

51
A. VLAHUȚĂ.

327492

ÎN YILTOARE

NUVELE

TÔRGU-JIU

EDITURA LIBRARIEI NAȚIONALE, N. D. MILOȘESCU

1896.

RC 103/06

STABILIMENTUL GRAFIC, N. D. MILOȘESCU, T.-JIU.

B.C.U. Bucuresti

C425903

In Viltiare.

In Vîltoare.

Soarele asfinția. Era o seară frumoasă, de pe la începutul lui Iuliu. Venise tata de la arie, și ne pregăteam să ne-așezăm la masă, cînd o trăsură elegantă cu patru cai înaintași se opri la poartă.

— Banta!

Și mă repezii să-l întîmpin, nebun de bucurie. Ai mei nu-l văzuseră nici-odată, dar îl cunoșteau din cîte le spusese.

Alfred Banta, cel mai iubit camarad de școală, prietenul la care-am petrecut așa de bine vacanția de-acum un an, băiatul cel mai frumos, cel mai deștept, cel mai bogat și cel mai bun din lume, Alfred, care-ajunsese un personaj mitic, o legendă în casă la noi, de mult ce vorbiam despre el, — eată-l acum aici, cu feciorul lui care-i desbracă mantaua plină de praf, în pragul căsuții noastre... Și mama, și tata, și frații mei se uită la el bucuroși,

extaziați. Ce mîndru mă simt, și cum îl admir prin ochii lor! E nalt, e rumăn la față, cu ochii mari, albaștri, de-abea-î mijesc tuleele unei mustecioare blonde, și-î blînd, și-î rușinos ca o fată mare. Mă uit la el, rîd, și parcă nu mă 'ncred că-l văd.

— Am venit să vi-l iaș... Că și nouă ni-î drag...

— Da o să mai stați cîte-va zile la noi...

— O zi numai, să odihnim caii.

La masă, ca să nu vorbesc eș de el, Alfred povestește isprăvile mele din liceu, mă ridică 'n slăvi, spune cît sunt eș de grozav la limba latină și la compoziții, și ce cuminte sunt, și cum mă iubesc profesorii...

Mama-l ascultă cu drag: i se umplu ochii de lacrimi.

Eș plutesc într'o fericire curată, ca din basme, cum numai visul și copilăria pot s'o dea.

A treia zi plecăm. O, cum mă impresionaș toate în dimineața aceea. Miroșul cîmpului, sunetul trăsuri, zurutul cadentat al zurgalăilor, pledul care ne 'n-vălia picioarele, goana cailor, aerul proas-

păt, răcoros, toate mă făceaŭ fericit, în toate era un farmec neobicinuit; satul, copacii, dealurile se mișcaŭ într'o lumină fantastică.

— Spune ceva,— ce-ai căzut pe gînduri?

— Sunt fericit, Alfred.

Aveam două zile de drum până la moșia lui Banta. Acum mi se zugrăviaŭ din ce în ce mai deslușit în minte vechiul castel ascuns după o perdea de plopî uriași, și parcul imens din spatele castelului, și volbura furioasă pe care-o făcea apa plumburie a Siretului zugrumată între două maluri înalte la marginea dreaptă a parcului, și cîniî de vînătoare, și caii de călărie... De ce era oare atîta tristețe în interiorul sever al aceluî castel cu odăi spațioase și bogat mobilate? De ce nu rîdea nimenî în casa aceea, și pentru ce în timpul mesei erau toți așa de posomorîți. Bătrîna, bunica lui Alfred, era așa de bună. Cu ce dragoste m'a sărutat cînd m'a văzut întăi, și cu ce glas duios și emoționat mi-a spus: „Cum trebuie să te iubească mama D-tale!“ Dar de ce i-a venit să plîng' atunci, și, ducîndu-și batista la ochi, a plecat de lîngă mine?

Nici ea nu spunea o vorbă la masă. Conu Sandu, tatăl lui Alfred, era așa de trist, că 'mi făcea milă. Numai Clara, sora lui Alfred, părea ceva mai veselă, avea vecinic un zimbet luminos în ochii ei albastri, cei mai blînzi și mai frumoși ochi pe cari i-am văzut vr'odată; dar și ea, la masă, sta serioasă ca o sfîntă. Era un doliu în casă? Mama lor murise de curînd? Alfred nu mi-a spus nici-odată nimic. Și eu m'am sfiit să 'ntreb.

Tot drumul, am făcut planuri — eram acum „absolvenți de liceu“ — am cucerit lumea, cum o cuceresc toți la vrîsta de 18 ani, ș'am cîntat, ș'am rîs, ș'am spus prostii, până ne-am trezit la poarta castelului. Soarele asfinția. Un vînt ușor legăna crengile plopilor; freamătul frunzelor, șuetul Siretului îmi reamintea mușica somnoroasă a serilor din vara trecută.

II.

Odaia mea are ferestrele spre parc. Sunt singur, și, de și ostenit de drum, nu pot să dorm. Sonia, vara lui Alfred, pare-a fi adus o notă de veselie în casă; ce frumos cîntă! Cum a slăbit de tare conu

Sandu! Și Clara parc'a mai slăbit... De ce s'a uitat așa de ciudat la mine cînd i-am spus, că de cîte ori mă gîndeam la parc, îmi urla 'n urechi „Vîltoarea Siretului?” Pentru prima oară am văzut o privire aspră în ochii ei frumoși... a putut da un înțeles greșit vorbelor mele nevinovate? Cum fișie frunzele; s'a stîrnit vînt... Oare nu's stafiî în casa asta așa mare și veche? Portretele din perete încep să se miște. Suflu 'n lumînare, și-mî trag plapoma peste cap. Intr'un tîrziu am adormit cu gîndul la soarta fericită a lui Alfred.

A doua zi dimineată geamurile erau asudate; ploase peste noapte. Cerul era de un albastru umed. La fereastra mea un stol de vrăbii ciripiau în bătaia primelor raze de soare. Și nu știu de ce, în ceasul acela toate mi se înfățișau ca 'ntr'o poveste.

Acum, cînd mi-aduc aminte de locurile acelea frumoase, de oameni pe cari i-am cunoscut acolo, de petrecerile și de impresiile mele de-atunci, mi se pare că acelea aũ fost cele mai fericite zile din vieța mea.

Toată ziua hoinăream călări pe la co-

nacele moșiei. Seara veneam osteniți acasă. Cînd ploa ne strîngeam cu toții în salon. Eū citeam poeziū. Sonia cînta — știa toate cîntecele populare din Ucraina, unde-și petrecuse cei dintăi anī ai copilăriei. Une-orī mama ei se așeza la piano și ne cînta de joc. Cu mare greutate învățasem și eū cadrilul, afară de figura a șasea, la care din pricina neîndemînării mele, trebuia în tot-deauna să cedez D-rei Clara rolul meū de cavalier. Conu Sandu nu azista nicī-odată la aceste petreceri ale noastre. Pe el nu-l vedeam de cît la dejun, și la prînz, ș'atunci avea darul de a ne strica dispoziția la toți cu tăcere și vecinica lui melancolie.

Dar ce ciudată ființă mai era și Clara. O dată, după dejun, ne primblam prin parc. Alfred era cu Sonia înainte. Cînd am ajuns la vîltoare, eū m'am oprit, involuntar, și-am vrut să mă uit în jos, sub malul mîncat de apă.

— Ce vreī să vezi? îmi strigă ea, smîncindu-mă de braț.

Am rămas înlemnit. Era atîta autoritate, ș'atîta asprime în glasul ei alterat, în privirea ei întunecată de-o neesplicabilă mînie, c'am crezut-o un moment nebună.

— Iartă-mă, D-șoară, nu vreaū nimic...

Ș'am plecat, cu frică, de-acolo. O jumătate de ceas a mers, ținându-se de brațul meu, fără să spună un cuvînt. Pe urm'a vorbit, lucruri indiferente, m'a întrebat dac'o să poată trece frate-său baccalaureatul la Septembre... Eū eram distras.

— De ce v'ați speriat așa, adineaoarea?...

— Nu fii îndiscret!

Tonul răstit, aproape disprețuitor cu care 'mī aruncă acest răspuns, îmi ridică sîngele 'n obraz... Cîte-va minute am fost zăpăcit. Cînd mi-am venit în simțire, eram singur în grădină, ș'am început să plîng.

III.

„Să cer un semn, iubit'o, spre-a nu te mai uita?

Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta...”

Și fiind-că 'mī tremura glasul, mă oprii, ca și cum aș fi uitat versurile următoare.

Era o noapte caldă și senină de pe la sfîrșitul lui August. Luna plină poleia nisipul de pe alee. Clara mă ținea de braț; ea 'mī șopti rugător:

— Mă supăr dacă nu mi-o spuī...

Ce limpede mi se înfățișează acum

toată scena aceea înfiorătoare, stranie, pe care nici odată n'am s'o uit!

I-am recitat încet, aproape șoptind, „Despărțirea“ lui Eminescu. Când am sfârșit, a ridicat capul și m'a privit în ochi lung, lung. Apoi m'a întrebat liniștit, cu un aer distras, ca și cum ar fi vorbit prin somn.

— Te-ai arunca în „Vîltoare“, dacă ți-ași zice eu să te-arunci?

M'așteptasem așa de puțin la o astfel de 'ntrebare, că de și, în starea sufletească în care mă găsiam atunci, i-aș fi dovedit bucuros că nu fac nici un caz de viața mea, totuși avui un moment de ezitare înainte de a-i răspunde, foarte serios, *da!*

— Ce copil ești!

În glasul ei era o tînguire ș'o dojană dulce, de o profundă, misterioasă melancolie. Și de-odată, ca și cum s'ar fi deșteptat dintr'o reverie, mă luă de mîină, și, cu o hotărîre, care, nu știu de ce mă înfiora, îmi spuse tare:

— Vîno, vîno de vezi cît îi de adînc și de... îngrozitor!

Nu, nu tremuram. Rezemați de rampă, priviam amîndoi în jos — un clocot asur-

ditor de valuri, prăbușite ca 'ntr'o cascadă, ne dădea impresia că malul se mișcă sub noi. Acolo 'n fund era întuneric. Mai departe, luna tăia o muche de argint pe apa calmă a Siretului.

— Vezi ce prăpăstie?... Aici s'a aruncat mama. Săraca mama!... Alfred... nu ți-a spus?

— Nu.

— Haïdem de-aici, că 'mă face rău... O, e o nenorocire grozavă în familia noastră... N'ai auzit'o nici-odată țipînd?

— Pe cine?

— Pe soră-mea... Nu știi? Noi avem o soră mai mare, care-î nebună, și stă închisă, într'o odaie... Uite, colo sus, în capăt... vezi lumina ceea?... Acolo-î sora noastră. E curios cum n'ai auzit'o țipînd... s'aude une-orî... cînd se deschide ușa... și ce țipet sinistru... da să nu cumva să spuî lui Alfred că ți-am spus. Eaca sunt patru ani acum. Mi-aduc aminte, era o seară urîtă, și bătea un vînt de zgîlțîia ferestrele. Ședeam la masă. Bunica nu era aici. Eū stam lîngă tata, în fața noastră era mama, cu Alfred. Ah, ce frumoasă era mama, și să fi auzit glasul ei... nu mai era glas omenesc — da nici

odată nu cînta cînd era tata acasă. Noi în vara asta am aflat că mama noastră a fost artistă ș'a cîntat pe scenă. Ea nu ne-a spus nicî-odată, și noi nu știam de ce plîngea une-orî cînd rămînea numai cu noi... Tîrziū am înteles că tatiū nu-î plăcea s'o audă cîntînd, și că sora noastră era un vecinic subiect de muștrări și de tortură pentru biata mama. Tîrziū am aflat că mama trăia ca o prizonieră în casa asta afurisită, din care n'avea voie să facă un pas, nicăiri. Și de sigur e un mister cu sora noastră, e o taină grozavă, pe care numai tata o știe...

Dumneata ai avut vr'o dată presimțiri?... Cum îți esplicî asta, că eū în sara acea parcă simțiam c'are să se 'ntîmple o nenorocire... Știu eū? Poate și vîntul mă enerva... urla așa de sinistru... Eram tocmai la sfîrșitul mesei; adusesese cafeaua, cînd deodată se auzi țipetul acela groaznic din odaia soră-meī. Mama se făcu albă ca șervetul și, nu știū de ce, se uită îngrijată la mine.

— Ai auzit? întrebă tata misterios, ridicînd degetul spre locul de unde vine țipetul. Atunci s'a petrecut ceva îngrozitor. Și de multe orî mi s'a repetat

În vis exact scena aceea, pe care n'o mai pot uita... Eū și Alfred am înlemnit. Mama s'a sculat repede, și, palidă, s'a uitat țintă la tata, cu o privire înfiorătoare...

— De ce nu m'ai omorît și pe mine?...

— Ești nebună?

— Hm! — și după ce clătină de cîteva ori din cap, se îndreptă spre ușă — Știi unde mă duc...

— Știu, du-te.

Tata părea liniștit; făcea buburuzi de pîne și 'i înșira regulat lîngă ceașcă.

Mama s'a întors din ușă, a sărutat în-tăi pe Alfred, pe urmă pe mine, ne-a zis „bonsoir“ ș'a plecat.

Noi, fără să știm de ce, am început să plîngem.

— Da unde se duce mama? a întrebat Alfred cu spaimă.

Tata n'a auzit; și-a strîns binișor șervetul, a mai sorbit odată din cafea — și ne-a spus blînd, uitîndu-se aiurit la noi:

— Hai, copii, duceți-vă și voi la culcare....

Intrasem în umbra castelului. Clara se opri un moment, atentivă. Ceî-lalți ne ajungeau din urmă.

— Noi n'am văzut cînd a adus-o...
Și, știi?... cînd a eșit a doua zi tata din
odaie... era alb tot... Ia! nici acu n'ai
auzit?

— Da, am auzit.

Era țipetul nebunei. O, îl auzisem ade-
sea, — dar eram încredințat că e un păun
care face-așa.

— Asta-î cobeaa casei, zise Clara încet,
să vezi că toți o să ne prăpădim curînd,
curînd.

N'am închis ochii toată noaptea. A
doua zi am plecat.

Despărțire.

Va să zică era adevărat. Vechilul poruncise de ieri dimineată să s'aducă toate plugurile la ogradă, și să se 'nchidă vitele 'n ocol. Acum dealurile erau pustii, ici și colo se vedeaū brîe negre pe miriștile părăsitate, începuturi de arătură lăsate baltă. Cine să se mai gîndească la muncă? In tot satul acesta de opt sute de suflete — cel mai frumos și cel mai bogat sat de pe toată valea Similei — nu s'auzia acum, cît îi ziua de mare, un pocnet de biciu, un scîrțîit de car, un chiot de om, o vorbă rostită mai tare.

Ușile de pe la case se deschideaū încet, oamenii umblaū tiptil, ca pe lîngă patul unui bolnav care doarme, se strîngeaū pîlcuri pe la răsîntii, și ceasuri întregi stăteaū așa, uluiți, uîtîndu-se uni la alții, prostiți ca 'n fața unei grozăvii neașteptate care nu se poate pricepe de minte omenească. Aceleași vorbe mai mult șoptite, aceeași clătinare tristă din cap și

ridicare de umeri a omului aiurit, fără nici o putere în fața nenorocirii. Femeile își făceau semn cu mâna, se chiămau la pârleaz, ca să 'și spue ce-aū mai auzit, ce-aū mai gîndit; și mereū se uitaū cu jale la curtea boerească, și oftaū.

— Mai credeaī una ca asta?

— Da de unde!

— Eū parcă's șue de cap, nu'mi mai viū în fire . . . Doamne și toată noaptea am auzit pe Grivei de la curte urlînd...

— Săracu bietu boer, ce-o fi acu pe inima lui...

— Ci-că opt-zeci de miī de galbeni, o numărat grecu la mezat; spune vătafu Gligori că nu 'ncap într'o haraba de cele mari...

— Și cine ia atîta bănet?

— Jidaniī; boeru nu ia nici o lescae, — vite, pluguri, cai, tot rămîne pe moșie; boeru pleacă numai cu lucrurile din casă, și astea pentru că i le lasă grecu, c'amințerea..., ci-că are datoriī, că de-ar mai fi înc'o moșie ca asta și tot nu s'ar putea plăti.

— Vezi, omu bun și milostiv cum se prăpădește..., și ci-că să mai crezi în Dumnezeu....

Dar nimeni în sat nu ştia ce se petrece la curte. Şi fel de fel de vorbe s'auziau. Unii spuneau că boerul şi-a încărcat pistoalele şi puştile de vînătoare, ş'are să stea în ceardac cu feciorii boereşti, cînd o veni greul să intre 'n stăpînire, şi ca 'ntr'un cîne are să tragă 'n el, dac'o îndrăzni să s'apropie. Alţii spuneau că Conu Iancu aşteaptă din ceas în ceas bani de la un moş al nevestei, din Basarabia, şi că are să'şi răscumpere moşia. Kiva lui Ispas se jura că l'a văzut ieri, aşa pe la toacă, primblându-se singur prin grădină, cu capul gol, dînd din mîni şi vorbind cu copacii...

Kiva spunea drept.

* * *

De cînd rămăsese Conu Iancu Doljăscu stăpîn pe moşia asta mare şi frumoasă, satul, de vr'o patruzeci de case la început, se întinsese mereu; gospodarii, din locuri depărtate, îşi treceau casa la feciori şi veniau aici de se statorniciau. Oamenii nedreptăţiţi şi asupriţi în alte părţi, alergau aici ca la un Dumnezeu ocrotitor care de toţi avea milă, pe toţi îi îmbrăţoşa

cu dragoste, le dădea pământ, și loc de livadă, și lemn pentru casă; și 'n douăzeci de ani boerul a fost nun, boerul a fost naș la toate nunțile și botezurile cari s'au făcut pe valea Similiî. Când a murit bătrînul, și s'a întors Conu Iancu din străinătate, în ziua 'ntăi, cum a luat moșia 'n stăpînire, a chiămat pe sătenî la ogradă și le-a spus: uite, oameni buni, astea's zapisele voastre, vi le dau să le rupeți, și să știți că v'am iertat de toate datoriile. Tata mî-a lăsat destulă avere, voi să fiți vrednici și să mî-o păstrați. Eu am să am în tot-deauna grijă de voi, și ori-cînd, la ori-ce nevoe, veniți la mine ca la fratele vostru. Ș'așa a fost. Mersese vestea și prin alte județe de bunătatea și dărnicia lui Conu Iancu, și multă lume care auzia de faptele lui zicea că trebuie să fie nebun. Când s'a însurat, a împrietărit doisprezece însurăței pe moșia lui, ș'a fost o nuntă curat ca 'n povești.

* * *

A, el vedea bine, și vedea de mult că i se părăginește toată starea.

— Zoe, prea e stricător Nuțu... Inchipui-eți, ieri, îmi spune chelăreasa, a răs-

turnat toate oalele cu smîntîna într'un ciubăr, ș'a dat copoilor să mănînce... Ce dracu, păcat...

— O, dragă, prefer să mănînce cîinii lui frate-meu de cît țăraniî dumitale. Asta s'o știî.

— Bine, nu te supăra.

Și nici o dată n'a mai fost vorbă de asta. Zoe era fată de aristocrat scăpătat. Infumurată, nervoasă, grandomană, preocupată numai de rochiile, de talia, de mîinele și de frumsețea ei, nu căutase nici o dată să pătrundă în sufletul drept, onest și peste măsură de bun al omului, pe care se deprinsese a-l crede obligat să-i facă toate caprițile și să-i rabde toate hachițile. Frații, rudele ei scăpătate și fudule, veniaū ca la casa lor, își alegeaū cai din grajd, trăsuri, puști și cîni de vînătoare, se certaū între ei pe ce era mai frumos și mai scump... Nimic nu zicea Conu Iancu; în tot-d'a-una delicat, vesel, gata să'și dea țigareta, ceasornicul, haîna de pe el, fericit că poate găsi prilejuri în care Zoe să nu zimbească cu dispreț în fața generozității lui, pe care de obiceiū o numia „*curată prostie*“.

Ș'acum, toate se isprăviseră. De două

luni nu se mai deschideaŭ porțile înaintea mosafirilor. Moșia era vîndută, Zoe nu știa încă, nu'și da încă seamă de *ruină*. Cuvîntul acesta, în mintea ei nu'și avea păn'acum un înțeles bine lămurit. Conu Iancu nu'î vorbise încă de asta, ca să n'o supere. O vedea tristă, și amîna din zi în zi o destăinuire, care sub orî-ce formă cugeta s'o facă, trebuia să stîrnească „furtună“ și Conu Iancu avea groază de așa ceva. De alt-fel el era liniștit, liniștea oamenilor buni cari se găsesc tot-d'a-una în regulă cu conștiința lor. Se vedea deja în căsuța lui veche de la oraș, — erau atîtea amintiri scumpe din viața lui de școlar, acolo, — de sigur își va regăsi o parte din visurile lui de-odinioară, din dragostea și puterea de a munci, va căuta să facă și el ceva pentru ca să'și cîștige hrana și să'și crească copiii, doi băeți pe cari-î adora... Cîta lume nu e mai nenorocită de cît el! De cîte ori nu se gîndise, în zilele de belșug, cu un fel de muștrare și de umilință, la îndes-tularea în care trăește el și ai lui, fără să muncească, fără să-și fi dat vr'o dată cea mai mică osteneală pentru a merita o asemenea soartă. În cel mai netrebnic

țăran de pe moșia lui vedea un om mai bun, mai vrednic de cât el, — ș'atît de nedreptățit. De cîte plăceri, de cîte frumuseți din lumea asta nu rămîne străin pentru toată vieața lui țăranul acela care rabdă și zăpușala verei și viscolul iernei, și foamea și osteneala, pentru ca să-î dea lui, care nu face nimic, casă frumoasă, mobile și haine scumpe, cai și trăsuri elegante, mîncări și băuturi alese, spectacole, călătorii în străinătate, și cîte și cîte!...

Era la masă, cînd feciorul îi aduse somația prin care i se făcea cunoscut că peste trei zile va veni portărelul să pună în stăpînire pe noul proprietar.

— Da ce-ți tremură mîna așa?

— De frica ta, Zoe. Am să-ți spun un lucru cam... trist, și mă tot gîndeam cum să te pregătesc... Pentru că vezi, noi, de și sunt aproape zece anî... Copii voi ați isprăvit, puteți pleca... Cum îți spuneam, de și sunt aproape zece anî de cînd ne-am luat, nu știu cum s'a făcut că n'am ajuns încă să fim... prietenî, prietenî bunî, să ne cunoaștem și să ne înțelegem bine, bine, unul pe altul...

— Te rog, dacă'î așa lung discursul — să mi-l continui în salon.

Și Zoe se sculă și ieși, mîndră ca o regină.

Aerele acestea glaciale erau întot-d'una pregătirile unei „furtuni“. De astă dată Conu Iancu era hotărît să treacă rece peste crizele de nervi ale Doamnei, și să-î spue tot, fără ezitări, fără nici un încunjur.

El se așeză tacticos pe scaun, în fața ei. Figura lui serioasă, gravă, mișcările lui stpînite, încete, o tulburau, o enervau peste măsură. Ea era palidă, solemnă. Sforțarea pe care o făcea ca să-și ascundă impaciența, neliniștea, groaza care o sufoca, dădea chipului ei o espresie de mînie, de ură.

— Zoe dragă, nu mă mai privi te rog, cu ochii aceia răi și disprețuitori... fii un moment bună cu mine, ș'ascultă: Știi cât de mult am ținut să te fac fericită; și dacă n'am izbutit... nu-î vina mea... nici a ta... Acum, trebuie să începem o altă vieată... Moșia noastră s'a vîndut, și nu ne-a mai rămas nimic... Nu te speria, că nu-î nici o nenorocire. Eū pot să muncesc și pot să cîștig destul ca s'avem cu ce trăi, cinstit, modest... ne-om muta la tîrg, în căsuța noastră... o să ne iubim mai mult poate, o să îngrijim de copii, să le dăm o creștere bună...

— Oh, ce rușine! și Zoe, ascunzindu-și fața 'n mîni, izbucni 'ntr'un plîns nervos, isteric; — dar îi trecu imediat.

Iși șterse ochiî, se sculă să plece, și-și luă seama numai de cît, părea nebună; — se opri furioasă în fața lui, și-l privi țintă. Era îndîrjire 'n ochiî ei, ș'o poftă crudă de a umili, de a ofensa, de a zdrobi.

— Cum îți închipuî, cum îți trece prin gînd c'aș putea *eu* să suport o asemenea vieață?

— Bine, dragă, atunci... ne despărțim, nimic mai simplu...

— A, asta fără doar și poate... și încă trebuia de mult s'o fac. Ba nu cum-va c'o să mucezesc în mizeria în care vrei să mă tîrăști? Mersi...

— Și... unde-ai să te duci?

Glasul lui tremura.

— Ce-ți pasă? Mă privește.

Ea avu un zîmbet răutăcios, cinic, depravat.

— Cum ce 'mî pasă? Porți numele meu încă și...

— O, ce mai nume! Grozavă cinste 'mî face...

— Zoe, ia sama..., cum vorbești?

— Așa, uite-așa vorbesc... să știi...
Degeaba-ți iaî aerele astea speriate...

— Ce ai tu dragă?... Nu te mai recunosc...

— Da? Cam târziu te-ai deșteptat. Sunt doi ani de cînd ar fi trebuit să simți...

— Ce să simt?

— Să simți că m'am săturat pînă în gît de viața pe care-o duc aici, că trebuie să se sfîrșească odată toată tortura asta, — că vreaŭ să mă lași 'n pace, ai înțeles? Da, vreaŭ să mă lași 'n pace, pentrucă nu te mai pot suferi, pentrucă de doi ani iubesc pe altul, și sunt a lui, și vreaŭ să fiu a lui, numai a lui... ai priceput acum?...

Conu Iancu, nu mai înțelegea, nu mai auzia nimic; pironit pe scaun, palid cu ochii holbați se uita fix lă ea ca la o fantomă.

— Și pe cine iubești, întrebă el cu o liniște silită, care-l zugruma.

Ea îl privi îngrijată.

— Sper că n'ai să cauți să-ți răzbunî.

— Nicî odată.

— Și n'ai să spuî la nimenî că eŭ ți-am mărturisit...

— Nu.

Conu Iancu simția o sfârșală, o arsură pe piept, credea că moare. În ochii lui era o privire lașă, speriată, de om învins, umilit, pierdut. Fie-care clipă îl ucidea.

— Spune-mi, te implor...

— Tu... n'ai simțit? Nu bănuiești cine-i?...

— Nu.

— Victor.

— Văru-tău?

Zoe, biruită de mustrare, își lăsă capul în mîni și 'ncepu să plîngă cu hohot.

El se sculă și eși în ceardac. Trecînd prin sală se uită în oglindă. I se păru curios că nu vedea nimic schimbat în figura lui. Ce sigur era că i-a albit părul!... Porunci să pue caii. Mișcările, glasul lui, zgomotul pașilor lui, lucrurile la cari se uita cu o privire mirată, aiurită, toate în ceasul acela i se înfățișau ca 'ntr'un vis.

Nu se încerca, nu vroia să-și dea seamă de ce s'a întîmplat, de ce se petrece în inima lui. Sunt dureri de cari gîndurile tale se cutremură și se feresc, ca de-o prăpastie în fundul căreia ți-e frică să te uiți. Se primblă cîte-va minute cu mînile la spate, simția că o nouă conștiință s'a

deșteptat în el și-i spune mereu; fii liniștit, fii liniștit, toate aū să treacă...

Cînd intră în salon, Zoe era în același loc; nu mai plîngea.

— Trăsura e gata, strînge-ți lucrurile și du-te...

— Unde? îl întrebă ea, buimăcită, ca și cum ar fi deșteptat-o din somn.

— La el.

Zoe îl privi cu spaimă. Din nou i se înecară ochii de lacrămii.

— Oh, cum aș vrea să mor!

— Așa de mult îl iubești?

— Nu, nu, strigă ea desperată, frîngîndu-și mînile, nu-l iubesc, nu l'am iubit niciodată, a fost un moment de nebunie... iartă-mă, du-mă unde vrei, fă ce vrei cu mine... nu mă goni, fie-ți milă de mine... de copii...

— Nu mai plînge și nu te mai sbuciuma degeaba. Pleacă, nu vreaū s'aud nimic, pleacă imediat!

Zoe, tremură sub privirea lui rece, hotărîtă.

— N'ai să mă ierți niciodată?

— Niciodată.

* * *

— Da unde-î mama? întrebă Jorjică a doua zi la dejun.

O căutase prin toate odăile.

— E la Paris... Iar te-ai umplut de cerneală... Când ai să te faci și tu băiat cu minte să nu mai superi pe tăticu?

— Da când are să vie?

— Mănîncă frumos și tacî.

Conu Iancu nu dormise toată noaptea. Atîtea ororî văzuse în închipuirea lui, că se mira cum de n'a înebunit încă. Nu mai avea de cît o zi de stat aici, și-î părea bine că pleacă. Ce fericită are să fie soră-sa, pusnica de la Nucșoare, cînd l'o vedea. Ea prevedea sfîrșitul acesta, și de cînd îl doria! Așa a fost, cum a zis ea la început. Da, ea-î mai înțeleaptă, ea cunoaște lumea mai bine. „Tu ești prea bun, Iancule, și prea te'ncrezi în toți și tare mî-e teamă că soția ta nu va ști să te prețuiască, dar în sfîrșit tu fă cum îți zice inima, — eî tot sora ta rămîiî, și cînd vei fi la aman, să știi că tot ce am e al tău“. El uîtase de mult vorbele acestea ș'acum răsăriaî ca o lumină mîntuitoare din adîncul sufletului lui atît de ostenit, atît de zdrobit. O nouă viață, o nouă lume i se arăta înainte. Sunt atîtea

nevoi, atâtea suferinți în lumea asta... și cât bine mai poate face el de-acî încolo! Gîndul acesta îl întinerea, îl renăștea. Lăsă împachetarea lucrurilor în seama slugilor și se duse în grădină, să nu mai audă zgomot, să nu mai vadă dezordinea din casă, care-î aducea așa de bine aminte de cea din sufletul lui. „Ce-o fi făcînd ea acum? Ce s'o fi petrecînd în inima ei?“ Mereu își punea întrebarea aceasta. Ar fi vrut s'o știe ocrotită, iubită, fericită. Din toată dragostea lui batjocorită, nu-î rămăsese de cît mila.

În fundul grădinei era o alee de tei, plantați de el. Ce mari se făcuseră! Pe-aici se plimba adesea cu ea seara, în primii ani de căsătorie. Erau așa de fericiți, și-acum i se părea așa de mult d'a-tuncia! Cine-ar fi crezut? Și el inconștient însoți gîndul acesta de un gest de desolare.

— Tăticule, cu cine vorbeai tu?

— Eă... cu... copaci.

— Da... că parcă copaci vorbesc...

El se uită lung, duios, la amîndoi copii. Cum sămănaă cu mama lor.

— Pe cine iubiți voi mai mult, pe mama, sau pe tăticu?

— Pe mama... și pe tătucu, răspunseră
ei într'un glas.

Conu Fănică se făcu că se uită în sus
după o cioară. Simția că i se umplu
ochii de lacrimi.

— Hai iute la masă... Ia să vedem
cine fuge mai tare.

Și tustrei o luară la goană prin aleele
tăcute ale grădinei, pe care, n'aveau s'o
mai vadă niciodată.

Adela.

Se făcuse târziu, plecase toată lumea, și tocmai ne pregătiam să plecăm și noi, când o femeie tânără, îmbrăcată în negru, intră singură în grădină, se aședă la o masă, în fața noastră, și ceru o bere. O asemenea pasere, la un ceas așa de înaintat, de sigur că nu venea ea numai pentru bere în grădina asta depărtată, unde afară de puii fripți și vinul profir al D-lui Spiru, doar frica de urmărirea poliției te-ar fi mai putut aduce.

...E curios cum ne posomorîse deodată prezența acestei femei. Pare c'ar fi adus cu ea aerul trist și molipsitor al unei mari nenorociri, ceva din acele emanațiuni de durere, ce se împrăștie de pe figura oamenilor zdrobiți și disperați cari ies din odaia unui mort. La toți ne pierise cheful.

Tăceam și ne uitam la ea; nu ne băga de loc în samă. O lampă îi arunca lu-

mina în față. Era frumoasă; dar ce figură tristă, ce ochi perduți și ce expresie de liniște sfâșietoare, cum numai unele feluri de nebunie pot să dea chipului omenesc. În silă și-a băut berea pe jumătate, s'a strîmbat parc'ar fi băut otravă, s'a șters cu batista la gură, — apoi s'a sculat și, c'un mers lin de somnambul, lunecînd ca o fantomă printre copacii negri, s'a dus în fundul grădinei. Chelnerul, curios și nedumerit ca și noi, s'a uitat după ea până ce n'a mai văzut-o. Apoi a venit la noi și cu un aer misterios ne-a spus: „Dama asta dacă nu mă 'nșel — a fost alaltă-sară aici cu un locotenent“. Ne dam fel de fel de păreri, și ne sfătuiam cum să facem să intrăm în vorbă cu ea, s'o întrebăm, poate-că e străină, poate-că are nevoie de un sprijin... De-odată amuțirăm, încremeniți cu toții. Un cîntec de jale se porni din fundul grădinei... Ah, ce cîntec fioros și sinistru și... imposibil de descris! Nicî odată n'am auzit bocet așa de sfâșietor. Multă vreme mi-a rămas în urechi vaetul aceluï glas chinuit — un glas în a căruï mlădiere se simția bine sbuciumul unui suflet gonit de disperare și de nebunie.

— „Să știți că se aruncă 'n Dunăre“

strigă fratele B. speriat, și se repezi 'ntr'acolo să împedice nenorocirea. Nu pricepeam de unde și-a închipuit el asta. Până în momentul acela nici n'am știut că grădina era chiar la malul Dunării. Nu mai auziam nimic, tovarășul nostru nu mai venia; curioși, ne-am dus și noi să vedem ce e. Mă-era frică, fără să știu de ce. Am rămas surprinși când i-am văzut alături pe o bancă, stînd de vorbă, ca și când s'ar fi cunoscut cine știe de cînd... Era lună. Și cînd m'am uitat de-acolo în jos la prăpastia tăiată de bătaia apei, mi s'a părut că se lasă malul cu mine. A fost o clipă de tăcere și de nehotărîre, în care eu, închizînd ochii și negîndind nimic, am auzit pentru prima oară cum fișie în liniștea nopții pe o matcă netedă fuga unei ape mari.

— M'am jurat pe tot ce am mai sfînt, că sunteți oamenii cei mai de treabă și mai cuviincioși — numai așa puteți face și voi cunoștință cu d-șoara Adela... Să vă spun pe scurt, ca să știți și voi începutul. Domnișoara e tocmai de la Mihăileni din ținutul D... E singurul copil la părinți; mama d-sale a murit, și tatăl d-sale, care-o adora, i-a scris acum că mai bine ar face să se

omoare de cît să se mai întoarcă acasă. Astă iarnă a venit în garnizoană la Mihăileni Locotenentul V... care a întrebuințat toate mijloacele pentru a face pe domnișoara să creadă, că el e un băiat bun, blînd, sentimental, c'o iubește la nebunie și că se împușcă dacă 'l mai chinuește cu nepăsarea. Domnișoara, ne-avînd de cît 17 ani și neștiind încă nimic din vicleniile și valurile lumii, i-a ascultat vorbele... de milă mai întîi, pe urmă a început să-l iubească, dar a luptat mult și s'a ținut să nu'i arate. — Dacă ar fi avut mamă, i s'ar fi destăinuit, și-ar fi povățuit-o. N'avea cui să 'și deschidă inima. Plîngea noaptea pe înfundatele și, cînd îi cetia scrisorile, în care se jura că se omoară, un fer ars îi trecea prin inimă, ș'atunci nu mai știa nimic. In sfîrșit n'a mai putut ținea și i-a spus că 'l iubește. Asta a fost în sărbătorile Paștelui. In spatele casei era o livadă mare și deasă, unde venea el noaptea și aștepta, dar aproape două luni și-a stricat noapțile ș'a așteptat de geaba. Domnișoara, o singură dată s'a încercat să iasă în aceste două luni. Tatăl d-sale sforăia în odaia de-alături. Era întunerec beznă. Cînd s'a sculat și

s'a îndreptat spre uşă, inima a început să-î bată așa de tare, ș'așa-î vuia capul, că i s'a părut c'o strigă de-alături ș'odată a înlemnit în mijlocul odăii. A stat așa și a ascultat mult. Ii vîjiaă urechile, ș'o apucase frigul. 'Și-a luat iarăși inima în dinți, și s'a dus încetișor pân' la uşă.

Dar bîjbăind ca să deschidă, mîinile îi tremuraă grozav, și lovind clanța, făcu un sgomot, de care i s'a părut că s'aū zguduit păreții și a răsunit toată casa. A înghețat de spaîmă și n'a știut cum să nimerească mai iute patul. S'a pîtit sub plapomă, și ascultînd tăcerea, strîngînd din dinți, ca să nu clanțene, a adormit. De atunci n'a mai încercat. Dar pe aproape de Sîn-Pietru tatăl d-sale a plecat la oraș, de unde nu se putea întoarce de cît a doua-zi. În noaptea aceea domnișoara a lăsat ușa descuiată, și tînrul locotenent, îmbrăcat civil, a intrat încetișor și... d'aci încolo... vom asculta pe domnișoara Adela.

Noi o priviam toți sficioși și nerăbdători de-a auzi urmarea; figura ei până aci blîndă, de-odată se roși de isbucnirea unei mîinii neașteptate.

— Și... a fost un porc... cum sînt toți

bărbații. Asta-î toată istoria... Ce vă uitați așa la mine? Duceți-vă, și lăsați-mă dracului. Ah, cum aș vrea să mor!...

Și ascunzându-și fața în mîni, își înecă vorba într'un hohot de plîns. Noi ne uitam cu durere la ea, fără să ne mișcăm, fără să spunem un cuvînt. Cînd spazmul conteni, își ridică din mîni fața udă, dar înseninată, și ca și cum i-ar fi fost milă de noi, zîmbi, se uită blînd la noi și ne vorbi prietenește.

— Spuneți dacă n'am fost o nebună! Ca să plec cu el a trebuit să fur din sertarul tatii 500 de franci, economiile lui de cine știe cîți ani. În veci n'am să mai uit groaza și chinurile din noaptea aceea blăstămată. Și cînd zdrobită am ajuns în capul uliții și m'am suit în trăsura lîngă el, cea dintîi grijă a lui a fost să mă întrebe cîte parale am luat. Pentru ce mișel ordinar am necinstit, ș'am prădat, ș'am părăsit pe tata, care mă iubea și era așa de bun!... Tremuram ca varga și, fără să-î pot răspunde un cuvînt, i-am întins cu scîrbă hîrțile mototolite, pe cari le-a numărat prin întunerec și, strîngîndu-le c'o grijă de cămătar, le-a pus în buzunarul de la piept. Tot drumul

am fost amețită, bolnavă, chinuită de mustrare, — aveam, ca prin vis, sentimentul groaznic al unei căderi, care nu se mai isprăvea. În tren, mi se părea că toți oamenii își fac semne, și m'arată ca pe-o fată pierdută. De câte-ori îmi ridicam ochii la el, se silea să'mi zîmbească, și căuta să'mi vorbească de lucruri indifereente. Dar ce aer jenat și stupid avea. Nu înțelegeam cum am putut să'mi perd mințile într'atîta și să fug c'un astfel de om. Nu-î vorbiam nimic. Nu puteam să'mi dau seamă de ce era să se mai întîmple, dar vedeam bine acum că m'am nenorocit pentru toată viața. Mi se rupea inima cînd mă-aduceam aminte de tata. Apoi cercam să nu mă mai gîndesc la nimic. Aș fi vrut s'adorm, și să nu mă mai deștept. A treia zi, după ce am ajuns aici, m'a întrebat răstit: ce am de plîng așa într'una? I-am spus că mi-e dor de tata. Atunci aū isbucnit, și la el și la mine, toate cîte mocniaū în noi și nu ni le spuneam. Am ajuns firește, la ocări, și în starea în care eram, nu 'mî aduc aminte ce i-am spus, c'o dată s'a făcut vînat și, repezindu-se la mine ca un nebun, 'mî-a tras la palme și la pumni peste

obraz și peste cap, până ce-am căzut leșinată pe scânduri. Când m'am trezit eram singură. L'am așteptat toată noaptea, tremurînd de neliniște, și cînd s'a întors despre ziuă, ce credeți c'am făcut? Plîngînd, i-am dat în genunchi și l'am rugat să aibă milă de mine și să mă ierte. Ș'am dus'o așa, vreme de două luni, în care ne-am certat și ne-am împăcat de multe ori. Eū vedeam bine că s'a săturat și nu știe cum să scape de mine. Cum poți să mai iubești pe un asemenea om? Dar nu ziceam nimic, pentru-că mă temeam din ceas în ceas să nu mă arunce pe drumuri; și de ce mi-a fost frică n'am scăpat. Alaltă-seară am fost cu el aici. Nu știu de ce, aveam parcă presimțirea unei nenorociri în seara aceea. A băut vr'o patru beri și-am plecat. Pe drum a început să mă ciondănească. Ce rău și idiot era, și cum mă revolta cînd îmi spunea că eū îi stric cariera, că el ar ajunge departe dacă nu m'aș fi agățat de gîtul lui!... Știam bine, că dacă aș spune o vorbă în minutul acela m'ar lua la bătaie acolo 'n stradă. De aceea tăceam și înghițiam în mine. Dar cu cît ne aproiam de casă cu atît se aprindea mai

rău. Cum am intrat și-a aprins lumina-
rea, o-dată s'a proțăpît în fața mea. Avea
ceva de ucigaș în privire. Eū am crezut
că e nebun. De desperare, de spaimă și
de slăbiciune mi s'aū tăiat picioarele și
m'am lăsat încet pe un scaun, fără să pot
vorbi.

— Nu înțelegi că'mi zdrobești cariera!
cît ai să'mi mai stai pe cap? Să'ti iai
catrafusele și să pleci din 'naintea mea —
m'ai înțeles?

Cît am plîns și m'am rugat de el! Nu
pricepeam cum poate un om să fie așa
de rău și fără suflet. Toată noaptea m'am
bocit; și el mă mustra și mă ocăra. Azi
dimineață n'am mai putut răbda și i-am
spus că e un mizerabil. Să vede că atîta a
așteptat, ca să mă bată și să mă dea afară.
Și-am rătăcit pe uliți toată ziua, flămîndă,
necunoscînd pe nimeni, neștiind unde să
mă duc și ce să mă fac. Il blestemam, îl
uram de moarte. Și cu toate acestea,
cine ar crede? tîrziū, după ce a înserat,
m'am pomenit la ușa lui, și am avut la-
șitatea să bat și să-l rog să-mi deschidă.
Auziam șoapte înăuntru. Și cum aștep-
tam afară, de-o-dată 'mi eși o femeie cu
lumînarea în mîna strigînd: „Ce mai vrei

cățea nerușinată! mă scuipă și 'mă trînti ușa în față, închizînd'o cu zăvorul. I-am auzit rizînd în urmă. Am plecat și am venit întins aicea, hotărîta să-mă fac seamă în noaptea asta. Dar cînd m'am uitat adineaorea de pe mal în jos și-am vrut să mă arunc, 'mă-a fost așa frică, mi s'a părut că se rupe malul cu mine și iute m'am dat înapoi ca să nu cad. Și cum ședeam acoloa singură, m'a pălit așa un dor, o nebunie, că, fără să știu ce fac, am început să cînt.

Acum, după-ce v'am spus tot, parcă mi-a mai trecut... Dar ce foame mî-e!

* * *

Soarele răsăria, clăbucî mari de ceață să ridicaū de pe Brateș, se împînziaū încet și învăluiaū orașul.

— N'am să vă uit cît oiū trăi... Ce bine-î să ai frați... Veniți zău o dată pe la mătușă-mea, cînd 'eți trece prin Pașcani... stă chiar în dosul gării...

Și Adela rîdea, cu ochii plini de lacrimi, ne săruta, eram „frații ei“. Un șuer lung răsună clar în tăcerea dimineții, și trenul dispăru în ceață.

Singurul amic.

„D-lui A. S. Loco. Am dori să vă cunoaștem. Treceți azi sau mâine pe la redacție“.

In sfârșit, — doresce să-l cunoască, îl chiamă.

Cată vesel în juru-î. E pe stradă. Îi venea să strige, să spue la toți că *el* e A. S.; da, el — Arghir Savu, băiatul clopotăritei de la Vovidenie — e autorul poeziilor publicate în „Vocea Tutovei“...

Și iar citește slovele acelea mărunte. Iși vîrî iute cărțile și caetele în buzunările largi ale pantalonului, ș'apucă pe huiđița „Maria Farina“... In urma lui sună jalnic clopoțelul de la liceu. O clipă i se pare că vede în aer degetul lui domnu Pop, ridicîndu-se amenințător. Așî, nu'î mai pasă de nimeni. In paltonul lui răblărit, așa, cu ghetetele scîlciate și cu pantalonii roși, ferfeniță, pe la călcîe, Arghir

pășește hotărît și mîndru. Cu privirea lui, visător-zimbitoare, are aerul de a spune trecătorilor: „De-ați ști voi cine sînt eu...”

* * *

E adevărat? Ori toată fericirea asta se petrece 'n vis? Nici nu mai știe pe unde calcă. Îi vine s'alerge, să joace, să țipe. „D-ta ești un băiat de talent ș'aî s'ajungi departe...” Mereu îi resună în cap vorbele aceste. De acum viitorul lui e asigurat. Visul lui s'a izbîndit mai curînd de cît se aștepta. Cine-ar fi crezut?... El redactor la „Vocea Tutovei“, cu leafă... patru-zeci de lei pe lună... „deocamdată“! S'aû mirat toți, cînd l'aû văzut așa de tînăr. S'așteptau, de sigur, să vadă un chip mai arătos. Parcă-î e necaz acum că n'are și el o leacă de mustață. Cum ar mai răsuci-o!... C'un gest de ștregar își turtește pe ceafă pălăria spartă în fund, și calcă țanțoș militărește, ca în tactul unui marș. Intins acasă se duce.

Pare mai mare și mai luminoasă căsuța lor săracă. Fața lui e rumenă și ochii scînteetori. Mama și cele trei surori, mai mari de cît el, îl ascultă uimite, vorbele lui împrăstie fericire. El se simte mare,

slăvit, a tot puternic. Și — peste trei săptămîni — ce bucurie, ce serbătoare în jurul celor dintîiu patruzeci de franci... Sărman copil, cînd ai ști tu ce-ai vîndut pe-acești patru-zeci de franci!

* * *

La București... acolo-î de el. Acolo-î luptă mare și hotărîtoare, acolo-î adevărată glorie. S'aũ dus de mult toți foștii lui camarazi de școală, s'aũ dus și l'aũ lăsat în urmă. Ce bine era să'și fi isprăvit și el liceul!

E puțină negură înainte... Sculațivă visurî ostenite, și risipiți-o cu bătaia aripilor voastre puternice și îndrăsnețe!

— Nu fii îngrijată, mamă. Am să muncesc, ș'am să răzbat. Un an, cel mult, pîn m'oi face cunoscut... atîta are să'mi fie greu. Și ce bine are să fie, pe urmă, cînd om fi iar împreună... Acolo-î vieață, și altă lume... nu-î ca aici.

Mă-sa clătina din cap. Surorile se uită lung și trist la el.

Tinere, tinere, glasul tăũ tremurã de îndoială, și-ți mor pe buze cuvintele dă-tătoare de credință. Unde ți-s ochii scînteetori de altă dată!

* * *

Cum trece vremea!

Al șaptelea an de mizerie. Și-i iarnă, și-i suptirel îmbrăcăt. Să-l vad'acum mă-sa, nu l'ar mai cunoaște. E nalt, adus puțin de spate, o barbă stufoasă ș'un păr lung, ne pieptenat, lătos îi dă o înfățișare aspră, selbatică. Face, pentru opt-zeci de lei pe lună, umplutura cotidiană la o gazetă fără succes. Stă într'o odăiță la mahala, el și cu Chiți, singura mîngîiere și singurul prieten care i-a mai rămas. Cînd se întoarce seara acasă ostenit și abătut, Chiți, îl simte de departe, îi ese vesel înainte, se gudură, sare și-i linge mîinile. Arghir îi vorbește cu drag; — toată tinerețea și tot entusiasmul lui de odinioară, sufletul lui fericit de altă dată trăește acum în Chiți. Intr'o zi — în lipsă de subiect pentru două coloane a făcut despre Chiți un articol. A doua zi i l'a citit tipărit. Cățelul asculta cu o cuminenție de om, și de cîte ori își audia numele, mișca urechile și da din coadă satisfăcut. Acela a fost singurul articol bun al lui Arghir. Povestea simplu, cum într'o noapte eșind de la teatru, se întorcea acasă, zgrebuit de frig și chinuit de aceleași gînduri urîte despre vieața lui

săracă, umilită și fără nici o zare de lumină în viitor! Trecea printr'o stradă pustie și întunecoasă, de odată i s'a părut că aude pe cine-va scîncînd în urma lui — se întoarce, se uită în toate părțile și nu vede pe nimeni, în acelaș moment simți ceva mișcător pe lîngă picioarele lui — era un cățel.

A plecat înainte, — cățelul se ținea după el. Cînd a ajuns acasă ș'a deschis porțița bietul cățel s'a oprit sficios ș'a scheunat așa de duios și de umilit rugător, că lui i s'a făcut milă să-l lese 'n stradă — i-a fluerat încet și i-a șoptit „Chiți“ — un cuvînt care i-a venit atunci în minte — cățelul s'a tupilat blînd la picioarele lui, apoi a început să se gudure, ș'a intrat cu el în casă. Cînd a aprins lumînarea, ș'a văzut cît îi de slab și de jigărit, i-a venit să-l dea afară; dar s'a gîndit la soarta acestui dobitoc nenorocit — străin și urgisit și el — s'a uitat în ochii lui triști și speriați, și nu s'a îndurat... A tras sertarul, ș'a găsit o coajă de pîine ș'o bucățică de salam, și le-a pus dinaintea cățelului, și cățelul nu 'ndrăznea să le mănînce, dar se lîngea pe bot și scîncea ca un copil. Atunci i-a zis blînd: „Mînîncă, Chiți...“ și Chiți

n'a mai așteptat să-l poftesc'a doua oară. Cine știe cât o fi suferit, pe unde a fost, și bietul Chiți — poate că chinuit de foame și de băătă, s'o fi desperat și... și-a luat și el lumea 'n cap... Orî o fi plecat și el după noroc... Și fantazia lui Arghir schița un roman pe iluziile unui cățel.

Une-orî îl ia cu el la redacție. I se pare că scrie mai ușor și mai bine, cînd îl simte culcat la picioarele lui. Arghir e din ce în ce mai tăcut și mai posac cu lumea. Dar seara, în odăița lui, cînd e numai cu Chiți, ce expansiv e — n'ai crede!

* * *

— Așa-î, Chiți dragă, noi nu sîntem făcuți pentru lumea asta rea, invidioasă, egoistă. Da ce să-î facem? O să trăim și noi cum om putea, o să mai tîrîm așa targa pe uscat un an, doi, zece, păn' om crăpa, ș'atunci... atunci om scăpa și noi de toate — și asta o să fie... Ce să mai sperî alta?...

Chiți se uita la Arghir și asculta cu luare aminte. Din cînd în cînd clipia din ochi și mișca încet din urechi.

— Hei, Chiți, Chiți, cînd ai ști tu ce visurî îmi făceam eū cînd eram în

școală! Toată lumea-mi spunea că am talent și am să ajung departe — și eu, ca să ajung mai de grabă, am lăsat drumul cel bun și cunoscut, și am luat-o razna peste câmp, crezând că așa-i mai de-a dreptul și când am deschis ochii, era prea târziu, — tovarășii mei cari au ținut drumul cel bun, erau departe și nu-i mai puteam ajunge... și m'am pomenit răzleț și năstrăinat de-aia mei, și de unde credeam că o să s'aleagă de mine cine știe ce — am rămas cum mă vezi, dragă Chiți... Ei, da nu-i nimica. Incap și păcătoși ca noi, pe lumea asta. Te uiți la mine și mă compătimesți?... De ce n'au oamenii inima ta? Tu singur mă înțelegi și știi ce-i în sufletul meu. Tu pricepi ce spun eu acum. Nu-i așa că pricepi?

Chiți îi pune botul pe genunchi și dă din coadă.

— Ți-e somn, văd după ochi că ți-e somn. Haide, Chiți, să ne culcăm — atîta lucru bun avem și noi din viața asta — că putem dormi.

Arghir se vîră îmbrăcat sub plapomă și suflă în lumînare. Chiți se cuibărește pe o jiletcă veche sub pat, închide ochii, oftează, și se gîndește cu milă și cu dragoste la stăpînu-său.

Fericire...

Lipsisem aproape doi ani din București,— un exil voluntar la care mă osîndisem, în urma uneia din acele decepții la cari sunt expuși mai toți tinerii cari se aruncă cu prea mult entuziasm în literatură, cu prea mare încredere în forța talentului lor. Da m'am crezut și eu într'o vreme „om mare“. Cine, din cîți și-aŭ mîzgălit cu stihuri caetele de teme, n'a avut momente de extaz în fața viitoareii lui gloriî de poet!

Azi rîd, de cîte ori mî-aduc aminte — e așa de mult de atunci, și eram așa de naiv... Cînd am scos într'un volum primele mele versuri, îmi închipuiam c'am pus pe toți în uimire cu talentul meu fără seamăn. Cîte-va zile am umblat pe stradă ca un om beat, mi se 'mpleticeau picioarele; mi se părea că toată lumea se uită la mine și m'arată cu degetul: „Uite, ăsta-î poetul...“ Nu vedeam un om întrînd într'o librărie, fără să-mî zic: ăsta de

sigur se duce să cumpere poeziile mele. În faptul că nici un ziar nu pomenia de „aparițiunea neașteptatului meu talent“, vedeam o conspirație infamă de invidioși, a căror prigonire încăpăținată departe de a mă descuraja, mă onora, mă întărea și mai mult în credința că va sosi o zi, când gloria mea îi va îngenunchia îi va strivi. Dar după două luni de iluzii, a trebuit să mă conving c'am sosit prea de vreme cu opera mea, că publicul nu era destul de pregătit pentru a ști s'o înțeleagă și s'o prețuiască: din o mie de exemplare pe cari eu le credeam deja vândute, nu se desfăcuse nici o sută. Ce insultă!

Și atunci m'am supărat pe public, ca văcarul pe sat, și m'am retras la țară hotărît să nu mai scriu, adînc convins că, în lipsa mea, lumea va deschide ochii și se va căi amar de nepăsarea cu care m'a întâmpinat... mă va chiăma, mă va slăvi, dar va fi prea târziu.

După doi ani m'am întors singur, nechiămat, neslăvit de nimeni, dar cumințit, vindecat pentru tot d'a-una de găgăuni gloriei.

Era vară, lumea plecase pe la băi, iar

noi, „proletari ai condeiului“ — eram *redactor* la România liberă — ne prăjiam în capitală, așteptînd adesea până pe la patru după prînz sosirea vr'unui abonat, de care era legată toată speranța dejunului nostru.

Intr'o dimineată — eram singur în redacție — mă pomenesc cu Victor Dimu, vechiul și bunul meu tovarăș de iluzii, de care nu mai știam nimic de la plecarea mea.

Cum te înseninează și te împacă cu lumea și cu viața, cînd ești amărît, îmbrățișarea, caldă, sinceră, mîntuitoare, a unui prietin iubit care a suferit cu tine, care simte și gîndește ca tine!

— Azi dejunezi la mine...

— Cum la tine? Ești însurat?

— De doi ani. Și cînd ai ști ce bine e, ce fericit sînt. Acum înțeleg eă cît farmec are viața.

* * *

— Incet, că e o scar'aici...

— Da unde dracu stai?

Urcasem două etaje; orbăcăiam prin niște coridoare strîmte și întunecate, cari nu se mai isprăveau.

— Aici.

Și bătu discret în ușă.

Sunt zece ani de-atunci. Ce limpede mi se înfățișează în momentul acesta odaia în care Victor își instalase fericita lui gospodărie! Văd patul simplu acoperit c'un cearșaf alb, ș'alături leagănul în care dormia copilul, scaunele de tei și masa de brad...

— Țsta-î, Claro, prietenul de care 'ți tot vorbiam... Eată palatul nostru!

Clara se uită la mine, c'un zimbet amical, duios, fericit. E naltă, blondă, frumoasă; în ochii ei mari, albaștri, se vede seninătatea unui suflet bun, superior dintr'o altă lume. Cu șorțul dinainte, stă lângă plita de bucate din colțul odăii, o pisică miaună șiși culcă lingușitoare capul pe rochia ei, un canar își ciugulește penele în colivia de la fereastră, Victor îmi citește ultima lui nuvelă „Flautistul“, în care, cu o finețe și precizie de adevărat măestru descrie nenorocirile unui muzicant sărac, ambițios, maniac, chinuit până la nebunie de un cîntec nespus de frumos, care mereu și-l aude în cap și nu poate să și-l cînte tare; și ani întregi e prigonit de această melodie misterioasă,

divină, până ce într'o zi, la un concert, vede doi ochi mari, albaștri, ațintiți asupra lui, ș'atunci, fără să vrea, fără să știe cum, fermecătorul cîntec ese șuerînd de sub degetele lui, și simte că tot sufletul, toată viața lui se scurge cu cîntecul prin găurile flautului; artistul moare în aplauzele frenetice ale publicului fascinat de frumuseța aceluî cîntec. Clara ascultă dusă, fața i se luminează, ochii ei sunt umezi de înduioșare, de extaz, se uită la Victor ca la un Dumnezeu. De sigur, era ceva din viața lor, din amorul lor, în nuvela aceea.

O, v'aș face să plîngeți cu hohot, cînd aș sta să vă narez cu deamănuntul sfîrșitul acestei căsniciî. Dar cele mai cumplite și mai sfâșietoare nenorociri ne lasă reci cînd ni se spun în rezumat, fără artă. Cine-a plîns vr'o dată pe paginile istoriei care numără cu miile și cu zecile de miî pe cei căzuți în războaie? Și cu toate astea a bătut o inimă sub fie-care tunică ciuruită de gloanțe, năclăită în sînge... v'ați gîndit vr'o dată că fie-care soldat din miile care zac pe-un cîmp de măcel este eroul unei drame? — el are-o mamă, o soră, o amantă care-l așteaptă, și plînge

de dor și de neliniște. Suferințele unui dezertor ne fac să tremurăm de emoțiune, și moartea a zece mii de viteji căzuți în șanțurile unei redute ne lasă absolut indiferenți!

Și eu reci și indiferenți vreaș să vă las în fața nenorocirei lui Victor. El avea un prietin pe care-l adora. Trăiaș ca frații. „Bunul prieten“ a sedus pe Clara. Și Clara, cînd s'a trezit din beția păcatului, și-a acoperit fața de rușine și de oroare, și plecîndu-și capul pe umărul nefericitului soț, a plîns și-a spus tot.

Ea a plecat în lume, cu copilul la sîn. El cîntă, zi și noapte, un cîntec de amor în casa de nebuni.

Mătăniî...

Ştie, ştie ea bine ce-î în lume, că de acolo vine. Dar aşa î-e de silă şi de urît, de cînd a rămas singură, aşa se simte de zdrobită gîndind mereu aceleaşi gînduri urîte, picotind mereu în aceeaşi pustietate şi monotonie ostenitoare a vieţii de mînăstire, că, uite zău, dac'ar veni acum un om din toată lumea să-î zică: haide, ea n'ar mai sta o clipă la chibzurî, şi-ar lăsa comanacul într'un par — acolo să stea pîn l'o lua ea — şi cu aceeaşi broboadă ruptă, în aceeaşi treanţă de fustă cu care a intrat, ca o cerşetoare, acum nouă ani pe poarta mînăstirii, ar pleca bucuroasă şi nici s'ar mai uita în urmă.

Nu, nu setea de-o altă vieaţă pe care n'ar cunoaşte-o încă, nici ispita plăcerilor zgomotoase ale lumii pe care-o cunoscutese destul, ci frica de a gîndi în singurătate, istovitoare spaimă a zilelor fără credinţă ş'a nopţilor fără odichnă,

urâtul și groaza de ea însăși — eată ce-o gonea din casa asta frumoasă și liniștită în care trăise cele mai fericite, singurele zile fericite din viața ei atît de strașnic încercată. Și pe cînd degetele ei albe și subțiri scărmana în neștire mițele de lîngă țigae pentr'un șeiac, pe care cine stie cine are să-l țese și cine are să-l poarte, ochii ei lungiți a drum lunecau îngrijați pe pînza de umbră care se desfăcea, creștea și inunda ca o apă pădurea de brazi de pe dealul din față. Iar vine noaptea, noaptea ursuză, plină de spaimă și de vedenii. Doamne, oare cît are să mai ție osînda asta!... Iși simți mînile ostenite, o dureaș șalile de cînd sta acolo ghemuită pe scăunel, de-abia 'și putu întinde un picior care-î amortise, îl sprijini încetișor cu talpa de ostrețele ciardacului, miș de furnică parcă-î alergau pe sub piele din călcăiș până 'n șold, brațele-î căzură 'n poală în praful scuturat din lînă, își răzimă ceafa de perete și privi țintă la ultima pată de lumină care poleia cu aur creștetul pădurei.

În liniștea aceluî asfințit de toamnă, aerul, copaciî, tăcerea, toate o chemaș la gînduri triste. Glafira... buzele ei rostesc

încet, rar, numele acesta. I se pare așa ciudat, ca și cum nu l'ar fi mai auzit. Ce bine-ar fi fost să-și fi putut lepăda la pragul bisericii, o dată cu numele și cu hainele, toate amintirile, toată povara sufletului ei încărcat de păcate, și 'n rasa monacală să fi 'nceput o viață nouă. Așa-î spusese biata mătușă-sa, și pân'a închis ochii a rămas cu credința c'asa s'a întâmplat. De-ar fi știut ce-î în inima ei!

E rece, brazii sunt negri, valea se umple de întuneric. Glafira se scoală, pășește peste lîna împrăștiată pe ceardac, intră 'n casă și încue răpede ușa, ca și cum ar fi urmărit-o cine-va. Tremură toată, de-abia poate să aprindă lumînarea lungă de ceară, înfiptă într'un sfeșnic de alamă. Iși aduce aminte că a doua-zi e Duminecă, i se pare că vede încă pe mătușă-sa, în picioare la colțarul de sub icoane, făcînd candela, închinîndu-se... În toate lucrîșoarele din odaie vede pe ființa aceea bună, răbdătoare, evlavioasă, care-a fost pentru ea mai mult ca o mamă. De ce nu s'a putut hotărî în atîția ani, să-î spue, să 'și descarce o dată sufletul de tot ce a făcut? Ar fi înțeles-o, ar fi iertat-o și s'ar fi rugat lui Dumnezeu pentru ea, ar fi știut să-î

spue vorbe de acelea cari mîngîie, întăresc și înalță inimile din întunerec și pierzanie. Numai acum, cînd a rămas singură, simte nevoia de-a vorbi, de a smulge odată din cugetul ei monstrul acesta neadormit care o chinuește ș'o mistue ceas cu ceas, clipă cu clipă.

— Doamne, unde ești Doamne, trăsnește-mă, iă-mă Doamne, să se sfîrșească o dată cu vieța asta.

Cade 'n genunchi și 'ncepe să plîngă cu hohot. Afară e lună. De la biserica din vale s'aude tocînd de privighere. Glafira să scoală hotărîtă, își duce palmele reci la obraz, ca și cum s'ar fi deșteptat dintr'un somn lug și greu.

— Oh, nu mai pot, — cum aș vrea să mor!

* * *

O știaū maicile.

— Nebună săraca... Era ea cam apucată și 'nainte. Dar de la moartea mătușii-sei, s'a smintit rău biata Glafira.

Acum pricepeaū de ce nu vorbește cu nimeni, de ce, cînd vine la biserică, se așază în strana cea mai retrasă, de ce umblă une-orî încet cu ochii în jos, alte-orî răpede și cu fața speriată, parc'o fu-

gărește cine-va. Știaă și din ce i-a venit asta. A fost o dragoste la mijloc. Degeaba a umblat ea să ție secret — astea se află.

Pe chipul palid al Glafirei tremura o lumină slabă de candelă. Acum slujba se isprăvise. Maicele pășiau încet spre ușa bisericeii. Unele se opriau în prag, se uitaă lung la Glafira cum sta în strană neclintită: „Săraca, nu mai are nici o simțire.“ Cele mai tinere chicoteau de rîs și plecaă șoptind răutăți. În tăcerea bisericeii goale Glafira auzi pașii duhovnicului și tresări, ca de groaza unei mari primejdie. Se îndreptă cu frică spre el.

— Tu ești Glafiro?

— Eă, sfinția ta, — vreaă să mă spovedesc.

— Apoi... chiar acu? Ce-i graba asta?...
Vezi, dacă nu vă mai astîmpărați...

Era obicînit bătrînul cu furiile de astea de muștrare și de pocăință la maicele tinere și frumoase, mai ales toamna, după ce plecaă „musafirii“ cari-aduceau cu ei ispita și păcatele de pe la orașe. Multe ahturi rămîneau în urma lor, multe miroșiși își boceaă în urîtul lungilor nopți de iarnă rîsul și nebuniile nopților de vară.

Și cînd le biruia căința, la miezul nopții îl sculau din somn să le mîntue de prigoana păcatului.

— Haide, vino, îi zise blînd duhovnicul, desfăcînd patrahirul în care își ținea învălit molitfelnicul.

— Nu, nu pot spune aici... acasă la sfinția ta, mi-î frică să spun în biserică.

Glafira tremura.

— Hm... dacă nu vă mai astîmpărați...

Căsuța duhovnicului era la două-zeci de pași de biserică.

— Da bine tu păreai așa cuminte... nu s'a auzit nimic vorbindu-se de tine astă vară.

— E un păcat de mult... nu eram în mînăstire...

— Apoi, parcă mi l-ai spus, cînd ai luat negru.

— Nu, pe acela nu l-am spus nimăruî, m'am temut...

— Foarte rău, foarte rău. Cînd se călugărește cine-va, trebuie să se lepede de tot ce a făcut; să spue tot, că numai așa îl primește Domnul în turma lui. Vezi, ai făcut cu asta mare greșală.

— Știu, știu...

— Ia sama.

Glafira se împiedecase de prag. Bătrî-
nul hîrșcîi un chibrit pe p arete ș'aprinse
lumînarea. Sufla gre , ca și cum ar fi
urcat un deal la fugă. Ea sta nemișcată
lîngă ușă, îngrozită de ce-avea să spue.
Duhovnicul își puse patrahirul.

— Dă-te mai aproape, și spune. Șezi
coala pe scaun.

Glafira se așeză încet pe scaun și ca
și cum ar fi continuat prima ei spovedanie
 ncepu :

— E  nu știu nici azi cum am putut
să fiu așaa de nebună. După ce-am fugit
de la părinți, am înțeleș că toate s'au
sfirșit pentru mine, și nici odată n'am
să mă mai pot întoarce la ei. Ș'am răbdat
bătăile bețivului aceluia, nu l'ar fi mai
răbdat Dumnezeu să calce 'n casa noastră,
și nu m'am pl ns nimănui, și nici n'aveam
cui să mă pl ng, pentrucă el mă ținea
ascunsă, ca pe un lucru de furat. Și
nu știu cum, se vede unde stam așaa nu-
mai cu el și nu mai vedeam altă lume,
căzusem de la o vreme într'o stare de...
dobitocie, nu știu cum să zic, că eram
ca un c ine înaintea lui. Acum mă b -
tea, m  călca 'n picioare de 'mi rupea
oasele, și peste două minute, dacă 'mi

spunea o vorbă bună și se uita cu... milă la mine, îi cădeam în genunchi plîngînd și-i ceream eū iertare. Mî-o fi dat ceva să beū, mi-o fi făcut niscai-va fermece... Nu'mî intră 'n cap ce-a fost asta la mine, că nu mai eram în toată firea. Și cu cît eram mai nenorocită, cu cît își bătea joc mai rău de mine, cu atît îmi era mai drag. Nu m'aș fi dus de lîngă el atunci, pentru toată lumea...

Glafira rămase un moment pe gînduri. Popa clipea din ochi și se uita milos la ea.

— Era așa, pe la culesul viilor, cînd am născut. Vr'o trei luni n'am știut unde mă găsesc de fericire. Fetița era frumușică, îi era dragă și lui, el nu mai bea ca'nainte, cînd venea de la cazarmă îi aducea jucărele și se juca cu ea. Dar într'o noapte, prin postul Crăciunului, a venit tîrziū, beat mort și hărtăgos, fetița plîngea, și eū nu știam ce să-i fac ca s'o adorm. El a început să strige la mine, c'o omoară dacă nu tace. Tremuram de frică, și fetița parcă 'nadins făcea. țipa cît îi lua gura. Cînd l'am văzut că se repede la mine, am pus iute fata 'n albie ș'am stat drept în fața lui. Intîi s'a

uitat la mine crunt, pe urm'a rîs; de-abia se ținea pe picioare, dar ca să-mi arăte că-î tare m'a apucat de obraz și m'a strîns cît ce-a putut. Apoi m'a pus să-l descalt, și până să-î trag ciubotele a și adormit. A două zi mi-a spus că el nu mă poate suferi cînd mă vede cu copilu'n brațe, că ce ne trebuie nouă belele de astea, și că dacă vrea să mă mai iubească și să mai stee cu mine, să 'mî omor fata, alt-fel se duce 'n toată lumea și mă lasă. Am rămas îmmărmurită, cînd l'am auzit. Dar mi-a spus în urmă de-atîtea ori vorbele acelea, ș'așa a știut să mă aducă și să-mi fure mințile, c'am început de la o vreme să mă gîndesc și eū ca la ceva care trebuie să se întîmple. Nu mai puteam scăpa de idea asta...

— Cum? ți-ai omorît tu copilul? întrebă popa holbînd ochii.

— Da, sărăcuțul, cu mîna asta l'am ucis, îi simt ș'acum fețișoara lui moale și caldă pe care 'mî apăsam palma ca să-l înăduș, și el, îngerășul, își țuguia gurița ca să sugă... mi se rupea inima de milă, și-mî era groază de ce făceam, dar nu puteam face alt-fel — în ceasul acela era diavolul stăpîn pe cugetul și pe mîna mea.

I-am făcut îngropare frumoasă, cu doi preoți — cine să poată bănuși... huia mahalaua de bocetele mele. Și de-atunci n'am mai putut să mă uit în ochii lui. La săptămîna am fugit înapoi și nu i-am mai știut de nume... Mai pot eu oare acum nădăjdui iertare de la Dumnezeu? Spune-mi sfinția ta ce să fac, dă-mi cele mai grele canoane, numai scapă-mă.

— D-zeu îi bun, și iartă toate păcatele.

Bătrînul îi făcu semn să se plece, îi puse patrahirul pe cap și-i citi molifta deslegării de păcate.

Apoi o blagoslovi.

— Dute acasă și bate o mie de mătăni.

* * *

Se lumina de ziuă. Candela sfîrîia sub icoana Maicii Domnului. Glafira 'și număra mătăniile: „opt-sute cincî, opt-sute șase...” și cu fie-care îndoitură de genunchi se simțea tot mai ușoară, mai luminată la față, la minte; cînd se scula 'n picioare i se părea că se înalță în aer, că nu mai atinge pămîntul, că trupul i se preface în fum, se împrăștie, și nu mai rămîne de cît suflet, — un suflet curat, pocăit, pregătit pentr'o nouă viață.

ION.

— Tacî, mamă, nu mă mai boci atîta, că doar nu mă porneşti la groapă.

Şi nu-î era de alta, da acu-î venea şi lui să plîngă de lacrimile măseî, şi... mai mare ruşinea, cogemi-te flăcău, să-l vadă fetele, şi mai ales Catrina lui Balteş, plîngînd ca femeile.

Nimenî nu-l chema, nimenî nu-l silia — se ducea *el* de bună voia lui, şi nu era, la adicătelea, tăere de cap, — că, slavă domnului, Niţucă al Saftii n'a fost mai breaz de cît el, nici Pinteia, nici Mărgărit Buzatu, şi s'aũ dus, şi şi-aũ făcut aniî, şi nu le-a fost nimica, ba încă s'aũ întors mai zdravenî.

Aşa-î, ca un om cu minte grăia Ion. Dar ce duioasă era despărţirea aceasta. De pus în cărţi — nu altceva. Toate fetele din sat — dar toate — veniseră

să-și ia ziua bună de la el — că nu de geaba era Ion cel mai mîndru, cel mai voinic și mai frumos flăcău de pe valea Doliî. Și una-î anina florî în pălărie, alta-î așeza priminelile și merindele în desage. Catrina a îngenunchiat să-î lege mai strîns nojițele de la opinci, — cînd s'a ridicat era roșie ca mărul și-î înotaă în lacrimi ochii mari, dulci, de o fermecătoare blîndeță și nevinovăție. Cu stîngăcie, ea scoate din sîn un mănunchiău frumos de dumitrițe.

— Să nu le lepezî pe drum, bădică,... poartă-le în sîn, că-s florî cu noroc...

Și s'a uitat înduioșat în ochii lui. O soră bună nu i-ar fi surîs cu mai curată și sfîntă dragoste.

Aă plîns fetele, aă plîns ca după un mort în urma lui. Vezî, că numai prin povești doară de-o mai fi fost făptură omenească de sama lui Ion. Și statura lui, și chipul, și vorba, și firea lui, și jocul, și umbletul, toate, toate erau alcătuite la el ca să-l deosebească de cea-l'altă lume. Ca basmele și cîntecele colindaă satele glumele și tîlcurile lui de pe la șezători. Cine s'a tras cu el o dată în deget, orî s'a apucat la trîntă, a doua oară nu s'a

mai semețit. Nu s'a născut încă voinicul care să-l îngenunche pe Ion, orî să-l clin-tească cu un deget îndărăt cînd și-o în-țepeți el, ca o bîrnă de fier, piciorul drept în pămînt... Era mîndru și frumos ca un zeu, cînd își încrucișa așa brațele și se uita cu liniște la cîte patru cinci vlăj-ganî cari se opinteaŭ și se izbeaŭ în piep-tul lui, ca 'ntr'un zid de piatră: minunî, să vezi cu ochii și să nu crezi. La paști, el singur purta scrînciobul cu șase poliți încărcate, de trosniaŭ spetezile în mîinile lui. Iar Dumineca, la horă, veneaŭ bătrîni de peste nouă dealuri să privească la jocul lui, s'asculte chiotele lui.

— Cum să nu plîng? Cum să nu-mî fie inima îngrijată, Catrino dragă, cînd mă gîndesc că el în vieața lui n'a luat o palmă, n'a suferit o ocară, nimenî nu i-a zis măcar *dă-te mai încolo*, ș'acu... ce-o să fie, doamne, și cum o să știe el răbda, cînd l'or lua cu răul, cînd s'or răsti și s'or sluți la dînsul, că la meliție nu-i ca acasă, și poate... Of, mi se face întu-neric cînd mă gîndesc c'ar putea da ci-ne-va în el... nu știu... nu știu, Catrino dragă, ce s'ar întîmpla... doamne fe-rește.

Și amîndouă își făceaū, cruce, ca de spaima unui trăsnet, unui cutremur mare.

* * *

— Dormiți, mă ?

Și Florea Țiganul, care nici de data asta nu-și isprăvisese povestea, văzînd că nu-î mai răspunde nimeni, tăcu. Peste cîte-va minute sforăia și el. Numai Ion nu dormia. Cu fața 'n sus, cu mînile împreunate sub ceafă, sta neclintit, și se gîndia.

O scăpa el și din focul ăsta. Așa-î, nu s'a lovit socoteala de-acasă cu cea din tîrg. In satul lui era împărat ș'aici a ajuns slugă la dîrdală. Muncește el, că de muncit nu-î rușine, ș'ascultă, și-î supus, și-și face ochii în patru cînd îi spune cineva ceva, că asta o știa el de-acasă că slujba cere învățatură, și învățătura băgare de seamă — da vorba-î că el nu vede nici un spor să s'aleagă din toată vrednicia lui. Slugăria și muștruluiiala de-aici — treabă s'o fi chemînd, da nu te face nici mai iscusit, nici mai om de cît ești. Aici nu-î socoteala nici de pricepere, nici de hărnicie — aici nu se măsoară minte cu minte și voinic cu voinic... A,

cum l'ar strînge el în brațe pe badea Ghiță, sergentul, cînd să vie vorba la un dică... de un care pe care.

De ce-î trece ca un fior prin inimă de cîte ori se gîndește la Ghiță? I-e frică de el?... Ion nu-și aduce aminte să fi știut vr'o dată ce-î frica. Așa nu și-a găsit în nimenea potrivă, așa de ușor i-a pus la pămînt pe toți cîți s'au cercat la trîntă cu dînsul, așa de moi și de slabi i-a simțit în brațele lui de fer pe cei mai zdraveni și mai falnici flăcăi, în cît el a ajuns la credința că, dacă toată lumea și-ar da puterea unui singur om și omul acesta ar veni asupra-î cu mînie, Ion, c'o bleandă și c'o piedică colea, cum știe el, l'ar trimite să se ducă de trei ori de-a berbeleacu. Hei, da vorba-î că cu Ghiță... e altă socoteală, nu merge-așa. Aici nu-î cu lopata, îi cu judecata. Aici *galonul* te smerește... poate fi o stîrpitură cel care-l poartă, și tu — cruce de voinic, să ieși piatra'n mînă și s'o aruncî nisip — stai smirna înaintea lui și nici cîrc nu zică... săracii soldați, mai dihă de cît vitele răbdă! Să stai drept, neclintit, și să rabzi să-ți tragă palme și mînere de sabie în obraz pînă te poditește sîngele

pe nas și pe gură, și să nu știi de ce, și să n'ai dreptul să'ntrebî, ori să faci o mișcare...

Nu, Doamne ferește, el n'ar putea să rabde una ca asta. De aceea s'a și păzit în totdeauna ca de foc să nu dea vr'un greș la ceva. A umblat el Ghiță la început să'l ia și pe el așa, ca pe cei-l'alți, da a văzut că n'are ce cusur să-i găsească... și parcă i-ar fi ciudă de asta... Ghiță, Ghiță, te paște-un păcat!

Și prinse de odată a se gîndi cu dor, cu jale, la ai lui. I se părea că n'are se mai vadă nici o dată căsuța aceea curată, cu pereții albi, strălucitori, din marginea pădurii, și vitele lor grase, și hora cu flăcăii cei mai veseli și cu fetele cele mai frumoase. Satul, fîneața, apa Doliî, pădurea, toată valea aceea de o fermecătoare liniște și măreție, i se arăta acum departe, dincolo de hotarele pămîntului, într'o lumină de basme, care-l uimia; și din lumina aceea minunată să desfăcea, ca o zîină, înaltă, rumenă și surîzătoare, Catrina lui Balteș, cea mai cuminte și mai frumoasă fată din lume. Adormi cu gîndul la ochii ei negri, blînzi și mari ca de căprioară.

A doua zi era inspecție. De cu noaptea toți erau în picioare. Soldații zăpăciți de răcnetele serjenților, alergau în toate părțile, neștiind ce să facă mai întâiu. În sfârșit după două ciasuri de zbucium și de harmalae, cazarma era măturată, presurile întinse și toate lucrurile așezate la locul lor. Acum zorul și răcnetele erau afară, în curte. Soldații, în șiruri drepte, neclintite, parcă erau împietriți. Serjenții, cu ghionturi și cu sfeștăni, îi pregăteau pentru inspecție. Era ger strașnic în dimineața aceea de pe la mijlocul lui Decembre.

— Un'ti-e nasturile de-aici?

Șirul de soldați se cutremură. Toți își întoarseră capetele și priviră înărmuriți spre același punct.

Ion se făcuse alb ca hârtia. Ghiță, turbat, îl ținea strâns, cu mâna stângă, de mîneca de la care-i lipsia un nasture.

În fulgerarea acelei clipe de groază Ion a văzut pe mă-sa îngenunchi înaintea lui și a auzit deslușit glasul Catrinei strigînd: *Ionca!* Un pumn sdravăn îi zgudui creierii și numai văzu de cît o roșeață imensă înaintea ochilor...

* * *

S'a deșteptat în spital după trei săptămîni de friguri. Măsa 'l bocea la căpătîiu. Mîinile lui erau numai tăeturi, și trupul negru de bătăi.

— Ionică, Ionică, ce păcate-a fost să tragem noi pe lumea asta!

— Ce face Catrina?

— Ce să facă săraca? Plînge toată ziua.

Ion închise ochii, ca să-și aducă aminte de ce s'a întîmplat. Intr'o clipă-și reconstitui toată scena. Auzea din toate părțile strigăte furioase, palme plesnind uscat pe obrajii tovarășilor lui — și parcă avea o presimțire că în dimineța aceea are să-î vie și lui rîndul. Țiganul îi tăiase nasturul de la mîneacă; s'a căit în urmă și i-a spus drept că Ghiță-l pusese de mult la cale să facă fapta asta...

Chipul lui palid se rumeni de o dată la amintirea pumnului primit, ca o piatră, în mijlocul feței; instinctiv brațele lui, amortite de dureri, făcură o mișcare...

Il vedea pe Ghiță cum se sbate sub genunchiul lui. Ion îi luă capul și i-l îndoi pe spate cu putere, în aceeași clipă auzi o troznitură și simți că s'a rupt ceva

în mîinile lui; l'a ucis; o îngrozitoare larmă
de trîmbiți — și căzu amețit sub o grin-
dină de lovituri...

Ion deschide ochii mari, se uită lung
și duios la mă-sa.

— Știam c'asa are să se sfîrșească...
De-acu... ce-o fi o fi!

Amintire.

E o dimineață senină de vară. Mă întorc de la Prinkipo la Constantinopol. Sînt peste trei sute de oameni pe vapor. Nu cunosc pe nimeni, și în mulțimea aceasta zgomotoasă, în larma aceasta de limbi, de exclamații și de hohote de rîs, cari-mi dau une ori impresia că mă găsesc într'o casă de nebuni, mă simt abătut, sastisit, pierdut — îmi închipui că sînt aruncat într'un alt planet, din care n'am să mă mai pot întoarce la ai mei nici odată. O singură figură mi-a atras privirea, și mă uit la ea cu o stăruință aproape indiscretă. E un tînăr slab, negricios, cu ochelari, — stă chiar în fața mea, la aceeași masă și citește *Notes sur l'Angleterre* de Taine. Pe cît înțeleg, nici el nu cunoaște pe nimeni... Dar oare unde am văzut eă figura asta? Și mă muncesc

să-mi aduc aminte. Probabil, el a simțit că-l observ: din cînd în cînd își ridică fața și cată la mine pe sub ochelari, atunci îmi plec iute ochii în pămînt, jenat, par-că m'ar fi prins cu mîna 'n buzunarul lui. Da, acum sînt sigur că l'am mai văzut. Dar unde? Cînd? Nu numai trăsăturile feței, dar privirea asta pe sub ochelari, modul cum clipește din ochi și cum își ridică une-orî sprîncenele cu încrețitura adîncă, pe care și-o face de-alungul frunței, mîna asta albă cu degetele lungi și subțiri, felul cum ține cartea, cum întoarce foile, cum își razimă capul pe mîna, toate, toate fac să tresară în adîncul amintirilor mele o icoană cunoscută, care caută să se lămurească, să iasă la iveală, și nu izbuteste.

N'am obiceiū să intru în vorbă cu oamenii pe cari nu-i cunosc. Mî-e necaz că am o memorie așa de nenorocită, — ard de curiozitatea de a ști cine e omul acesta, dar nu-mi vine să-l întreb.

De-odată tresar și rămîiū cu ochii țintă în ochii lui. Și-a închis cartea și se uită fix la mine. Nu mai avem încotro, unul din noi *trebuie* să înceapă vorba. Instinctiv îmi îndreptez privirea spre carte, ca

la o ființă care singură ne-ar ști pe-amîndoi ș'ar putea să ne recomande...

— Cunoaște-ți cartea asta? mă'ntreabă el în franțuzește.

Da... (și mă grăbesc să-î arăt de ce mă uitam așa la el.) Nu știu cum, dar mi se pare că ne-am mai văzut noi unde-va...

— Tocmai și mie mi se pare cunoscută figura d-tale. D-ta nu ești de pe-aici...

— Nu, eū sînt din Romînia, acum viū pentru prima oară.

Îi spun cum mă numesc și ce ocupație am. Imi spune și el numele: *Omiros Laghi*.

— N'ați fost nicî-odată la Atena...

— Nu.

— Nicî la Smirna...

— Nu.

Intrebările lui parcă prevăd răspunsul meū.

— Nicî eū n'am fost nicîodată în țară d-tale, și cu toate astea chipul, privirea, glasul d-tele, îmi sînt cunoscute. Eū sînt doctor la Smirna, mî-am făcut studiile la Atena.

Pe cînd îmi vorbește, eū îi observ trăsăturile, ticurile, mișcările guriî, forma mînilor, negul de pe degetul cel mic de la mîna stîngă, îi ascult glasul sonor care

mă impresionează mai mult de cît vorbele, și mă întreb, din ce în ce mai uimit. Ce întâmplare ciudată face ca omul acesta să se asemene așa de bine și 'n toate cu imagina pe care-o am în minte de mult?... De ce la fie-care mișcare a lui, cu fie-care clipire din ochi și mlădiere de glas mă face să tresar ca de izbîndirea surprinzătoare a unui gînd, a unei presimțiri?... De cînd și de unde mi-a intrat în cap așa de întregă și desăvîrșit aiddoma icoană acestui om atît de străin și care totuși îmi pare așa de cunoscut? Nu se poate, trebuie să-l fi văzut unde-va.

Și-î spun iarăși nedumerirea aceasta a mea. El mă privește lung și c'un aer de biruință, surîde, clătinînd încet din cap.

— Nu, — te pot asigura că nu ne-am văzut niciodată... în viața *aceasta* bine înțeles... Că ne vom fi visat — asta da, e foarte posibil... Ne revin adesea în vis impresii, aduceri aminte din viețile noastre anterioare. Nu numai chipuri omenești, dar scene întregi întâmplări complicate, în viața de toate zilele, ni se presintă ca o repetare a unor scene identice pe cari le-am mai văzut, a unor întâmplări identice pe cari le-am trăit... Unde? Cînd?

Nu ne mai aducem aminte... De sigur că în rîndurile de vieți, prin cari am trecut, am mai întîlnit odată perfect aceleași forme, aceleași situații... cari fac să mai tresară în fundul sufletului nostru aceste ecourî vagi, depărtate...

Toate se repetă, căci aū o limită și miliardele de combinații ale materiei; natura ostenită, ne mai putînd inventa, e silită de la o vreme să recurgă la legea rotației. În linia timpului nesfîrșit, peste zece mi, peste zece milioane de ani, noi avem să ne mai întîlnim aici, pe vapor, între Prinkipo și Constantinopole, și tot așa avem să ne uităm lung unul la altul, și tot așa avem să ne reînoim cunoștința și să ne mirăm, că nu știm unde și cînd ne-am întîlnit, și tot despre subiectul acesta o să vorbim, și tot așa n'o să ne aducem aminte de ce sîntem azi, după cum azi nu mai știm nimic despre ființa noastră de-acum o sută de mi de ani. Să'ți spun un caz curios din vieța mea de student. Eū mă trag dintr'o familie ai cărei membri aū avut în veacul trecut un rol însemnat în istoria Greciei.

În biblioteca tatii era o carte veche, cu stampe foarte bine executate. Intr'o

zi foiletând cartea, daŭ de un portret care semăna perfect cu tata. Eram de vr'o șapte ani — nu știam să citesc. Imi spune o mătușe a mea că tinărul acela din carte e bunicul tatiî; apoi întoarce cîte-va foi mai departe și-mi arată un alt portret — o figură întunecată și urîtă, cu barba neagră și cu o privire cruntă de care parcă mi-era frică, — și'mi spune mătușă-mea, că ăsta a fost un om rău, și'mi povestește o istorie întreagă cu întrigi politice și cu aventuri de dragoste, lucruri pe cari eŭ nu le puteam pricepe atunci, dar din șirul căroră am păstrat ceea ce m'a impresionat mai adînc: într'o noapte bunicul tatiî se întorcea de la teatru; omul cel rău l'a pîndit într'o uliță întunecoasă, s'a repezit asupra lui, cu un cuțit mare și l'a ucis.

Aŭ trecut ani la mijloc, și nu m'am mai gîndit la asta. Eram student la Atena. Ţi s'a întîmplat de sigur și d-tale să întîlnești figuri cari de la început să-ți inspire frică s'aŭ antipatie, fără să-ți dai seama pentru ce... Printre colegii mei era un tinăr brun, scurt, cu ochii mici, apropiați și duși în fundul capului. Figura lui mi-a atras privirea din prima zi.

De cîte ori îl vedeam aveam un sentiment de nelinişte, un neînţeles amestec de ură şi de teamă, une-ori parcă-mi venea să m'arunc asupra lui şi să-l bat. Cînd mă găseam la o petrecere, într'o societate în care era şi el, eram tot timpul fără chef, enervat, ursuz, scos din firea mea obişnuită, pare că altă fiinţă trăia în mine, — îmi făcea rău să'l văd şi cu toate astea nu-mi puteam lua ochii de la el, mă simţeam atras ca de adîncul unei prăpăstii... Şi el mă iubia. În vorbă, în căutătură, în toată purtarea lui faţă cu mine era o bunătate, o blîndeţe ş'o duioşie adese-ori dusă pînă la umilinţă. Avea aerul unui vinovaţ care se căeşte şi nu ştie cum să se poarte mai bine, ca să'l ert. Ne-am trecut primul examen în aceeaşi zi. Nicî o dată n'am vrut să mă primesc un serviciu cît de neînsemnat de la el. Vrînd să m'ajute la concursul înscris, mi-a strecurat dinainte o foaie scrisă mărunt, care probabil conţinea schema tezei cu numele proprii şi termenii mai anevoe de ţinut minte. Zic probabil, pentru că eu n'am citit'o: am luat-o frumuşel ş'am dat-o profesorului care ne supraveghea, atrăgîndu-î atenţia asupra mij-

loacelor de care se servește domnul în chestie pentru a-și trece cu succes examenele. Vedeam bine că fac o mișelie, și că nu sînt în firea mea, dar nu mă puteam opri, și — curios — nu îmi părea rău. Colegul meu a fost exclus din examen. La eșire m'aștepta în stradă. Mă pregăteam de bătae! În sfîrșit!... îmi ziceam, am să mă recoresc. Care nu mi-a fost mirarea, cînd l'am văzut că se apropie cu sfială de mine, și, blînd începe să mă roage să'l ert, recunoscînd că a făcut o prostie de care-î pare foarte rău...

L'am întrebat răstit ce vrea, ce are cu mine *de nu mă lasă 'n pace...* Atunci, a început să plîngă, și c'un glas care părea că nu-î al lui, ci vine departe, din altă lume, îmi spune: „Nu știu ce am, poate că 'nebunesc, nu-mi dau seama ce e în mine, dar uite—mă simt ca subț puterea unei sugestii cari 'mi *poruncește* să mă închin D-tale și să te implor să mă ierți... de cînd te-am văzut întăi, mă stăpînește sentimentul acesta ciudat, inesplicabil..... Nu-î așa, că nu ți-am făcut nici un rău până astăzi? Spune-mi... scapa-mă te rog.“ Atunci, fără să vrea, mă uitaî țintă în ochii lui. Nici odată n'am să

uit groaza pe care-am simțit-o în momentul acela. Cum să te fac să 'nțelegi misterul acesta. Inchipuiți, că prin ochii aceia mici, blînzi, scaldăți în lacrimi, mă privea fix... cine crezi? Omul urît care-a ucis pe bunicul tati; — și deodată istoria, pe care mi-o spusese mătușa-mea și pe care-o uitasem de atunci, îmi veni clară în minte, ca și cînd aș fi auzit-o în ajun....

A, eată c'am ajuns...

Ei, da, era strănepotul ucigașului — era asasinul care, în a patra generație, cerșia iertarea victimei... Dar noi, am fost prietini, nu-î așa? Adăți aminte, acum două mi... trei sute optzeci de ani... la Salamina... adă-ți aminte ce-a zis Temistocle de noi amîndoi...

La revedere... Știu ce gîndești de mine, dar avem să ne mai întîlnim peste cîte-va mi de ani, ș'atunci am să-ți aduc aminte de ce-am vorbit azi...

Și, strîngîndu-mi mîna s'a uitat așa fix și adînc în ochii mei, ca și cum mi-ar fi spus vezi, ia seama, să nu mă mai uiți.

Ultimul cuvînt...

Se trezi la șosea, pe-o bancă retrasă. O clipă doar îi ațipiseră gîndurile ostentite, și din clipa asta de întuneric tresări, ca și cum l'ar fi strigat cine-va, deschise ochii mari și se uită speriat în toate părțile. Nu era nimeni. Frunze galbene cădeaă încet de pe ramuri. Aerul mirosea a fum, a toamnă. Soarele trecuse de amiază; era o zi frumoasă de pe la sfîrșitul lui Octombrie. Sub cerul limpede, luminos, de un albastru șters, copaci, aproape desfrunziți, aveaă aerul că se gîndesc la lucruri nespuse de triste. Din depărtare de la o fabrică, se auzi un șuer gros, puternic, ca un muget de taur. Un stol de ciorî se lăsă încet pe pajiștea uscată. Miron se uita așurit la păsările acelea negre și multe, i se părea că-și vede propriile lui gînduri.

Și iarăși aceleași întrebări, cari de două zile-l chinău: Cum de n'a simțit el mai de mult? Unde-o fi ea acum? Ce s'o fi petrecînd în inima ei?... Mentea lui ostenia căutînd în cei patru ani de viață fericită un semn, o vorbă, o privire care i-ar fi putut prevesti o asemenea nenorocire. O vedea sficioasă, lăsîndu-și ochii în pămînt, roșindu-se de cele d'întăi vorbe de dragoste ale lui; își aducea aminte de fiorul celor dintîi sărutări, cînd erau logodiți, de șoaptele, de planurile lor, de farmecul acelor ceasuri în care ea-și lăsa suspinînd capul pe umărul lui, pe cînd mînile lor se strîngeau nervos, pasionat și amîndoî în extas închideaă ochii, mai fericiți de ce gîndeaă de cît de ce-și puteaă spune. I se desfășuraă ca dintr'o carte frumoasă scene de iubire: răsfățaturile ei de copil drăgălaș, poreclele dulci, copilărești, pe cari și le dedeaă unul altuia, o vedea blîndă, iubitoare, atîrnîndu-se de gîtul lui, căutîndu-i privirea cu acei ochi mari, buni, cari nu știaă să-i ascundă nimic. „Oare mai sînt soți pe lume, care să se iubească cum ne iubim noi?“ De cîte ori nu-și spuneaă ei vorbele astea! Din ce zi aă început să fie perfide privirile, vorbele

și sărutările ei? Probabil, ea l'a înșelat cu mult înainte de a-l părăsi. Și tot sîngele i se urcă în obraz la gîndul că ea, de cîte ori pleca de-acasă, se ducea să se arunce în brațele amantului... Inchipuirea lui bolnavă, o urmărea pe stradă, o vedea pășind repede, ferindu-se de cunoscuți, intrînd cu o frică de tîlhar sub gangul unui otel, urcînd iute scările, de-abia stăpînindu-și respirația și bătăile inimii, murind de emoțiunii, până să se vadă în odaia unde *el*, prietenul bun care în aceleași zi mîncase cu ei la masă, o aștepta nerăbdător... Și Miron își desfășura în minte toate amănunțimile, toate intimitățile acelor scene, ca și cînd le-ar fi văzut. Se cutremura de ororile pe cari și le zugrăvia, și totuși parcă simțea o nebiruită voluptate să cugete mereu acolo. Ceea-ce nu-și putea explica era liniștea cu care se întorcea acasă după acele escapade, din ce în ce mai dese în zilele din urmă. Nimic nu părea schimbat în ea.

Miron scoase iar petecul de hîrtie și-l privi atent, ca și cum ar fi căutat să vadă în forma slovelor, ceea-ce nu putuse descoperi atîta timp în figura ei vecinic senină.

Era scrisul ei obicînit, fără nici o tremurare de condeiu: „Nu mă mai aștepta, căci am plecat pentru tot-deauna cu *el*. Iartă-ne și fie-ți milă de copil. Adio.“ Cerea și pentru el iertare... Fericită natură! Aceasta era reflecția pe care nu se putea opri de a o rosti tare de cîte ori îi citea scrisoarea.

Miron se sculă și porni abătut spre oraș. Pe calea Victoriei i se părea că toată lumea se uită la el, îl arată cu degetul și zice: „Uite, ăsta-î nenorocitul pe care l'a înșelat nevasta...“ Se simțea prost, vinovat, ridicul. Acasă îl enerva aerul de compătimire cu care se uitaș slugile la el.

— Cînd vine mama, tăticule?

— Mîine.

— Vine mîine?

— Vine.

Fața lui Puiu se luminează deodată. Miron îl luă pe genunchi să-l facă hopa....

— De ce plîngi, tăticule?

— Mă doare-o măsea.

— Te doare tare?

— Tare.

Miron se lungi pe canapea, închise ochii și începu iar de la capăt aceleași ș'aceleași gînduri.

* * *

...Așa-î, se uită toate cu vremea. Cîți n'au trecut prin nenorociri și mai cumplite... Ei, și la urma urmiî, se deprinde omul cu toate. La început se prefăcea Miron, cînd asigura pe prietini că nu-î mai pasă și nici nu mai vrea să știe de ea. Devenea însă palid cînd îi spunea cine-va: „Am văzut'o aseară cu tipu... mîncau la Enachi.“ Și cînd o întîlnea pe stradă întorcea capul, o evita pentru că nu se simțea încă în stare s'o privească indiferent. Ea părea fericită, pășea mîndră la brațul amantului ei.

Trecuse un an. Miron n'o mai văzuse de două luni, și nu mai știa nimic de ea. Acum era desfăcut de ea și prin lege și prin perfecta lui liniște sufletească. Se simțea liber, stăpîn pe sine. I se părea că începe o nouă viață.

Intr'o zi — era tot așa o zi frumoasă, caldă încă, pe la sfîrșitul lui Octombre — era cu Puiu în Cișmigiu. El sta pe-o bancă. Puiu alegea pîetricile din nisip.
— Puiule, nu mă cunoști?

Copilul ridică ochii mari, speriați...

— Tu ești mama!

Și se aruncă în brațele ei întinse.

Miron se uita liniștit la ei. Avea impresia că-i la teatru și vede pe scenă întâlnirea asta neașteptată dintre mamă și fiu. Și când ea se apropie și-l întrebă cu frică: „Pot să-ți vorbesc?“ el îi răspunse cu o politeță care nu era de loc prefăcută: „Poftim“.

— Știu câtă dreptate ai să mă urăști, să mă desprețuești, — dar când ți-aș spune cât am suferit, cât sufăr încă și cât mă căesc de ce-am făcut, poate că ți-ar fi milă și m'ai ierta... Nu, nu te supăra, nu-ți cer să mă primești înapoi, știu că asta nu se mai poate, dar vreaui să-ți spun tot...

— Nu pot, doamnă, să te-ascult aici. Ne vede lumea...

— Spune-mi unde să vii, te implor...

Miron stătu un moment pe gânduri.

— Vino astă-seară la 8 la șosea, mă găsești la ultima bancă pe aleea din stînga.

Plîngînd, ne mai putînd vorbi, ea-i întindea mîna să-i mulțumească. El se făcu că n'o vede, — își luă copilul și plecă.

I s'a părut? Ori a auzit în adevăr

glasul acela înecat de plîns, șoptindu-î cu frică: „Te ador...” A, știa el bine c’ășa are să să isprăvească ’n cele din urmă toată nebunia asta... Incep muștrările. De sigur, se gîndește și ea la vieța fericită și onestă pe carea-a trăit-o în casa ei, lîngă copilul ei, cinstită și iubită de toată lumea. Se înțelegeau așa de bine-amîndoi. Ce-î lipsia? El o iubea, o iubea mult, ș’avea o încredere oarbă în ea... poate că asta a fost pricina nenorocirii lor, a ei mai bine, căci îndeîntîmîc lui i-a trecut... ce străină de el i se pare acum toată comedia asta, care i-a dat atîtea emoții la început... Găsea totuși curioase întîlnirea aceasta, era nerăbdător s’o asculte. Se uită la ceas; era șease de abia. Se gîndi cu milă la ea. Cît trebuie să sufere. A mai slăbit, și-î așa de schimbată și la față, și la vorbă. Mîndria, iubirea lui ofensată găsia o satisfacere în aerul ei umilit, nefericit. Iși pregătea vorbe înțepătoare, vindicative: „Ei, frumoasă trebuie să fie vieța pe care ți-ai ales-o... Acum cred că ești fericită... Ți-ai găsit însfârșit idealul!...” Dar îndată se răsgîndia. Nu, de ce să fie rău și ordinar? Nu sufere ea destul? La ce s’o mai

mustre de ce-a făcut? Ea e victimă. Și căuta s'o scuzeze: era frumoasă, tînără, iubirea lor se învechise, el sta toată ziua la cancelarie, ea se plictisa singură acasă, n'avea nici o prietină mai intimă; *amicul*, pe care-l vedea mai în toate zilele a încîntat-o, cu ochii, cu vorba... era ceva nou... farmecul necunoscutului, ascunsa și tulburătoarea atragere a păcatului, prigonirea aceluiasi gînd, aŭ amețit-o, i-aŭ întunecat mintea încetul cu încetul, până cînd n'a m'ai văzut, n'a mai știut ce face. Probabil, *el* a iubit-o, o iubire pasionată, nebună, înaintea căreia nici cinstea, nici respectul prieteniei, nici frica, nici rușinea nu mai însemnau nimic... Și ea o fi rezistat la început, s'o fi luptat, sărmana, — mai mult împotriva ei, de cît împotriva lui... Nu, nu e atît de nevinovată, pe cît e de nefericită.

Miron mîncă în pripă. Iși aducea aminte că tot așa se grăbia cînd era logodit. Ce curioasă i se părea schimbarea asta de situații, răsturnarea asta de suflete... Cum or să vorbească ei acum, ca niște străini — ei, cari-aŭ avut aceeași vieță ș'aceleași gînduri, patru ani s'aŭ iubit, aŭ mîncat la aceeași masă, aŭ dormit în același pat... Era ceva al lui, din

el, era o parte din viața lui care s'a rupt și s'a înstrăinat pentru totdeauna. Dar Mișu... ce buni prieteni erau din școală...

Maî avea trei sferturi de ceas. Iși alegea cărarea, la oglindă, și se compara cu celălalt, hotărît să fie drept. Ce slab e, și mic, și jigărit; n'are maî de loc sprîncene, și ochii lipsiți de expresie, osteniți de registrele cancelariei, și ce aer nenorocit și prost — pe cînd celălalt, băiat frumos, vioi, nalt, rumăn la față, pare mult maî tînăr; și vesel, și deștept... O, era natural, era fatal să-l iubească. Trebuia să s'aștepte la asta...

* * *

— Ai venit de mult?

— De vr'o jumătate de ceas... Credeam că nu maî vii, mi se făcuse o frică, să staî aici singură...

Și eată că nu maî știaî ce să-și spue.

Amîndoî erau emoționați. — Ședeau alături pe baneă, fără să se uite unul la altul. El aștepta. Ea lupta să-și stăpînească plînsul, bătăile inimei. Avea atîtea de spus, și nu știa cum să înceapă. Ar fi vrut s'o întrebe el, să înceapă el vorba.

.

— De ce nu mă ierți?

Era atîta frică și implorare lașă în întrebarea asta, în cît el simți în glasul și'n vorbele ei toată căința, toată spaima și disperarea unei ființi a cărei scăpare atîrnă de la un cuvînt.

— Te-am ertat, de mult, — îi răspuse el liniștit.

Ea nu se mai putu stăpîni. Incepu să plîngă cu hohot.

— Nu cred să mai fi suferit cine-va pe lume... cît am suferit eū. Din ciasul în care am plecat, am simțit că mă pierd... A fost, se vede, o fatalitate, o nebunie, nu știu ce-a fost... Dar nu mai vreaū să mă gîndesc la ce-am făcut. Am fost așa de pedepsită, ș'am răbdat cît n'aș fi crezut să rabde un om. Aveam, ș'am avut în totdeauna oroare de... canalia, care m'a nenorocit, — plîngeam ca o nebună... cînd îi spuneam că te iubesc, săria și'mi trăgea palme peste gură pînă mă podidea sîngele. Am încercat să fug, am vrut de atîtea orî să'ți scriu dar m'a ținut izolată de orî-ce contact cu lumea, și m'a torturat, c'ajunsesem să nu mai simt, să nu mai știu nicî ce fac, nicî unde sînt, nicî ce gîndesc...

Miron asculta cu luare aminte. El vedea tablourî în vorbele ei. Era un roman trist, rupt din viața lui. Fie-care fapt povestit de ea, i se părea desfăcut dintr'o înlănțuire logică și firească de împrejurări, adus acolo de curentul gândurilor lui, fixat de tăria voinții lui. Așa a vrut el să fie, trist și dureros sfârșit a vrut el să aibă nebunia și dezordinea asta morală, și sufletul lui cinstit s'ar fi simțit ofensat pentru a doua oară dacă s'ar fi întâmplat altfel. Nu, nu e drept, și nu trebuie să fie fericiți acei cari strică fericirea altora...

Cu glasul zugrumat de plîns ea-î spuse cîte-a suferit, nopțile ei de nesomn, remușcările ei, dorul de copil, de viața fericită pe care-a trăit-o în cei patru ani... și cum în urmă el, ostenit de muștrările ei, plictisit de-atîtea lăcrămî, desgustat de ea, a lăsat'o să plece... De două luni nu l'a mai văzut. Ea șade la mătușă-sa. Stă toată ziua în casă și plînge. I se rupe inima cînd se gîndește la copil, la viața lor trecută; i se pare mult, mult, de-atunci... Cum ar vrea să nu fi fost de cît un vis urît tot ce s'a întâmplat în urmă, și să se întoarcă lucrurile cum aũ fost...
— Ia-mă, du-mă unde știi, fă ce vreî

din mine, primește-mă să-ți fiu slugă, te implor... fie'ți milă și iartă-mă...

Tremurînd, ea-î căuta mîna, să i-o strîngă, să i-o sărute...

El se feri ca de-o atingere primejdioasă.

— Spune-mi... știu că nu mă poți suferi, și ai dreptate; e oribil ce-am făcut, știu... Nu-ți cer să mă primești acum,... dar peste un an, peste doi ani... mai târziu cînd vei uita tot... spune-mi o vorbă, dă-mi o speranță, ca să am pentru ce trăi... te ador, ai fost în totdeauna așa de bun cu mine,... ca pe un sfînt te ador, și nu pot să mă deprind cu gîndul, că n'am să te mai am, că te-am pierdut pentru totdeauna...

— *Trebue* să te deprinzî.

Un moment ea rămase zdrobită, uluită, ca un osîndit sub greutatea sentinții. C'un glas stîns, depărtat, ce părea că nu mai era al ei, întrebă rugător:

— Și n'ai să mă mai primești niciodată?

— *Niciodată.*

— Țasta-î ultimul tău cuvînt?

— Ultimul meu cuvînt.

— Atunci... adio!

Ș'a plecat, fără să-î atingă mîna, pe care el instinctiv i-o întinsese, înfiorat de răceala solemnă a acestei despărțiri.

* * *

...A, dac'ar fi putut ști ce-î în inima lui! Ea a plecat scîrșnind de ură. El a rămas pironit pe bancă, zdrobit de milă, de căință, de *iubire*, o iubire neînțeleasă, bolnavă, pe care vroia să și-o înăbușe, să și-o ascundă ca pe-o crimă.

S'a întors năuc, distrus, acasă. Ce-are să se facă ea acum?... Și toată noaptea n'a închis ochii. Iși făcea tot felul de închipuirii. Une ori i se părea c'o aude plîngînd la ușă. Toate zgomotele de pe stradă îl făceau să tresară de spaimă... Cum n'ar ierta-o? Dar ce vieață, și ce fel de dragoste ar mai fi acum între ei? Mereu i s'ar părea, c'o vede atîrnîndu-se de gîtul *celuilalt*, zimbindu-î cu aceeași ochi învăpăiați, șoptindu-î aceleași cuvinte de iubire, tremurînd de voluptate în brațele *lui*... Nu, nu, ar fi o tortură vecinică. Și se scutura ca de o vedenie îngrozitoare.

— Ce urît te uiți tu azi, tăticule...

Miron se sili să zîmbească, să fie vesel. Puiu răsfoia o carte cu gravuri. Se opri la o stampă colorată: era un asfințit de soare, la țară, vacile se întorceaū de la imaș, cumpăna unei fîntîni tăia orizontul în două...

— Uite viței!... sărăcuții, cum aleargă la mamele lor... și copilul boldi ochii un moment, — apoi, gînditor, trist:

— Vezi, tăticule, toată lumea are mamă, numai eū n'am.

Miron se făcu că n'aude. Servitoarea întră și-î întinse o scrisoare. El o desfăcu nerăbdător, tremurînd. Era slova ei.

„Am făcut o încercare, și 'mă pare bine că n'a izbutit. Să'ți spun drept, nu te-am iubit niciodată. Omul cu care trăesc *pe care-l ador*, îmi face vieața atît de fericită, că nici nu vreaū să mă mă gîndesc la cei patru ani pierduți în compania unui egoist anost, fanfaron, și ridicul. Află că te desprețuesc și mă strîc de rîs de aerele tragice și importante, pe cari vrei să ți le iai față cu mine.

Acesta-î ultimul meu cuvînt.

Glena.

. . . Săraca!

Maî citi odată scrisoarea, o strînse, ș'o puse 'n buzunar. Soarele de toamnă

arunca prin fereastră un sul de raze pe capul blond al copilului. Miron își aprinse o țigară, — privi lung la roata de fum albastru care se desfăcea molatic în bătaia soarelui... Un gând vesel îi lumina fața... De-ar ști ea cât bine mi-a făcut cu scrisoarea asta !

Romantic.

— Nu, eū nu înțeleg iubirea așa, și la urma urmiī nicī nu caut s'o înțeleg într'un fel saū altul. Eū o simt, mă încălzesc la ea ca la o rază de soare, care trezește în mine o nouă vieață, o respir, mă înfioară ca un parfum de primă-vară, și nu mă'ntreb nicī odată ce are să iasă de-aici, cît are să ție farmecul, beția asta dulce și nepricepută a inimiī, a tuturor gândurilor mele așa de frumoase, așa de intensiv fericite, cînd iubesc. Tu ești om însurat, ai avut noroc să găsești o femeie divină, pe care — cum spui — o adori și acuma după atîția ani, ca și 'n primele zile, ai copii frumoși, sănătoși drăguți, ești un om cu minte, așezat, întreg; tu, mi-aduc aminte din școală, erai un elev potolit, serios, poate prea serios pentru vîrsta ta, îți făceaī teme singur, îți

preparați de Sîmbătă seară lecțiile pentru Luni, și n'ai tremurat nici odată cu ceasornicul în mîna în oara unui profesor, făcîndu-te mic în bancă de frică să nu te scoată la tablă... Eū, știți cum mi-am trecut esamenele, știți cum m'a apucat strechea de bucurie și te-am strîns de gît de era să te omor cînd mi-ai arătat lista bacalaureaților, pe care nu'mi venia să cred că e scris în adevăr și numele meu. Aceiași îndrăzneală ș'acelaș noroc m'aū ajutat și'n universitate. Recunosc că și tu m'ai îmboldit ș'ai contribuit mult ca să'mi iaū licența. Ei, uite, sunt șase ani de atunci, — prin cîte nu am trecut, cîte n'am pățit în vremea asta, — și să nu crezi c'am ajuns în sfîrșit să cunosc și eū o schimbare cît de mică, în bine sau în rău, în apucăturile, în firea, în felul meu de a simți, de a gîndi, de a'mi cumpani vieața. Sunt tot de 18 ani, scăpat doar de robia școlii. Ș'acum ca ș'atunci, pentru mine totul se închee în suma de mulțumiri pe cari mi le poate da momentul de față; ce-are să fie peste un ceas, ce poate să se întîmple mîine, sunt probleme pe cari, de obiceiū, nu prea-mi bat capul să le descurc. Oamenii sufăr mai

mult de grijile, de temerile pe cari și le fac singuri, de cât de adevăratele greutateți ale vieții. Eū îmi zic în totdeauna: poate că pînă mîine mor. Și fie-care zi, indiferent de ce-mi aduce, mă fericește prin faptul că trăesc — mi se pare ca o gratificație, ca un dar la care n'aveam dreptul să m'aștept... De ce rîzi?

— De aerul serios cu care-mi vorbești. Eū sunt convins că tu nu crezi nimic din ce spuī acum. Tu ești om ca toți oamenii, dar ți-ai pus în minte să faci pe afurisitul — și numai de cât ți-ai și înjghebat o logică de ocazie, un sistem ad-hoc de a gîndi, de a-ți esplica ceea ce-ți închipuī une-orī c'ar fi o croială de suflet deosebită, o fire care te-ar prinde de minune... Sistemele acestea, dragul meu, se schimbă ce-va mai des de cât cravatele. In fond tu ești un „băiat bun“, nițal răsfațat, poate chiar și zăpăcit de unele succese cam ușor dobîndite, vorbesc de succesele tale... în dragoste, — ești băiat fercheș bine făcut, și vesel și palavragiu și... însfirșit tot ce se cere unuī om ca să tulbure sufletele slabe, — dar, încă odată, asta nu-ī de cât... spuma vieței tale, și eū nu vreaū, nu pot să te cred așa de... frivol —

vezi, nu zic *stricat* — cum ții tu să te-arăți. Ascultă-mă pe mine, tu cauți să-ți faci o fală din viții pe care nu le ai, — astea's rămășiți, reminiscentți din vieța de școlar, le știu. Oare nu 'nvățam noi, când eram mici, să fumăm, să bem, să jucăm cărți, și cîte alte stricăciuni, numai de fudulie, ca să fim în rînd cu cei mari... Vezi, eū te 'nțeleg așa de bine, și atît de mult îți prețuesc calitățile tale, pe cari tu te rușinezi să ți le-arăți, dar pe cari eū le cunosc îndeajuns, în cît, uite, să am o soră, mi-ar plăcea să se mărite cu tine, ș'aș fi sigur c'aî face-o fericită...

— Hm... ce grozav te 'nșeli.

— De ce?

— Să-ți spun de ce... Vrei să ședem nițel?

Ne așezarăm pe o bancă, în marginea cărării care șerpuește între „poiana mitropolitului“ și „poiana stariții“. Soarele era la amiază, rîșina se topea pe brazilî încălzită și răspîndia în aer un miros îmbătător de tămîie; nici o mișcare, nici un sgomot nu tulbura liniștea pădurii; încet, ca o șoaptă somnoroasă, ostenită, se auzia în vale șuetul părăului Agapia. Singurî, ne simțiam ca într-o biserică, pătrunși de

un sentiment de evlavie, care ne făcea să vorbim încet.

— Tu ai fost vr'o dată... amorezat?

— Firește c'am fost... am fost și sînt ș'acum... amorezat, de nevasta mea.

— Ceea ce-mi spui, îmi dovedește că n'ai fost nicî-odată. E un sentiment pe care nu-l cunoști, nu-l pricepi, și de-aceia îl confunzi cu... iubirea ta liniștită, onestă, durabilă; așa cum trebuie să fie într'o căsătorie fericită, ca a voastră. Eă, dragă, sînt amorezat...

— Știu, cu... Matilda.

— Așî, săraca... aia s'a măritat, de cînd! cu Matache „bețivul“. Dar spune drept, adevărat că n'ai observat, orî vrei să faci pe șiretul?

— Ce să observ?

— Ei, nu mi-ai spus tu ieri, cînd ședeam la punte și ne uitam la domnișoarele cari jucau „croquet“: „Ștregarule, te-am priceput“, și n'ai văzut că eă m'am jenant ș'am luat iute vorba despre escursiunea la Ceahlău, un subiect cu care numai de cît te-am pus în alt șir de idei!

— Habar n'am... țî-am zis așa... în glumă, fără să mă gîndesc că e ce-va. Dar... care? că eraă trei, și toate drăguțe...

— Cea mai 'naltă, brună, cu beretă albă... Ai văzut ce frumoasă e?

— Foarte frumoasă. Ea te iubește?

— Cred că da... adecă sunt sigur că și ea mă iubește.

— Bine, dar cum? Parcă ieri nici n'ai salutat-o...

— Apoi... nu ne cunoaștem încă.

— Atunci cum ai aflat că te iubește?

— La început... din ochi. Femeile au priviri... dar tu nu 'nțelegi asta. Ascultă să-ți spun cum a fost. Eram de-o săptămână aici, și începuse să mi se urască, nu cunoșteam pe nimeni, tu nu veniseși, — umblam toată ziua singur prin pădure, și mă muștră la fie-care pas de prostia pe care-o făcusem să mă'nfund în sălbătăcia și anosteala asta... Intr'o seară, cum eșiam pe poarta mânăstirei, văd o trăsură cu patru cai, — un voal alb flutura în jurul unei figurii tinere, frumoase... ș'am tresărit de bucurie, ca și cum ființa aceea îmi era dragă ș'o așteptam de mult; tu poți să rîzi, dar eū din clipa aceea am fost sigur c'am s'o iubesc. A doua zi n'am văzut-o. A treia zi dimineață, cînd m'am dus în „poiana mitropolitului,“ ea era acolo, sta la o masă și lucra, lîngă

ea era o bătrână, guvernanta, și cei doi copii, pe cari i-ai văzut ieri... sunt frații ei. M'am așezat și eu la o masă și m'am uitat la dînsa; poate am stat acolo mai bine de un ceas, ș'o dată nu ș'a ridicat ochii la mine. După prînz juca „croquet“. Eū steteam la aceeași masă. Unul din frățiorii ei a venit lîngă mine c'o foaie de hîrtie și m'a întrebat dacă știu să desinez, i-am spus că știu, și m'a rugat să-i fac un copac, apoi o casă, ș'un om, ș'un cal, ș'o trăsură — un adevărat examen, D-nu Ghîțulescu mi-ar fi dat de sigur nota zece — cînd a văzut că nu mai am unde să desinez, bătețelul a luat hîrtia ș'a alergat triumfător la guvernantă, apoi la soră-sa. Ea s'a uitat mult, mult pe opera mea, și cum ștregarul m'arăta stăruitor cu degetul, de-odată o văd întorcîndu-și capul — poate involuntar — spre mine, în ochii ei mari era o privire blîndă, amicală, aproape recunoscătoare, — m'am roșit. De-atunci... ne iubim. În fie-care dimineață ochii noștri se salută cu drag, se întreabă și-și spun miș de gînduri în scăpărarea unei priviri. Un zimbet discret, o căutătură furișată, o ușoară înclinare din cap — și toată ziua fără

să ne mai vedem, știm ce gîndim, e ca și cînd aș strînge-o la pîept și i-aș simți inima bătînd lîngă a mea. Intr'o zi, e vr'o săptămîină de-atunci, am desinat trei plopî pe-o coaje de mesteacăn, și dedesubt am scris două strofe din Eminescu:

„Pe lîngă plopî fără soț
Adesea am trecut,
Mă cunoșteaŭ vecinii toți, —
Tu nu m'ai cunoscut.

La geamul tău ce strălucea
Privii atît de des,
O lume 'ntreagă 'nțelegea, —
Tu nu m'ai înțelea“.

Ș'am pus'o pe banca unde sta ea de obicei. E, se vede, un Dumnezeu al celor cari se iubesc. Cum a venit, parcă știa. O, dac'ai fi văzut ce dulce s'a uitat la mine după ce a citit versurile acelea. Am plecat, ș'am rătăcit mult prin pădure. Eram așa de fericit că'mi venia să 'mbrățișez copaci și să-î sărut. Cînd m'am întors, ea plecase; în acelaș loc am găsit o bucățică ruptă din coaja mea de mesteacăn, pe ea era scris mărunțel cu creionul: „team înțeleș și te iubesc“. Tu nu pricepi un amor care se poate, care trebuie să se închee aci. Tu, în locul

meu, ai căuta s'o cunoști, să-î vorbești, să te introduci în familia ei, să faci planuri de căsătorie, într'un cuvînt să strici tot farmecul, toată poezia unui adevărat amor. Eū, nu vreaū nimic din toate acestea. Mi-î de-ajuns să știū că în fiecare moment ea se gîndește la mine, numai la mine, că inima ei e neliniștită de dorul meu, că ochii ei mă caută cu sete, — și asta o știū, o simt, îi simt gîndurile cum mă urmăresc, mă 'mpresoară, și se amestecă cu ale mele. Mie 'mî trebuie parfumul, înțelegî tu? numai parfumul iubirei ei nevinovate, și-l am, și-l savurez, și mă simt renăscut, puternic, stăpînul lumii întregi. In visul acesta neasămănat de dulce, în această misterioasă atingere de suflete e tot amorul meu și toată fericirea mea.

— La revedere, la revedere, tinere, ești cam tîcnit...

Ș'am plecat rîzînd — era vremea mesei.

A mai stat o săptămîină 'n Agapia. L'am mai întîlnit, dar nici eū, nici el, n'am mai luat vorbă despre asta.

Cum s'a făcut, că n'am mai aflat vr'o șase ani nimic de el. Se dăduse afund. Vara trecută — venisem iar la Agapia —

într'o dimineață, pe cine să văd în „po-
iana mitropolitului“? pe „musiu Ghejan“,
c'o barbă cît toate zilele, tăvălindu-se
pe iarbă cu trei dolofani de copii drăguți,
veseli, gălăgioși, cari-i semănau bucățică
tăiată. O femeie naltă, brună, palidă, sta
la o masă și rîdea de nebuniile lor.

Mizerabilul, cu ce aer jenat m'a pre-
zentat nevastei lui. Parcă eu nu-i citiam
în ochi, cum o adora și cît era de fericit.

Părintele Nil.

Pe-o vreme rea, am mas o noapte la Florești, două poște de la Bîrlad. Am tras în gazdă la părintele Paisie, egumenul unei rămășiți de mănăstire ale cărei ziduri nu mai împrejmuiău de cât biserica, trei chili vechi și șapte călugări. Paisie era bătrîn, dar se ținea bine. In seara aceea cam duhoria a rachiū, ș'avea poftă de vorbă. Afară se întunecase. Pe o masă murdară, într'un sfeșnic de lut ardea o lumîinare subțire de ceară. Călugărul, fosăind, întinse un lăvicer pe laviță, îmi puse o boccea drept căpătîi și un mintan ca să mă învălesc, apoi să așeză pe un scaun în fața mea și începu vorba.

— Da te-a ploat, nu șagă... Hei să fi venit d-ta acum trei-zeci de ani să veđi ce era aici.

Erau curți mari cu două rînduri, și de jur împrejur se înșirau sute de chili. Când toca de utrină, se înegrea ograda de călugări, și de la scara stăreției pînă în tinda bisericeii s'așterneau covoare scumpe pentru tălpile prea Sfinției sale Starețul Nil. Cine-a fost ca Nil, și cine-a trăit ca el? Ce bogății erau, și cum s'aun dus toate. Se întindeau moșiile mănăstirești din Buda pînă în hotarul Vasluiului, și săptămîni întregi rătăceau numai prin codri. Nălbeau dealurile de vite, cînd le scotea la suhat. Și să fii văzut ce era aici la sfîntul Ilie, cînd se prăznuia hramul bisericeii. Se strîngea lume de pe lume, și boeri mari cu caleștele curgeau de pe la tîrguri, și se întindea masă, ca la împărați, cu tacîmuri de argint și cu bliduri aurite, pe care se cărau de dimineață pînă seara fel de fel de mîncăruri alese și de bunătăți, și se scoteau din pivniți, în vasuri scumpe, vinuri de cîte o sută de ani, cari te îmbătau numai cu mirosul... Hei, bietul Nil, bietul Nil! vezi că e rău, cînd ieși din calea Domnului și 'ți uiți de poruncile lui. Prea a fost lacom părintele Stariț, prea a luat cu hapca ș'a strîns cîte nouă piei după o

oaie. Pentr'o gură de iarbă, lua vită romînului din bătătură. Și cîte fete n'a necinstit, cîte case n'a stricat, și pe cîți gospodari nu i-a adus în sapă de lemn! D'apoî cu noi... a, se purta cu călugării aspru, mînia lui Dumneșeu; mai rău de cît robiî eram la el.

Mersese vestea în toată țara de bogățiile Stareșului de la Florești. Dar toate se înfundă de la o vreme. Să vezi ce i se întîmplă. Intr'o zi sosește un negustor c'o căruță cu doi cai și se oprește de ceea parte, la rateș. Peste un sfert de ceas auzim gura lui Nil din cerdac strigînd: Măi, adă caii la ocol! El sămăna în toți anii un petic de cînepă în fața rateșului, înadins pentru cîrciob ca să sfîntuiască lumea; cum scăpaū caii drumetilor de un deget pe cînepa lui îi și închidea la ocol.

Așa, strigă el la argat, — și argatul dă fuga, prinde caii și'i aduce la ocol.

Da trebuie să știi că Nil lua singur cu mîna lui, ori-ce ban intra în mănăstire. Cînd pleca un mosafir și da un bacșiș unui biet călugăr, — Nil era la spatele lui: „Adă în coațe tîlharule, țe vrei s'ascunzi?“ C'ășa vorbea el, cam cepeleag.

Și bietul călugăr întindea tremurînd paraua, care'i răcorise și lui palma o clipă. Așa de cumplit era; — da, să vezi cum i s'a înfundat și lui, că ulcioru nu merge de multe ori la fîntînă..., vine cum îți spun, vizitiul să 'și scoată caii. Prostul se ruga credea că merge așa...

— Trei lei de cal, bre omule nu înțelegi odată?... Adă sase lei, si ia'ți caii.

S'a dus bietul vizitiu să spue la stăpînu-său, să vie el la sfinția sa. Vine stăpînul și'l roagă, și'i spune, că e păcat de D-zeu, pentru o nimica toată, să ia trei lei de cal. Parcă'l văd cum sta în picioare afară cu pălăria în mîna. Era un om cu o înfățișare deosebită, c'o căutătură fulgerătoare: cînd și-a scos punga ș'a numărat în palma lui Nil cei șase lei, s'a uitat la stareț nu știu cum, par'că i-ar fi zis: lasă, că mi te smeresc eu! 'Și-a luat ziua bună ș'a plecat.

A treia zi dis de dimineață, opt slujitori aū venit cu poruncă domnească ș'aū suit pe stariț într'o căruță așa cum l'aū găsit, fără să'l lase să ia un capăt de ață din mănăstire. Apoi aū scotocit peste tot locul, ș'aū ridicat toate bogățiile și odoarele mănăstirei și le-aū cărat la Bu-

curești. Toți am rămas trăsniți când am auzit că omul care dăduse șase lei, fusese chiar Măria Sa Cuza. Cine ar fi putut crede una ca asta? Bietul Nil; n'am mai auzit de-atunci nimic de el. O fi murit în surghiun...

Auzi, cum plouă de grozav afară... Trebuie să fie târziu. Hai, să dormim de-acu.

Prima iubire.

(Din caetul unei Domnişoare.)

Mercuri 3 Martie 1893. Astăzi împlinesc şaptesprezece ani. Oare de ce ține mama, de cînd mî-a făcut rochiî lungî să'mî scada un an? Afară î-o vreme nesuferită, ca și erî, ca ș'alaltăerî, și mi-î așa de lene să mă'nbrac, că'mî vine să mă fac bolnavă. Cum aș vrea să mă lese toată ziua aici, uitată, cu dorul meu, cu gîndurile mele, pe carî nimenî nu le știe, pe carî nimenî n'ar fi 'n stare să le 'nțeleagă. Ah, rău e să fii singură la părinți; și mai ales, cum sunt părinții mei, sărmanii... e ca și cînd aș fi orfană. Din ce în ce mai străină mă simt cu ei, din ce în ce mai ursuză 'mî pare casa asta mare, îndestulată, bogată. Poate c'ar fi mai bine să fim săracî. Mă ia groaza cînd îî aud puind la cale cu atîta siguranță

viitorul meu, „norocul“ meu! In iarna asta aũ dat și ei serate... i-aũ costat 3211 franci și 85 de bani. Aici toate se prețuesc în bani: eu știu englezește de 5800 de franci, cînt de 9000 de franci la piano, și după toate socotelile, pe cari și le face tata, urmează că eu trebuie să fiu fericită de două sute de mi de franci. O, are să se 'ntîmple o nenorocire mare 'n casa asta, prevăd. Nu-ı nici un an de cînd am plecat de la pension, și ce mult mi se pare. Rîsul gălăgios al tatei, lumea anostă care vine la noi, fardul și sprîncenile din cale-afară făcute ale mamei, glumele nesărate și triviale pe cari le aud mereu, privirile languroase ale arendașilor și sublocotenenților cari suspină după... zestrea mea, atîtea lucruri desgustătoare cari nu se potrivesc cu firea mea, cu sufletul meu, or să mă facă într'o zi să'mi ies din minți și să iaũ cîmpii. „Ce ai tu?“ mă'ntreabă mereu tata, care'si închipue că toată fericirea, tot înțelesul unei vieți se'nchee în biletele lui ipotecare. Ce cap ar face cînd ar afla el ce-ı în inima mea! Inima mea... Noroc că mama n'are vreme să se ocupe de ast-fel de fleacuri. Ea dă zor să mă mărite cît

mai curînd, să mă vadă „la casa mea“.. și'nțeleg eū de ce să grăbește-așa. Nu știu ce să mă mai fac, mî-e urît, mî-e silă, de ei, de casă, de mine de toate; dac'aș avea o soră — i-aș spune ei tot, și ea m'ar înțelege. Didina e bună, e deșteaptă, și 'ntotdeauna a fost drăguță cu mine — dar nu-î de loc entuziastă și nu admiră nimic. Cum să'ncep, cum să-î spun? Mi-e frică să nu rîdă de mine. S'apoi, e și greu să fac pe altul să'nțelegeă cum am ajuns să iubesc pe un om, pe care nu-l cunosc, pe care nu l'am văzut nici-odată, despre care știu doar atît că scrie frumos, că trebuie să aibă o inimă bună, și că e foarte nenorocit.

Oare el nu simte uneori gîndurile mele? Pentru ce de cîtva timp versurile lui sunt mai calde, mai pasionate, mai adînc străbătute de acea melancolie fascinantă, de acel dor nedeslușit pentru care numai el găsește cuvinte așa de potrivite, cuvinte pe cari mi se pare că eū i le-am spus, că din inima mea le-a smuls! — A... dar e tîrziu, nu mai e de cît un ceas pîn la dejun, și nici nu m'am pieptenat, — și-î ziua mea.

.

M'am gătit. Tot timpul cît am stat în fața oglinzii, m'am gîndit la el, m'am privit prin ochii lui și m'am găsit... destul de frumoasă... Ce nebună sunt!

La revedere, scumpul meu caet, — ție am să-ți spun de azi înainte toate gîndurile mele, toate prostiile mele. Tu n'ai să rîzi de mine, nu-i așa? La revedere.

Sîmbata 13 Martie... În sfîrșit, prima zi frumoasă. E senin, e cald, aerul miroasă a primăvară, liliacul de la fereastra mea a înfrunzit. Ultima poezie a lui Mircea e uimitor de frumoasă. O cînd ar ști el cît m'a făcut să plîng... e inima mea toată în versurile lui atingătoare, de o nespusă tristeță. Nimeni, nimeni, poete, nu te 'nțelege ca mine, nimeni nu simte ca mine adîncă melancolie și misterioasa muzică a divinului tău vers. Oare vei afla tu vr'odată că, pe cînd te credeași așa de părăsit și de singur pe lume, în acelaș oraș — poate la cîți-va pași de tine — era o ființă care plîngea ca o nebună pe poeziile tale, care te urmărea cu gîndul, te admira în tot ce scriiași, și te adora ca pe un zeu invizibil, etern și atotputernic.

Da, sunt a lui simt cum mă cucerește pe fie-care clipă, cu fie-care vers, cu fie-

care cuvînt scris de el; — îl văd palid, blînd, visător, într'o odăiță retrasă, trăind ca un pusnic, cu cărțile și cu gîndurile lui, neștiut de nimeni, de nimeni înțeles.

Ce mici îmi par pe lîngă el cei-lalți oameni! Ce ridiculi sunt fanții spilcuiți, radioși și impertinenți cari mă prigonesc cu zîmbetele lor idioate, cu glumele și complimentele lor și mai idioate. În jurul lui e ceva din lumina fermecătoare a basmelor pe cari le-am auzit în copilărie, a romanelor pe cari le-am citit mai tîrziu. El e întruparea iluziilor mele. Îmi place să-l cuget, îmi place să-l visez; și pe cîtă vreme nu-l cunosc, nu-l văd, nu mă știe, cred că nu fac nici un rău că-l iubesc. Da îl iubesc...

Păstrează scumpul meu caet, păstrează bine mărturisirea aceasta intimă a inimii mele. Tu ești duhovnicul meu. Să nu mă spuî la nimeni, la nimeni, auzi?

Duminea 14 Martie. Iar am plîns toată noaptea ca o nebună, iar îmi vine să iaș cîmpii. Oare ce se petrece în inima mea? Oare din ce depărtări de vremi și ce glas misterios strigă cu atîta tărie, peste trei generații de negustori, și rechemă sufletul meu neliniștit la versuri și la poezie? Ah cum aș vrea să mă smulg odată din ad-

mosfera asta de bancnote, de catastife și de proză apăsătoare, unde tot ce iubesc e și desprețuit, unde tot ce mă-e odios e divinizat. Ieri am isprăvit de citit cel mai frumos și mai emoționant roman al fraților Goncourt, „Charles Demailly“, și toată seara la masă n'am auzit vorbindu-se de cât de cursul rentelor, de vagoanele de grâu, de scăderea efectelor grecești și de concurența pe care ne-o face America... După masă tata m'a chemat de-o parte cu un aer grav, solemn. Deocamdată nu pricepeam ce vrea să'mi spue... „poziție frumoasă“ „de familie“ ... „douăzeci de mii de franci venit“ „viitor deputat“...

— Ha? ce zici de Spiru?

— Zic că... nu pot să-l sufăr, ș'aș fi foarte nenorocită să'mi leg viața de un sac cu grâu.

Mi-a făcut o morală de negustor jignit în interesele și daraverile lui comerciale m'a asigurat de mai multe ori că prințul de Batemberg n'are de gând să'mi ceară mâna, și, oftînd, din toată inima, mi-a socotit iar bani cheltuiți cu învățătura mea.

Astăzi prevăd c'are să fie ceartă la masă, o ceartă sterilă și enervantă care va începe tot cu prințul de Batemberg și se va isprăvi tot cu pensionul meu.

Ah, cum aș vrea să mor în ceasul acesta!

Joi 18 Martie 1893. O lună de gîndire. Vorbă să fie. In vremea asta se pot schimba multe, numai inima mea n'are să se schimbe, nu. De o cam dată s'aũ descruntat sprînce-nile tatei, ale mamei sunt din ce în ce mai negre, din ce în ce mai groase, — două superbe lipitorî carî amenință s'a-copere toată fruntea. „Spirachi“ vine, vine mereũ, cu buchețelul lui, cu banali-tățile lui... Eri am rămas cîte-va minute singurî. Ce frică mî-era de-o declarație. Era așa de jenat. Eũ stam la fereastră și mă jucam cu ciucurii de la perdele. El își ștergea mereũ fruntea și palmele cu batista, se prepara de discurs — mă făceam că nu bag de seamă. Un minut de tăcere apăsătoare, penibilă. De-o dată îi aud glasul emoționat:

— Domnișoară, nu vi se urăște...?

— Nu, Domnule Spiru.

— Curios...

Ș'aci s'a încheiat conversația. Mi-a venit să-l întreb de ce i se pare „curios“... dar mi s'a făcut milă. Avea un aer așa de stupid și de ridicul. Sunt mîndră că am putut să întimidez un „burduf de untde-lemn“. Tata e încîntat cînd îl vede lîngă mine, la masă. Pe mine mă umflă rîsul.

Ce bine-î înțeleg acum. „Hei, dragă, are un milion și cînd îmi spune asta, tata își holbează ochii, parcă m'ar întreba: ce mai vrei? Eă văd că sunt o „fică denaturată...“ Văd că inima mea ar putea juca un rol însemnat în „comerțul român“, dar ce să fac? Toată această „afacere strălucită“ mă lasă rece. Gîndurile mele mă poartă într'o altă lume de care habar n'aă părinții mei. Cum să le spun, cum să-î fac să înțeleagă ce visez eă, ce vreaă eă?

Azi dimineață stăteam la fereastră, cu fruntea lipită de geam, mă uitam în stradă și mă gîndeam la *el*. Am văzut un tînăr care semăna așa de bine cu chipul pe care mi l'am făcut eă în gînd, c'am tresărit. A trecut fără să-și ridice ochii spre mine. Imi venea să deschid fereastra și să strig: *Mircea*. Am să-î spun Didinei, fratele ei trebuie să-l cunoască.

Ce-o fi o fi.

Sîmbata 20 Martie. Eră am fost fericită. Am stat toată ziua culcată și m'am gîndit. Ce simplu și ce frumos e romanul pe care mi-l urzesc eă în minte. Am fugit de aici, m'am dus cu *el* departe, nu știu unde era, dar nu ne cunoștea nimeni, eram sin-

guri și ne adoram. Trăiam ca într'un basm. Căsuța noastră era retrasă, în fundul unei curți mari plină de bălării. El sta la o masă și scria; eu, în picioare, mă uitam peste umărul lui și-l admiram, îl divinizam în fie-care vers, în fie-care cuvânt care-î picura din condei. Când ostenea, mă lua frumușel de mână, m'așeza pe genunchii lui și mă desmerda ca pe un copil. Imi citea ce-a scris, mă întreba dacă-mi place, și eu eram așa de mândră că mă 'ntreabă și prețuește pă-rerea mea, că-î sărutam mâinile de recu-noștință, mă uitam în extaz la el și 'mî venea să plîng de atîta fericire.

Ce dulce-î să stai așa și să vizezi ce-ți place. Oare viața poate să-ți dea vr'o-dată fericiri așa de curate și de intense ca acele pe cari ți le plănuiești tu în gînd? Cele mai frumoase romane pe cari le-am citit se isprăvesc așa de trist...

Mîine, mîine soarta mea are să se hotărască. Doamne, ce emoții am, ce frică mî-e. Nu știu de ce — dar de cînd mi-a spus Didina că Duminecă am să-l văd la ea — par'că nu-l mai iubesc, — parcă ceea-ce credeam eu că e Dumnezeu și stă sus într'o altă lume, s'a coborît pe

pămînt, a devenit om. Nu pricep nici
eu singură ce vrea. Incep să cred că-s
cam nebună.

Duminica 21 Martie. In sfîrșit l'am văzut.
Ce deziluzie! Nimic din blîndeța și sfin-
țenia pe care mi-o închipuiam. Un „mu-
țunachi“ pomădat, parfumat, spilcuit, care
se crede frumos, fermecător, irezistibil.
L'am ascultat un ceas, și mă'ntrebam
mereu: ăsta-î Mircea, poetul-visător, și
blînd, și trist pe care-l vedeam în min-
tea mea? Vai ce tip afectat și cum ține
să facă spirit cu orî-ce preț, și cum s'as-
cultă, și cum își dă ochii peste cap și-și
suge vorbele ca pe-o acadea, un „fat“ în
toată puterea cuvîntului. Imi vine să
rîd cînd mă gîndesc... Îți mulțumesc, Di-
dino, m'ai vindecat.

Sîmbata 27 Martie. S'a hotărît: mîine seară
mă logodesc cu Spiru. Cel puțin acesta
e un om bun pe cît s'arată, simplu
fără pretenții — și nu face spirit. In el
nu-î nimic artificial.

Totî sunt acum fericiți în jurul meu și
fericirea e contagioasă. De-ar ști ei ce
nebună-am fost!...

File rupte.

Mercuri 4 Iuliu (18...). Uf, ce cuptor, ce cuptor! Și 's singur, și mi-e urît, și 's bolnav, — bolnav de gândurile negre cari nu mă mai părăsesc, bolnav de dorul prietinelor cari s'aũ dus în vilegiatură și nu 'și mai aduc aminte de mine, bolnav de conștiința nemerniciei mele și de soarta mea cea rea. Nu pot nici să citesc, nici să scriu, nici să gândesc lămurit. Mi-e silă de lume, de mine, de tot. N'am absolut nici o voință, și simt că dac'aș avea, aș întrebuința-o toată pentr'o singură hotărîre supremă, una și bună: să... dar astea se fac, nu se spun. De sigur e ceva discordat în mine. Mă scol, îmi iaũ pălăria și plec; dar cum mă văd în stradă, m'ie frică... și răpede mă 'ntorc. O, dacă m'ar vedea cine-va cu ce pași grăbiți urc scările, cu ce aer speriat daũ

busna 'n odaie și 'mă încuiu ușa!... Dar de cine mă tem? De ce?... Știu eu? Acum înțeleg cum poate să înnebunească cine-va. Nu, nu se poate: eu am părinți sănătoși, și părinții părinților mei trăesc și 's perfect sănătoși, și toți frații mei sunt bine, sunt sdraveni. Nu, nu se poate...

Of, și lungi mai sunt zilele, Doamne. Și nimeni, nimeni nu vine să mă vadă, nimeni nu 'mă știe de știre. N'aș vrea să mor: aș putrezi aici, părăsit, uitat ca 'ntr'un mormînt.

Mamă, buna și sfînta mea mamă, în ceasul acesta tu poate te gîndești la mine. Ce fericit mă crezi, și cum îți umple vieța gîndul acesta, iluzia asta scumpă. N'am să ți-o sfarm nici o-dată, nu. Rămîi, dragă mamă, în credința asta. Da, băiatul tău e fericit, e „mare“, toată lumea se uită cu drag la el... Cine n'ar vrea să aibă un băiat ca „Nicuț al tău“?...

Numai de nu i-ar plesni doagele de „norocos“ și de „cuminte“ ce s'a ales.

. Culcă-te, culcă-te „norocosul mamei“.

Joi 5 Iuliu. — Aceeași căldură ucigașă, același aer năbușitor. Traiane, Traiane,

în ce foc ne-ai adus! Dar să nu mai alunec în „tragedie“. Azi sunt mai bine, azi pot gândi. M'așez la geam, cu caetul în mână. O impresie de-afară, curată, caldă, caldă ca și soarele care pune aerul în clocot și topește asfaltul de pe trotuar. În fața ferestrei mele, de cealaltă parte a bulevardului e un loc viran. De vr'o două zile s'a instalat, lângă buchinelul Rubin, un *legător de cărți*. Mă uit la „prăvălia“ lui, construită din patru pari, un țol și câte-va scînduri, și nu știu ce mă face să cred că acolo se petrece o dramă de o profundă, sfîșietoare tristeță. Probabil este nevasta lui femeea aceea brună, palidă, frumoasă, care stă nemișcată pe colțul unei lăzi. Cîntă melancolie în atitudinea ei; în moliciunea cu care își ține mînilor 'mpreunate în poală, în înclinarea ostenită a capului, în fixitatea privirei ei dusă, aiurită, e o vădită rezemare de sfîntă și de martiră. El e slab, scund, o barbă rară neagră dă figurii lui uscate, un aer sever. Se primblă agitat de colo colo, cu mînilor la spate și privește neliniștit în stradă. În momentul acesta s'a oprit în fața femeiei. Gesticulează nervos, o privește țintă și cla-

tină din cap mînios, apoi stă ca și cum ar aștepta un răspuns. Inchipuirea mea așterne pe gesturile lui cuvinte aspre de muștrare, de ceartă. Mă scobor, cu gîndul de a trece pe-acolo s'aud înadins cam ce-î spune. Știu că nu e cinstit să spionezi nefericirile altuia; știu, dar nu mă pot stăpîni.

Peste un cîas. „...tot eū sînt de vină; ha?“ — „Firește că tu, da cine, eū?“ — „Ești nebună, săraco...“ Atîta am prins. De sigur aū băgat de seamă că mă 'n-vîrtesc pe-acolo ca să 'i spionez. Cînd m'am întors în urmă, el se primbla supărat, cu mînilor în buzunar, — mi-a aruncat o privire răstită, parc'ar fi vrut să mă întrebe: „Ce poștești?“ Ea în aceeași atitudine rezemnată. E frumoasă 'n adevăr. Trebuie să fie un mister în viața acestor oameni. Am să întreb mîine pe Rubin.

Yineri 6 Iuliu. I-am dus două cărți să mi le lege. Mi-a cerut patru franci. I s'a părut curios că nu mă tocmesc și că-î plătesc înainte. Am văzut o ezitare, o luptă de-o clipă, dar a primit. Ananghie, ananghie, teribilă-î puterea ta.

Acum știu. Mi-a spus Rubin tot. „Un

nenorocit, Domnule. El e un om nervos, bolnav, i se pare că toată lumea vrea să 'i facă rău. A fost locotenent în armată și s'a bătut c'un căpitan, care 'și pusese ochii pe nevasta lui. Îi grozav de gelos, și toată ziua o ceartă A fost subprefect, polițaiu, dar nicăeri n'a putut sta. De opt ani rătăcește-așa din loc în loc, a cheltuit tot, s'a stricat cu toată lumea, s'a apucat de fel de fel de meșteșuguri. Nu că n'are noroc, da-î el un om așa sucit, ursuz. Să nu vadă pe cineva că se uită la nevasta lui, că 'i foc. Și mereu îi vine-așa ca un fel de nebunie, ș'atunci începe se strige la ea, ș'o pune să jure c'a fost cinstită și 'i-a purtat credință, și nu se liniștește pînă cînd nu-î jură. Eū toată ziua am teatru aici. Alaltă-eri era s'o bată; se oprise lumea 'n stradă și se uita aici ca la comedie. Un om pierdut, Domnule. Păcat de ea sărmana, că 'i tînără și frumușică. Și știi? ține la el, îl iubeste... uite-așa păcătos cum îl vezi... Asta, pe cinstea mea, e un subiect de scris. Ieri i-am împrumutat eū c'un franc, — n'aveaū ce să mî-nince....". Cam așa 'mî închipuiam și eū vieața lor.

Luni 9 Iuliu. Azi dimineață „legătorul“
meu și-a instalat o „fotografie à la mi-
nute“. Rubin a fost primul client. Are
un aer mai liniștit, mai vesel. Cărțile
mele sunt destul de prost legate. Era și
el jenat cînd mi le-a dat. M'am făcut
că nu bag de seamă.

Se 'norează. O bură de ploaie stro-
pește caldarîmul încins. Deschid fereas-
tra. Respir cu nesăț aerul răcorit, încăr-
cat de acel miros particular pe care 'l
dau primele picături de ploaie după o în-
delungată vreme de arșiță. Tună. Fo-
tograful se uită îngrijat în sus, apoi în
stradă. Clatină trist din cap. „Ce lipsă de
noroc, ce prigonire de soartă!“ trebuie să
'și zică el în gînd. Trecătorii întind um-
brelele și iuțesc pasul. Mă duc de la fe-
reastră. În tot deauna mi-a făcut o im-
presie dureroasă impaciența și melanco-
lia unui negustor care n'are mușterii și
stă dezolat în ușa prăvăliei, urmărind pe
trecători cu o privire de lașă implorare.
Mă duc, aerul desperat al nenorocitului
fotograf îmi face rău, îmi sfîșie inima.

Doamne, multă durere mai e în lu-
mea asta!

Marti 10 Iuliu. Cerul e spălat — un smalt albastru a cărui netedă imensitate dă ochiului o impresie de odihnă, de voluptate... Dar ce s'a strîns atîta lume?.. A, mizerabilul o bate!...

Peste o jumătate de ceas. Tremur de ce am văzut. Nu, nu există bestie mai rea, mai crudă, mai sălbatică de cît omul. Sărmana femeie, ea 'și ștergea cu batista sîngele de pe obraz, își aranja părul smuls, părea liniștită, pe cînd el furios, nebun își strica baraca, și striga mereu: „A, cățea, asta ai vrut? Na!“ După ce a sfărîmat tot, răcorit, s'a apropiat de ea; „Haî, am încheiat-o ș'aici“...

Ș'aū plecat; o droaie de curioși se țineau după ei.

Și eū, care mă credeam cel mai nefericit om din lume!...

Pierdut...

— Ce mă fac, ce mă fac?...

Incepea să-i fie silă de întrebarea asta, care mereu îi revenia, ca un refren al gândurilor lui chinute și pe care nu se putea opri de a o rosti tare. Și totuși de cîte ori simția că se 'nădușe și cășca gura ca să soarbă aer mai mult, instinctiv își depărta brațele de corp, apoi le lăsa moii, într'un gest de osteneală și de disperare, cu aceiași lașe tînguire a omului pierdut, care caută un razim în pustiū, în întuneric:

— Ce mă fac, ce mă fac?

O, cum ar vrea să nu fie de cît un vis... Cum ar vrea să poată trăi pentru a doua oară, cu mintea de-acum, ziua de erii. O zi, o singură zi care-l nenorocește pentru toată viața. Și acum el se gîndește la cîte s'ar fi putut întmîpla, pen-

tru scăparea lui. Iși retrăește ziua de erî, și 'n momentele aceste cele mai mici și mai neînsămnate lucruri capătă în conștiința lui zguduită, bolnavă, o importanță exagerată, — un cuvînt, un gest, tremurarea unui gînd de-o clipă, ar fi dat cu totul o altă direcție minții lui, soartei lui.

Ar fi putut prea bine să nu se fi dus ieri după prînz la cancelarie. Ar fi putut să joace încă două partide de domino la „Imperial“: în vremea asta se ține licitația, și garanția ar fi luat-o în păstrare ajutorul lui, cum s'a mai întîmplat de atîtea ori... Nu, nu, — a fost se vede o fatalitate. Și toate întîmplările din ajun îi apar strîns legate, una de alta, alcătuiind ca o rețea în care el *trebuia* să fie prins. Da, toate erau într'adins pregătite pentru peirea lui. Garanția depusă în bani — nu în bonuri, ca alte dăți. Dar în sfîrșit încuiase banii în sertarul biuroului, ca de obicei. De ce nu i-a lăsat acolo? De ce în același moment în care și vîra cheia în buzunar și se pregătia să plece, i s'a părut că vede în ochii ușierului o căutătură suspectă, de hoț care pîndește?... Nu, toată vina a

fost că de la birt nu s'a dus de-a dreptul acasă, pe drumul obicnuit. Nu s'ar fi întlnit cu Mişu... Ei, şi dacă s'a întlnit cu Mişu, ce zor avea să se potrivească lui? De-o săptămînă nu mai călcase 'n club. Ştia foarte bine cît de uşor îşi pierd mintea la joc oamenii cei mai de ispravă... Urca scara clubului; de-odată ca şi cînd iar fi şoptit cineva la ureche: „Căpitanul Pralea“, şi toată istoria, încă recentă, îi reveni în minte: un om bun, cinstit, fericit până erî, şi azi — degradat, închis... O, clubul, clubul, cîte cariere distruse, cîte vieţi acoperite de ruşine, cîte nenorociri...

— Nu, dragă Mişule, eă nu mai intru.. am nişte bani la mine... Cine ştie? Car-tea-î cu dracu şi...

Şi n'a putut rezista. O mică bacara între amici... Ei, ce-î c'o încerca şi el un pol?... Dar atît, numai atît. L'a pierdut. Se sculase să plece.

— Mai sunt două-zeci de văzut, dom-nilor. Cine-î vede?

— Eă.

Aci se făcea întuneric în capul lui Stanciu, — senzaţia unei alunecări repezi, neaşteptate, de pe marginea unei prăpă-

stii, nespusa groază a unei căderi vertiginoase.

Cînd, scotocindu-se prin toate buzunările, s'a convins că nu i-a mai rămas nimic, și-a acoperit fața cu palmele, ș'a început să plîngă ca un copil.

Mișu, care-î cîștigase cea mai mare parte din bani, i-a dat 20 de franci, cu condiție să nu mai joace. Și Stanciu i-a luat, a zis chiar „mersi“, c'un zimbet de o blîndă și dureroasă ironie. Era palid, ochii lui aveau o căutătură de nebun torturat, înfricoșat de bătăi.

Se lumina de ziuă cînd Stanciu zdrobit, năucit, legănîndu-se pe picioare ca un om biat, intra în odăița lui curată, simpatică, plină de amintirile atîtor ani de vieată senină, ordonată, cinstită. Pe mesiața de lîngă pat, într'o frumoasă ramă de bronz era fotografia Poliniî. S'a uitat lung, lung, la ea. Apoi s'a trîntit pe pat cu fața 'n pernă ș'a plîns. Ca un om care moare, își văzu în scăpărarea unei clipe toată vieța, tot drumul pe care-l străbătuse — cu cîtă muncă și cu cîtă răbdare — de la groaznica mizerie și umilință în care-a deschis ochii ș'a copilărit, până la „fericirea“ și importanța

pe care i-o dădea acum înalta lui funcție de șef de biuroù la Ministerul de interne. Da, era fericit Stanciu, și-o spunea în gând la fie-care moment. În mersul lui țanțoș, în îmbrăcămintea lui îngrijită, în aerul lui mândru și pururea satisfăcut, în înceteneala și gravitatea cu care se așeza pe scaun la birt și 'și întindea șervetul pe brațe, în toate se vedea omul încântat de el și de soarta lui.

— Ce nebunie!... Și Stanciu se sculă. Soarele bătea în fereastră. Clopotele de la Antim sunau de leturghie. El stete aiurit pe marginea patului, cu brațele încrucișate pe piept, cu ochii țintă la fotografia Poliniî. Visase, orî, între multele combinații fantastice de cari se agăța mintea lui zăpăcită, se oprise la cea mai lașă, la cea mai imposibilă? Polina îi adusese două mii de franci: economiile ei de cînd era mică. Ea aflase de la văru-seù Mișu, ș'a alergat într'un suflet să'l scape. Ce? nu erau ca și logodiți? Nu avea să devie în curînd soția lui?... Și Stanciu îi primea și, plîngînd, îi săruta mînile...

Degeaba, singura scăpare e sinuciderea. Ideea aceasta îi veni lămurită, sigură, ca

și cum ar fi gândit-o și ticluit-o mai dinainte. Se așeză la masă și scrise, cu o slovă îngrijită: „Mi-am jucat vieața 'n cărți, ș'am perdut-o. Dacăș avea două mi de franci, mi-aș rescumpăra-o; dar toți prietini mei sunt săraci; nu cunosc pe nimeni care ar putea să mă scape de rușine.“ Vroia să închee c'o frază de efect, care să arunce ca un decor peste moartea lui. Ultimul lui gând scris să fie pentru Polina. Ea de sigur va citi în „Universul“ tragica lui sinucidere și va plînge. Se uită la fotografie, ca și cum ar fi vrut să se inspire. Mîna lui tremură puțin pe cele două rînduri de la sfîrșit: „Iartă-mă, adorata mea... nu-ți scriu aici numele tău sfînt, în clipa morții mele îl voi rosti ca pe o rugăciune. Iartă-mă și uită-mă. Adio“.

Se gîndi la camarazi, la superiori lui de la Minister. Vede chipurile lor mirate, auzia vorbele, tălmăcirile lor... Puțin îi vor regreta. Ce mai mulți vor spune că prevedea de mult un asemenea sfîrșit. Ce bucurie pe dușmani!... Ș'acum cînd era hotărît, cînd era sigur că peste cîte-va ore totul se va isprăvi pentru el, nu-l mai chinua de cît ideea că se va

vorbi de dînsul cu dispreț, ca de un om, necinstit; pare că se teme ca nu cumva această rușine să-l urmărească și în mormînt, ca acele nenorociri cumplite cari te prigonesc și în vis.

De multe cîsuri se primbla prin pădurea de la Băneasa. Din cînd în cînd scotea cu grije revolverul din buzunar și se uita la plumbul cartușelor. Iși acorda minute de grație. Iși alesese copacul de care se va răzima cu spatele. Toate îl impresionă deosebit în momentele acelea. Sborul unei paseri, mirosul pămîntului acoperit de frunze uscate, zgomotul pașilor lui, scîrțîitul unui car, figura, și mersul, și liniștea trecătorilor. Un șuer prelung — trenul, cu un uruit puternic, zguduitor, trecu răpede pe dinaintea lui... A, da, e moarte mai crudă, mai eroică...

Inoptase. Stanciu se primbla nerăbdător pe linie. Aștepta un al doilea tren. Mereu se aplica și sta cu urechea lipită de șină. De-odată i să păru că aude un zgomot. Nu, nu era o părere, — zgomotul se deslușia treptat; el se sculă și privi lacom... în fund, departe, licări un punct roș în întuneric. „Vine!“ Și Stanciu își aruncă pălăria la o parte, își făcu

cruce, și se culcă cu fața 'n jos, închi-
zînd ochii și apăsîndu-și gîtul pe șină.
Picioarele îi tremurau, zgomotul roților
creșteea, devenia oribil... A trecut trenul.
Stanciu, în picioare, se uită după șirul de
vagoane, și 'și trîntește pumnii în cap.
I-a fost frică — prea venia prăpăstioasă,
prea urla formidabil moartea...

Nu, nu-î e frică. Uite!

Și Stanciu își vîrî țeava revolverului
în gură și trase. O lumină roșie i se făcu
înaintea ochilor, în aceeași clipă întinse
mîna stîngă într'un gest convulsiv, ca și
cum ar fi căutat un punct de razim, și
căzu grămadă pe marginea șanțului.

Valetul.

— Vezi bine, chestie de îndemănare de adresă...

— Și mai ales de psihologie. O, e o psihologie a jucătorilor de cărți, cu care norocul nu se poate lupta. Să vă spun cum și-a bătut joc de mine 'ntr'o seară Mișu Plastara, un avocat de la Tîrgoviștea, cel mai simpatic și mai inteligent tip de boem pe care l-am cunoscut. Eram trimes de curînd ca supleant acolo; îmi făceam debutul în magistratură. Eram tînăr, de-abia 'mă luasem licența, și cum nu mă cunoștea nimeni în Tîrgoviștea, îmi închipuiam că eū sunt cel mai interesant personaj, că toată lumea n'are altă grijă de cît să mă observe cum vorbesc, cum merg pe stradă, cum salut, ce haine port, cîte țigări fumez pe zi, — și fiindcă toată atenția mea era îndreptată asupra

acestuï lucru, izbutisem întru cîtva să trec de om original. Purtam părul lung, pălărie moale cu bordurî largî, vorbeam puţin, vecinic aveam aerul preocupat, la birt nu mîncam de cît aceleaşî felurî de bucate şi la aceeaşî masă. Cel dintăi om cu care m'am împrietenit a fost Mişu Plastara. Şedeam la acelaşî otel, „Grant hotel de Bucarest“; jos era cafeneaua centrală care purta numele de „Sinod“. Mişu acolo 'şi făcea vacul. M'am ţinut eū cît m'am ţinut, în cele din urmă m'am înscris şi eū printre „membrii sinodului“; de obiceiū se juca stos... ştiţi cum e stosul: eū, bancher, mestec cărţile, — tu, pontator, tai, şi ceî o carte, opt ochi bună oara, — cea dintăi carte din faţă e a mea, a doua e a ta, şi tot aşa număr cîte două cărţi, pîna cînd daū de „opt ochi“ al tăū... e un joc simplu, stupid şi enervat cum nu cred să mai existe alt joc de cărţi. Am jucat la început cu indiferenţă, în urmă cu oare care pasiune, pe care mi-o ascundeam cu destulă artă. Dar ca să m'arăt şi aci original, nu pontam nici-o-dată cu altă carte de cît cu valetul. Mi s'a întîmplat o dată, o singură dată să bat de 16 orî în şir, ceea

ce-a făcut pe bancher, un maior gros de la intendență, să rupă cărțile și să ne dea una din cele mai caraghioase reprezentări de istericale. De obicei înse pierdeam. Parcă-l aud pe Mișu, necăjit: „Ci ca mai dă dracului valetul ala, nu vezi că te bate 'ntr'una!“ A, n'aș fi schimbat valetul, să mă fi tăiat... Cum mai rămînea cu „originalitatea mea“!

Pe-aproape de Paști îmi iaș un concediū de 15 zile, și 'mī scontez leafa pe două luni. Vroiam să mă duc să petrec sărbătorile 'n familie. Imī gătisem geamantanul pentru a douazi dimineață, și mă duceam să 'mī iaș bilet de diligență. Pe drum mă 'ntîlnesc cu Mișu. „Haī să te faci nenitāū un stosișor de adio.“ Și ne-am întors la Sinod. Mărturisesc c'aș fi vrut grozav să-ī ciupesc ce-va lei, nu că 'mī ardea de cîștig, căci aveam peste 800 lei la mine — dar de atîtea ori rîsesse de nenorocitul meū valet, și atîtea teorii imī făcuse asupra „jucătorilor maniaci“, c'aș fi dat nu știū ce să-l năcăjesc odată și pe el, ca pe maiorul de la intendență. Mai aveam un ceas pîn la vremea mesei; nu eram de cît noi în „Sinod“.

— Ghiță, dă-ne cărți.

Și Mișu trînti pe masă un pumn de mărunțiș — erau ca vr'o 50 de franci. Apoi, mestecînd cărțile, se uită c'un zimbet șiret la mine: „Te joc, însă să nu'mi scoți sufletul cu valetul, că nu primesc...“ Eū n'am simțit că acesta era un mod de a se asigura și mai mult de încăpăținarea mea. Taiū, și pun 5 lei pe masă, „Valetul“. Mișu se uită iar în ochii mei și clătină din cap: „Să nu-ți pară rău..!“ Apoi ia binișor cărțile, le 'ntoarce: valetul — în față. „Vezi?“... „Nu-i nimic...“ și pun iar 5 lei, și iar valetul în față. Peste douăzeci de minute nu mai aveam nici un gologan. Mi-am luat pălăria ș'am eșit. Nici o dată nu m'am simțit atît de stupid și de ridicul, ca'n seara aceea. Am umblat cîte-va minute zăpăcit pe stradă, apoi m'am întors acasă, am încuiat ușa, și m'am tolănit în pat. Eram ostenit, buimac, și mi se părea că se'nvîrtește casa cu mine. În vremea asta Mișu 'mî bătea cu pumnii în ușă și 'mî striga de zor să-î deschid. Nu i-am răspuns. Nu mî-era necaz pe el, dar mî-era o silă nespūsă, de mine, de vieață, de toate. Mă gîndeam la cei de-acasă, cărora le scrisesem că viū, la dragostea și bucu-

ria cu care m'așteptaă, și m'era milă de ei, și nu găsiam cuvinte destul de aspre pentru a mă muștra de nemernicia și căderea morală în care mă vedeam.

Cînd m'am sculat era întuneric. Am aprins lumînarea și m'am uitat la ceas — era două. Nu puteam să dorm. M'am dus la Mișu și l'am sculat din somn.

— Bine, frate, cum e cu putință? Știi c'am făcut socoteală, poate de 80 de ori m'ai scos valetu 'n față... asta nu m'opot explica.

Mișu 'ncepu să rîdă

— Ei, vezi că ești budala? N'ai priceput că eu de două săptămîni îți cultivam „valeto-mania“, și...

— Și?

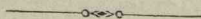
— Și cînd m'am asigurat bine că nu-ți vei schimba „ponta“ în ruptul capului, ți-am ticluit frumușel respectivul pachet...

— Cum asta?

— Foarte simplu, — și Mișu trase ser-tarul de la mesia de noapte și 'mî în-tinse un pachet de cărți.

— Studiază-le!

Eraă 52 de valetî.

IMPRESII.

Apărarea unui nebun.

„Le plaidoyer d'un fou“.

Așa e intitulat ultimul roman al lui Strindberg, apărut anul acesta. Sinceritatea cu care scriitorul suedez își povestește viața, căci e o bucată din propria lui viață în aceste patru sute și ceva de pagini, cruzimea cu care-și diseacă inima și-și dă în vileag toate durerile intime, toate pasiunile, toate secretele adesea desgustătoare ale căsnicieii lui nenorocite, este poate fără exemplu în literatura acestui veac. Autorul nu e și n'a fost nici o dată nebun, de și, după câte ne spune c'a suferit, ar fi avut de ce să 'nebunească. Insurat c'o femeie frivolă, cochetă, *amorală*, de-o senzualitate maldivă, artistul, neînțeleș, cade din ce în ce mai mult sub stăpînirea acestei *megere*, care-și face o forță din perversitatea și

nerușinarea ei. O luptă crudă, sfâșietoare se încinge între aceste două naturi deosebite, instinctiv vrăjmașe: de o parte, cocheta caprițioasă, perfidă, egoistă și cicălitoare, aristocrata scăpătată, incultă, incapabilă de a-și pricepe și prețui soțul, căutînd pururea să-l umilească, făcîndu-și din el un birnic al vanităților ei, un rob inconștient al nebuniilor și vițiilor ei; de altă parte artistul delicat, cinstit, milos, gata să se jertfească pentru ființa, la picioarele căreia și-a pus talentul, onoarea, toate visurile și toată energia vieții lui, adorînd'o, silindu-se s'o deștepte, s'o înalțe, să facă din păpușa aceasta un om, o ființă superioară, care să fie a lui, numai a lui. Muncă zadarnică, în care sufletul lui e izbit la fie-care ceas de amăgirii din ce în ce mai dureroase. Ea nu-l iubește. Ea se folosește de bunătatea, de calitățile și de sacrificiile lui, ca de ceva care i se datorește. Iși bate joc de iubirea, ca și de mîndria lui. Nimic n'o atinge, nimic nu se prinde de ea. Înțelepciunea lui — e naivitate; talentul, superioritatea lui — goală fanfaronadă; onoarea, scrupurile lui — prejudiții stupide și ridicole; bănuelile și susceptibilitățile lui de soț ofen-

sat, îngelat, — începuturi de nebunie. Nespus de triste și profund de mișcătoare sînt scenele în care nenorocitul artist cearcă să străbată în conștiința ei, ca să vadă ce se petrece acolo; el simte îngrozitorul adevăr, dar vrea să-l afle de la ea, gata s'o ierte, și ea nu i-l spune, — și de aci neliniștea, spaima cu care-î spionează privirile, chipul, gesturile; de aci torturile și sfășierile atît de plastic zugrăvite de autor, certurile lor sterile și ostenitoare, întrebările lui timide, lașe, și răspunsurile ei impertinente, — de aci războiul între cele două suflete, războiul lung și distrugător, pentru el mai ales care suferă adesea mai mult de loviturile pe care le dă, de cît de cele pe care le primește. Toți sortii de biruință sînt în partea ei. Puternică prin slăbiciunea și vițiile ei, invulnerabilă prin inconștiența, nesimțirea și cinizmul ei, ea ochește bine și lovește fără nici o milă. O rană e inima lui. Și prin această rană el simte că i se duc toate puterile, toată iubirea, mîndria și talentul lui, încrederea în el și 'n lume, sănătatea și ordinea lui sufletească.

Cît entuziasm, cîte iluzii și cîtă sete de fericire adusese el în căsătoria asta!

„Nespusa fericire de a fi însurat! La adăpost de ochii iscoditori și stupizi ai lumii, să trăiești liniștit lângă iubita ta! O, vatra părintească regăsită, siguranța, limanul după furtună, cuibul la care puii sînt așteptați!“ Așa credea el că are să fie. Dar nu trec șase săptămîni ș'încep torturile. Maria introduce în menaj o *prietenă* ș'un cîine, primii dușmani ai bietului artist, nevoit de aci încolo să se mulțamească la masă cu oasele și zgîrciurile rămase de la cîine, și vaî de sufletul lui, dacă îndrăznește să cîrcneasă. Bolnav, maltratat, sărăcit de risipele ei, ostenit fizicește și moralicește, el nu mai are nici un drept în casa lui. Și cînd vezi cîte chinuri și înjosiri rabdă omul acesta de la o femeie, care nu-l iubește și care, sub ochii lui, să dă la cele mai scîrboase viții, ți-e milă de el, ți se rupe inima de milă, dar nu știi de ce să te revolți mai mult: de răutatea ei dusă pînă la cruzime, sau de bunătatea lui dusă pînă la moliciune. E o aberație de simțuri iubirea lui atît de nenorocită. El singur vede cît îl umilește pasiunea aceasta.

„O iubesc — de o plictisesc, și une

orî ea mă face să simt că 'i-e silă de dragostea mea. Dar în momentele, în cari e bună cu mine, în cari pot să'mi razim fruntea arzătoare pe genunchii ei, sub farmecul degetelor ei cari se joacă în coama mea de leu, toate se uită, toate se şterg: sînt fericit, ş' o mărturisesc prosteste, că n'aş fi în stare să trăesc fără ea, — un fir e viaţa mea, şi ghemul de pe care se deapăpă e 'n mîna ei“.

E penibilă citirea acestor crude confesiuni, şi ne întrebăm la fiecare pagină: cît are să mai ţie tortura asta? Căci şi noi suferim cu artistul, şi noi ne simţim desgustaţi pînă la revoltă de perversitatea şi neruşinarea acelei desfrînate isterice, care nu e nici soţie, nici mamă, nici *femea*, — şi noi ne îndoim cu el de paternitatea nenorociţilor lui copii, şi, la fiecare moment, parc'am vrea să-i strigăm: „deşteaptă-te omule, nu vezi că-şi bate joc de tine, nu vezi că te'nşeală cu slugile din casă, cu prietenii şi cu duşmanii tăi, nu vezi cu ce ochi poftitori se uită la barcagiul, care vă primblă pe lac, la un rîndaş nespălat pe care-l vede pentru prima oară într'o crîsmă — e gata să se dea orî cui, în orî-ce loc, în orî-ce timp,

și tu suferi asta? Și mai poți sta lângă o ființă care se mîndrește de umilința ta, și se bucură de boala ta, și-ți așteaptă moartea cu nerăbdare!...”

Le vede și le știe el toate, dar e slab, e lipsit de voință; și el, ca și cum ar simți muștrările noastre, cercă să se apere :

„In luptă, ea’și păstrează față cu mine toate avantajele ei de femeie și de comediană. Fă-ți idee, cititorule, — bărbatul condamnat să muncească toată ziua, e fără apărare împotriva unei femei care stă de geaba, care-și are toată vremea liberă pentru a urzi intrigă: așa că, la urma urmi, te pomenști închis ca într’o rețea care te strînge din toate părțile“.

Incearcă el să fugă, să-și ia lumea în cap, ca să scape. Dar cum se depărtează, uită ce-a suferit, începe iar s’o iubească; și se’ntoarce, ca un cîine bătut, vine tremurînd să lingă mîna care l-a lovit. Și atunci, iar vechile torturi, cari-l pun din nou pe fugă:

„Și, pentru a patra oară, în toiul ve-rei, îmi pierd vremea, de astă dată fug în Elveția. Dar nu e un lanț de fier, care mă leagă, și pe care să-l pot sfărîma,

— e un odgon de gumilastic, care se lungește. Cu cât îl întind mai tare, cu atît mă trage mai puternic și mai iute în dărăt“.

Autorul se'ntoarce, de astă dată însă potolit, vindecat. Artistul a biruit pe amant. El consimte, după divors, să mai trăiască cu ea pentru a o putea observa și studia în toate secretele cruzimei și depravării ei, material bogat pentr'un volum de înfiorătoare psihologie, pe care-l închee cu aceste rînduri:

„Acum povestea s'a sfîrșit, scumpa mea. M'am răsbunat; sîntem chit...“

Va să zică tot amantul, tot *omul* a scris... A, dac'ar fi lăsat să treacă doi trei ani, să se'nchidă rana, s'adoarmă rancunele, să rămîe *artistul* senin, ce superb roman ne-ar fi dat Strindberg din această lungă și dureroasă fază a zbuciumatei lui vieți!

Fără să vreaŭ mă duc cu mintea, în momentul acesta, la „*Charles Demailly*“ al fraților *de Goncourt*.

E același subiect: un artist dominat și chinuit de femeea cu care și-a legat vieața. Tipul Martei e tot așa de odios și de respingător ca și al Mariei, ba mai

mult chiar, căci Charles sfîrșește prin a înnebuni de bună seamă.

Însă cu ce magistrală putere și seninătate e scris romanul acesta, care te emoționează fără să te ostenească, și te întristează fără să te amărască! Strindberg mă cutremură, îmi face rău. Demailly, scăpat din casa de nebuni, într'un moment de zdrăvenire, n'ar fi fost mai crud și mai fioros în povestirea vieții lui.

Dar... Strindberg *s'a răsbunat*, și răzbu-narea nu-î nici o dată senină.

In căutarea originalității.

Încă o poezie ca aceasta să'mi mai trimiți, dragă poete, și „Vieața“ îți va „acorda ospitalitatea“ pe care ți-o ceri, ba încă îți voi face ș'un mic articol de introducere pe care-l voi intitula „Oorori pesimiste“. Până atunci îți păstrez opera în sertar. Nu te neliniști: versurile tale sînt fără păcat ca formă — și știu că asta mai ales te interesează — aș epitetelor energice, pot zice chiar *prea* energice, rime bogate, cadență perfectă, în sfîrșit un adevărat lux de calități tehnice. Ești mulțămît? Da, sună foarte frumos poezia ta, — dar ceia ce spui tu în această muzică de vorbe e așa de fals, în orî-ce cas așa de odios, în cît mai multă vreme am stat pe gînduri: să-ți răspund, orî să te las în plata Domnului. Și iată că mă hotărăsc să-ți răspund cu risicul de a-mi face din tine un vrăjmaș. Nu 'mi mai perd vremea să-ți spun pentru

ce fel de sentimente mă pregătea titlul poeziei tale: „*Mamei*“. Pentru mine cuvântul acesta, *mamă*, e prea scump, și prea sfânt, ca să-l discut cu tine. Tu ești un răzvrătit modern, tu nu poți înțelege un biet suflet ca al meu, comun și plin de „*eresuri*“. Cel puțin, așa ai vrea să te judecăm, după aerele pe cari ți le dai. Dar poate că te-ați îmbătat rimele, cuvintele sonore, — știu cât de perfid e versul... Poate că n'ai fi îndrăznit, poate că nici o dată nu ți-ar fi venit să spui în bună și cinstită proză:

„Mamă, ești o criminală. Pentru o clipă de „bestială“ plăcere, ai „hărăzit un nou rob durerii“. Eă, chinutul de azi și de totdeauna, sînt rodul desfătării tale. Ah, cum aș vrea să te văd plîngînd și tremurînd de căință și de rușine, sub biciul blestemelor mele!“

Eată ce-ai spus în cele două-spre-zece strofe.

Nu știu dacă ființa, căreia îi dedici poezia, trăește. Dar în momentele acestea, sub impresia acestei *poezii*, fără să vrea, mă gîndesc la tine și la mama ta. Te văd copil mic, în brațele ei. O văd legănîndu-te ca să te-adoarmă, lipindu-și

obrazul ei de-al tău, încântându-se de primul tău surîs, de primele mișcări, de primele frimituri de vorbe, pe care numai ea le pricepe. Cîte nopți de pază la căpătaiul tău, cînd erai bolnav și cîți ani de neadormită grijă pînă să te vadă mare! De pașii tăi, de gîndurile tale, erau legate toate speranțele, toată dragostea, toate emoțiunile vieții ei. Și ce mîndră a trebuit să fie ea de talentul tău, de acest talent, pe care astăzi îl încerci pe cele mai monstruoase versuri ce s'aũ scris vr'odată...

Ești tu în adevăr așa de „pervertit de dureri“ cum spui; ori te faci? Nu, nu se poate să fi simțit vr'odată ură *pentru mama ta*. Mai degrabă cred c'ai vrut să ne sperii cu inima ta alt-fel croită, cu chipul tău de a gîndi și de a simți, cum n'aũ mai gîndit și n'aũ mai simțit alți oameni pe lume.

Află însă că n'ai speriat pe nimeni, află că asemenea „*blăsteme*“ s'aũ mai rimat și de alți poeți, cu aceeași sforăială de vorbe și, crede-mă, cu aceeași lipsă de succes. Căci, dragul meu, ca să-ți gust poezia, trebuie să deștepti în mine *aceleași* sentimente de cari ți-a fost plină inima, prea

plină, ș'ăi căutat de nevoe să le torni în versurile tale. Și naiv ai fi, dacă ți-ai închipui că în tot publicul românesc se vor găsi cinci „detracați“, cari să susțină și să creadă că mama lor a fost o criminală pentru că i-a născut.

Te asigur că nu cu astfel de monstruozițăți îți vei deschide drumul la nemurire. Și Eminescu a fost un suflet amărît, și el a avut momente de revoltă, dar cîtă blîndeță și cîtă pietate e în melancolia lui, cînd zice :

„O, mamă, *dulce* mamă, din negură de vremi
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi.
De-asupra criptei negre a *sfîntului* mormînt...“

Vezi, eū aș putea, cu datele pe cari le am despre viața și firea ta, să-ți dovedesc că „pesimismul“ tău nu e de loc sincer. Te las însă să crezi că-ți șade mai bine să fii pesimist, și că în direcția aceasta vei găsi mai multă originalitate ca poet. Dar, în interesul talentului tău, te sfătuesc să cauți alte căi pentru descărcarea revoltei tale, sincere sau prefăcute. Nu pierde din vedere că mai întîi trebuie să fii *uman*, și numai de aci încolo să vezi dacă ești și *poet*. Nu pot străbate și nu vor ajunge nici odată gîndurile tale

la adevărata poezie, de cât trecînd prin sufletele noastre. Alt drum nu e.

Crezi tu că e nevoie să te îmbraci în pielea unei bestii ca să-mi arăți că ești „original“? Crezi tu că brutalizînd sentimentele noastre, batjocorind iubirea și pietatea noastră, ne vei face să vedem în tine un geniū revoltat și să te admirăm?

Nu, dragul meu, publicul, din fericire, e departe de a fi așa bolnav, cum ți-l închipui.

În ce simțim noi, în durerile și bucuriile noastre, în amestecul și ferberea pasiunilor noastre, aici și numai aici e poezia mare, adevărată și eternă. Caut-o, alege-o și smulge-o *de-aici*, dacă poți. Dacă nu, — astîmpără-te.

Să nu crezi c'am vrut să te supăr. Eū țin încă să-ți rămîn prieten. O dovadă recentă despre aceasta o poți vedea în faptul că nu ți-am publicat poezia.

Literatura noastră.

Noi n'avem pînă acum scriitorii a căror glorie și ale căror opere să fi trecut granița. Străinii sunt așa de puțin în curent cu ce se produce la noi, în literatură, în cît chiar în suplimentul din urmă al celui mai bun și mai îngrijit dicționar enciclopedic francez, supliment consacrat *mişcărilor literare din România*, se înșiră o mulțime de bazaconi și de prăpăstii cari ne-ar face să credem că e vorba de o altă țară dacă n'am avea acolo și portretul D-lui Jak Negruzzi, un poet și un romanțier care nu poate fi de cît *al nostru*. În acel supliment, în care se face, chipurile, bilanțul literaturii noastre din ultimii ani, nu se vorbește nimic despre Eminescu, nici un cuvînt despre Ion Creangă, Delavrancea, Caragiale, Gherea, atîtea talente puternice și pline de originalitate, cărora nici cel mai încăpăținat dușman nu le-ar mai putea tăgădui meritul de a fi dat un nou aspect, o noauă vieață literaturii noas-

tre. Dar aceasta n'ar însemna încă nimic. Nenorocirea n'ar fi că exportăm prea puțin din al nostru, ci că importăm prea mult, și prea fără alegere, din literaturile streine. Teatrul nostru, revistele în mare parte, și gazetele cotidiene fără excepție, duc sub raportul acesta o viață aproape parazitară. Torentul de traduceri covârșește, îneacă puținele noastre produceri originale. Și ce se traduce, și cum se traduce!

În tot-deauna chioșcurile și zidurile Capitalii sunt pline de afișe cari anunță aparițiunea unui nou roman „de mare senzație“. Titlul strigător, reclama, ieftinătatea fașciculelor, un bun serviciu de colportaj fac din desfacerea acestei literaturi de fabrică, un comerț, de la care au început să se bată întreprinzătorii, de obicei ovrei.

Întrebați pe tipografi și pe vânzători, dacă vreți să vă faceți o idee cât de căutată e la noi marfa aceasta. Sunt peste două-zeci de mii de cititori cari urmăresc cu o statornicie și cu o pasiune, puțin obicnuite neamului nostru, fantasmagoriile acestor romane pline de intrigă palpitante și de crime cu atât mai înfiorătoare, cu cât sunt mai misterioase. Se

prăpădește mahalaua după ast-fel de grozăvenii, și consoarta cherestigiului are crize de nervi, de nerăbdare, între o fasciculă și alta... Publicul acesta însă în nici un caz n'ar citi pe Eminescu. El e doar tulburat de contactul c'o lume extraordinară, imposibilă, pe care-o ia de bună și reală, și nevestele negustorilor sfârșesc prin a deveni puțin melancolice, adesea-orî „agasate“, din cauză că bărbații lor, săracii, sunt vai! așa de proști și de păcătoși pe lângă minunații eroi din romane!

Dar romanul-fascicula a năvălit în școală ș'aci e adevărata primejdie. Nu e hrană mai distrugătoare, pentru mintea crudă a școlarului, ca această literatură delirantă pe care el își dă cu poftă gologanul alviții și ceasul lecției sau al recreației, ceea-ce-î deopotrivă de rău. Micul „citi-tor“ se pasionează, tremură de curiozitate și de emoțiune pe paginile cari-î dau într'o limbă mizerabilă o vieață fascinantă tocmai prin aberația și artificialitatea ei, închipuirea lui lacomă și neostenită se pierde, ca sub tăria unei beții de hașiș, într'o lume de bandiți invulnerabili și atotputernici, de criminali apoteozați, de farmece și de strigoii. Și teamă mî-e

ca acești strigoii să nu sugă prea mult din sîngele generației care se ridică, deja destul de plăpîndă și de anemică și fără asta.

Literatura originală nu poate conta de o cam dată de cît pe un contingent de cel mult cinci mii de cititori. E fără îndoială un mare progres față de ce era acum două-zeci, acum zece ani chiar. Dar și numărul acesta de cititori e așa de puțin sigur, în cît nici Caragiale, cît e de talentat și de cunoscut, nu s'ar bizui — dac'ar scri un roman bunăoară — să-l tipărească în cinci mii de exemplare. Știu eu dacă n'o fi și asta una din cauzele pentru cari Caragiale își păstrează operele în gînd și nu se hotărește cu anii să le aștearnă pe hîrtie! De cîte ori nu l'am auzit zicînd: „Degeaba, n'ai pentru cine să scrii, n'ai public...“. Nu e vorba că și „publicul“ o fi zicînd la rîndul lui: „Degeaba n'ai ce să citești, n'ai scriitori“. Ș'o fi avînd și el puțină dreptate. În pletora asta de produceri „originale“ cari se aruncă de pe gratarele mașinelor tipografice și se vîntură pe sub ochii noștri, trebuie se recunoaștem că e o imensă, covîrșitoare majoritate de secă-

turî. Cine nu-î scriitor, și încă *distins*, în țara asta blagoslovită, în care „Romînul să naște poet“! Și cînd, ca să dai de o idee, de-o frază ca lumea, trebuie să-ți strîci ochii și vremea răsfoind teancuri de reviste și de cărți romînești, nu știu zău ce curaj îți mai rămîne să contribui la desfacerea acestei literaturi suspecte. E lesne să ne îndicnăm și se facem frase frumoase pe subiectul nepăsării publicului nostru. Dar să nu uităm că publicul acesta prea a fost păcălit, prea de multe ori s'a fript cu ciorba fără bucățele a nenumăraților noștri pescuitori de rime și de glorie. Iată de ce e așa de neîncredător, iată de ce talentele tinere trebuie să stea mult și se bată la poarta atenției și simpatiei lui, pînă să li deschidă. Numai așa ne explicăm cum poeziile lui Coșbuc, Artur Stavri, Gheorghe din Moldova, străbat așa de greu și de încet. In adevăr, care ar fi marca, mijlocul de a te orienta pe ce să puî mîna, ca să nu te frigî? Strigătul afișelor, reclama gazetelor, laudele prietenilor, ori poate ștampila nemuritorilor, „încoronarea Academiei“? Nu-î așa că, mai ales de această din urmă blagoslovenie, vă vine să rîdeți? Și mie...

Dar în afară de faptul că publicul cititor păcălit în atâtea rînduri, ar avea dreptul la oare care ezitare, neîncredere, și uneori chiar momente de disgust pentru „literatura romînă“, — mai este o altă cauză însemnată care izolează, desparte pe public de scriitorii seî. — E politica, e felul cum se face politica la noi. Ochiî publicului caută neliniștiți în această arenă de lupte zgomotoase și dezordonate prognosticurile zilei de mîine. El se pasionează, speră, se teme, pentru că acolo fierbe propria lui viață. Și ce spectacol, Doamne! Schimbări de front neașteptate, mezaturi triste de conștiinți, tovărășii învrăjbite, rupte, și din nou închegate după ce s'aun sfășieat reciproc în vileag, — și dedesubtul acestor parteneri de joc, cari 'și dispută destinele țării, tremură regimentele de funcționari cari privesc jocul „puterii“ sub spaima eventualităților ș'a mizeriei de mîine. O deviare de ac, o aruncătură de carte greșită — iute alțiî ne guvernează, ș'atunci, dintr'o schimbare de puls în congestionata noastră capitală, o adîncă dezordine ș'o adevărată teroare se revarsă peste toată țara. Bătuțiî de ieri reiaun ciomagul din mîna bătaușilor de azi, flă-

mînzii și paraponisiții de ieri reiaă locul căpătuiților de pînă acum; coloanele Monitorului oficial sunt pline de așa numitele *reforme în personal*, sute, miî de familii sunt de odată aruncate pe drumuri: pe la gări se văd figuri dezolate și grămezi de bagaj, ca pe vremea băjenăritului. Pe așa furtună, îți arde să mai citești?

Golul pe care îl deschide în sufletele noastre setea de a admira ceva în afară de noi, este acoperit și covîrșit de atîtea scandale și nevoi zilnice, în cît arare orî și numai pe fugă, mai găsim în zbuciumata noastră vieată clipe de „poesie“. Nu simțim, n'avem timp să simțim acel dor nesfîrșit, acea arzătoare nevoie intelectuală de a citi o carte frumoasă. Nu, nouă nu ni-i foame de literatură, pentru că altă foame bate la poarta existenței noastre precare. Aceasta face că o mare parte din acei cari ar citi cu drag puținile cărți bune și cinstite ce apar la noi sunt absorbiți de alte preocupări și scoși din sfera clientelei noastre literare.

Și ast-fel cînd te gîndești cîte sunt și pe capul bieților cititori, e de mirare că avem ș'atîția!

Iar publicul...

...Și tu te plîngi de public? Dar ce-ai făcut ca să-l cucerești? Nu te supăra. Intrebarea asta poate fi pusă tuturor scriitorilor nostri.

Nu sînt de cît două zeci de ani, de cînd poetul Alexandri căuta un editor, căruia să-i ofere toate scrierile *gratis*, numai ca să și-le vadă tipărite în volum. Tu n'ai nici talentul, nici gloria de-atunci a lui Alexandri, și cu toate astea găsești editori cari să-ți plătească de la o mie pînă în trei mii de lei pe volum. De ce te mai plîngi? Că n'ai zeci de mii de cititori, cari să te sărbătorească? Dar, dragul meu, eū cred că literatura noastră își are contingentul de cititori pe care-l merită. Trebuie să ții socoteală că la noi nu s'aū arătat încă scriitori cari să pasioneze publicul cu operele lor mari și

puternice. Puține lucruri s'ar putea traduce din literatura noastră, pentru ca să ne facă cinste, într'o limbă străină. Lăsăm poeziile lui Eminescu la o parte, frumseța lor e așa de profund legată de limba în care le-a turnat măestrul, în cât nu știu dacă într'o traducere — cât de bună — n'ar fi sacrificată. În colo, cu ce operă mare vreî să ne fălim? Unde e drama adîncă și emoționantă, unde e romanul larg și viguros, unde-î opera care să închege și să cristalizeze în formele eterne ale artei zbuciumul vieții noastre sociale, sensul și privesligile peritoare ale luptelor și suferințelor noastre de azi? Ce artist mare și-a aplicat urechia ca s'asculte și să priceapă bătăile inimilor noastre și să ne dea opere de acelea cari cîntăresc în viața unui popor mai mult de cât fala biruințelor pe cîmpul de răsboi?

Eată, iubite poete, pentru-ce nu se sparge monotonia asta de raporturi dintre public și scriitor. Eată pentru ce stă încă indiferentă această biată „nație“ pe care tu, fără cuvînt, te superî, ca văcarul pe sat. „Aștept să mă emoționezi, aștept să mă farmecî și să învingî răceala și neîncrederea mea“ ar avea dreptul să-ți spue publicul.

Atenție, simpatie, admirație... acestea nu se dau — se cuceresc. Și păn'acum n'a venit cuceritorul. Dar ai să te 'ntrebî poate de ce n'a venit? Ce înseamnă această zăbavă?... Literaturile țărilor culte sunt destul de bogate în modele, cari-ar putea să deschidă orizonturi și să îndrepte primii pași ai unui talent. În Rusia, în Anglia și, de cît-va timp, în Norvegia, isvorăște o literatură nouă, pe care tinerimea noastră o soarbe din ce în ce mai însetată. Iar cînd e vorba de subiecte de dramă sau de roman, mi se pare că nu ar fi tocmai nevoie să le căutăm pe malurile Nilului și pe vremea Ptolomeilor. Se petrec atîtea drame palpitate aci, sub ochii noștri, e așa de plină de interes și așa de puțin explorată vieața, societatea noastră de azi cu pasiunile și frămîntările ei — că de cîte or ivăd pe cîte un scriitor de-ai noștri căutîndu-și subiectul la depărtări de miî de poște și cu miî de ani în urmă, îmi zic: Șiretul, înadins ne duce-așa departe, ca să nu băgăm noi de seamă că ne spune brașoave.

Precum vezi, nu în lipsa de modele și de subiecte ar sta întîrzierea cuceritorului, ci tot în condițiile de funcționare, în me-

canizmul vieții noastre sociale trebuie s'o cauți. Tu știi din biologie că evoluția, trecerea animalului de la o stare omogenă la o stare eterogenă, se face, din punctul de vedere morfologic, pe *diferențierea organelor*, iar din punctul de vedere fiziologic pe *divisiunea funcțiunilor*. Organizmul social e supus aceleiași legi. Cu cât se dezvoltă o societate cu atât se simt mai multe trebuinți, cari cer o proporțională sporire de organe, cu funcțiuni și meniri speciale. Societatea noastră a mers și ea, când mai la pas, când mai în galop, spre o desfășurare din ce în ce mai largă, și prin urmare mai complicată, a forțelor ei de vitalitate: tribunale, universități, parlamente, teatru, academie... atâtea organe cari funcționează și întrețin tîrîș-grăpiș eghimoniconul nostru de stat civilizat în Orient. Dar în acest vast atelier, în această zgomotoasă fabrică a civilizației noastre pripite, personalul nu-și are întotdeauna atribuțiuni determinate, așa în cât unul și același lucrător este adesea întrebuițat pentru mai multe feluri de operațiuni. — Și dacă-ți trebuie un exemplu plastic, gîndește-te la amicul nostru Costel, care e profesor, funcționar la credit,

inginer hotarnic, și face și versuri — și încă frumoase — cînd îi mai rămîne vreme.

Am putea zice că, în faza aceasta de dezvoltare a societății noastre de abia simțim nevoia vagă de literatură — un început de *cerere* pe ici pe colea. Cît mai e până la strigătul puternic, până la setea adîncă și imperioasă, care-ar chiăma neapărat organul corespunzător nevoei, însărcinat cu funcțiunea specială a *artei!* Uită-te în jurul tău, privește cu luare aminte în cîmpul literaturii noastre: toți acei cari scriu, și de la talentul cărora am putea cere lucrări de o mai mare valoare, își împrăștie activitatea, sunt siliți să-și cheltuească energia pe alte căi. Ei sînt funcționari, avocați, profesori, birtași — însfirșit trebuie să fie *ceva*, căci a fi literat la noi, până acum nu înseamnă de loc a fi *ceva*.

Eată de ce nu se poate încă vorbi la noi de „mari opere literare“. Ele cer — pe lîngă talent — o concentrare și o așternere de muncă neîntreruptă și neturburată de alte preocupări. Ca să faci un roman, ca să faci o dramă — trebuie să fii cu totul al romanului sau al dramei, și

să te ții nediscordat vreme îndelungată. Arta nu vrea să te dispute și să te împartă. Ea te vrea *tot*, ca să ți se dea toată.

Vezi, eū nu sînt așa de sceptic, ca tine.

Mie mi se pare că în publicul nostru e un fond de simpatie latentă, o așteptare, chiămarea vagă a unui talent mare care să-l uimească, să-l pasioneze, să-i smulgă strigătul de admirare, care doarme încă în sufletul lui neliniștit. Cînd va veni artistul acesta — nu știu. Publicul îl așteaptă.

Păn'atunci pictorii noștri vor continua de a face portrete, sculptorii busturi de comandă, musicanții — imnuri festive, literații — gazetărie, iar tu reflecții pesimiste asupra societății.

Cum se face o nuvelă?

Dar nu mai încape vorbă, dragă poete, că dacă vrei să-ți faci o „carieră“ din talentul tău de scriitor, trebuie neapărat să te scobori la proză. Acum, cât îți va ținea de cald și unde te va duce cariera asta, e altă socoteală. Ți-o spun asta pentru că știu, că nu ești de loc „om practic“. Dar ești tânăr, bine înzestrat, și din moment ce ai pasiunea lucrului și ți-e drag să muncești, treaba e ca și făcută, pe jumătate. Și dacă ai să ai uneori amărăciuni și decepții urâte, tu vei face din ele versuri frumoase și îți va trece, nu-i așa? E mare consolație la un poet un vers frumos; și tu le tai, slava Domnului.

Prin urmare, asupra acestui capitol — ne-am înțeles. Acum să vii la partea... gravă a scrisorii tale, scrisoare pe care, dac'ași ști că nu te superi, ți-aș publica-o

bucuros în „Vieața“, atît am găsit-o de interesantă și plină de haz. Imi spuî c'ăi vrea să debutezi în proză c'o nuvelă, și mă 'ntrebî pe mine cum se face... felul acesta de bucate. Imi mai spuî că ai o sumedenie de subiecte, că chiar ai început pe unele și că „nu merge“. Mă mir; tu nu mai ești începător. Este adevărat însă că multe „subiecte“ se șterg cînd vrei să le scrii. Asta înseamnă că ele n'au prins rădăcinî destul de adîncî în sufletul nostru, că ele pluteau la suprafața gîndurilor noastre, gata să se desfacă și să se strice la cea mai mică atingere de condei. Nu-î însă un lucru de care să te îngrijești atîta; căci „subiecte“ dragul meu, cînd ști să scrii, îți răsar în cale la fie ce pas. Cele mai bune dorm în tine; zgomotele de-afară le deșteaptă. Pe cît am văzut din poeziile tale, tu ai destul material de construcție, ș'ăi să te miri tu singur mai tîrziu ce întîmplări de nimic din lumea din afară dau plan, formă și vieață amestecului de impresii pe cari le-ai trăit, și din vălmășagul cărora *subiectele* de la sine se descîlcesc și devin nuvele. Să nu te lauzi însă nici odată cu ce ai de gînd să scrii..

Ș'acum, vrei să știi *cum* se face o navelă? Ascultă: Te primbli, bunăoară, pe stradă. În calitatea ta de spion al sufletelor omenestii, fără îndoială că nu treci nepăsător pe lângă „clienții“ tăi. Un ho-hot de rîs, un cuvînt, un gest, toate găsesc un resunet mai adînc, mai intensiv, provoacă ondulații mai largi în sufletul tău, de cît în al celorlalți muritori. Presupun c'a trecut repede pe lângă tine un om îmbrăcat în doliu. O clipă te-ai uitat la el, și ai văzut dintr'o singură aruncătură de ochi atîtea lucruri cari încep să se desvoalte, să se lumineze treptat, să ia senz și proporții însemnate în închipuirea ta, și să te preocupe. Era neras, cu pălăria strîmbă... ce aer speriat avea, și ce răpede-a trecut. A, pașii tăi nu-l mai pot ajunge, și ochii tăi poate nu-l vor mai putea vedea niciodată. Nu face nimic. Omul acesta, în trecerea lui pe lângă tine, fără să știe, a lăsat în sufletul tău ceva din suferințele și vieța lui. Gîndurile tale îl urmăresc, vor să străbată în secretele lui. Tu-î vezi casa, de pe poarta căreia abia s'aū desprins pînzele de doliu, întrebî ferestrele deschise, cu gîiamurile nespălate, mobilele prăfuite, hai-

nele risipite, picăturile de ceară albă sleite pe scînduri, aerul trist al odăilor tăcute... și afli cine a murit. Și închipuirea ta zădărnită nu se oprește numai la presupunerea că omul acela și-a pierdut soția. Unde să ducea el așa de răpede și alarmat? În figura lui nu era numai umbra durerii trecute, mai mult de cît asta era spaima unei primejdii, unei nenorociri apropiate, gata să-i dea ultima lovitură. De sigur că se ducea la un doctor. Și'n vremea ce el alerga desperat pe stradă, tu te așezi, cu gîndul la căpătîiul unui copil bolnav, îți luneci încetișor palma pe fruntea lui albă și asudată, îi dai părul buclat la o parte... Ce frumos copil! E un înger care suferă în trupșorul acesta plătînd. Cum tremură în mîna ta aspră mînuța lui ferbinte și delicată — degetele lui subțiri și albe se sgîrcesc de durere. Și iată că, sub puterea voinții și imaginației tale scrutătoare, buzele lui uscate se mișcă de-o șoaptă ce pare mai mult o tremurare de gînd, de cît sunet de vorbe... Copilul a avut o surioară, frumoasă, mult mai frumoasă de cît el — cum se iubeau și se jucau de drăgălaș amîndoi, și cînd „tătuțu“ era supărat, se duceau rîdînd la

el, i se urcau pe genunchi, îi spuneau prostii de-ale lor, ș'atunci „tătuțu“ nu mai era supărat. Dar surioara a spus într'o di c'o doare capul, și s'a culcat, ș'a stat mult așa cuminte în pătceanul ei, ș'apoî s'a dus... și n'a mai venit, s'a dus să stee cu „mama“ în cer, și „tătuțu“ a plîns mult, mult.

— Și pe tine, micuțule ce te doare acum?

— Aici, șoptește copilul ducîndu-și mînuța la creștet.

Acum, poete, ai cheia. Deschide sufletul eroului tău și spune-ne și nouă ce-ai văzut acolo. Ia seama, e un om pe care nenorocirile îl duc dincolo de hotarele răbdării omenești. El nu mai are puterea de a se tîngui — e buimăcit de durere, și sub groaza acestei ultime lovituri, tremură pe pragul nebuniei — la fie-care mișcare, la fie care suspin al copilului tresare spăimîntat, arcurile minții lui stau gata să se sfarme. Înțelegi tu ce-î asta? Un om care vede că'nebunește... Și doctorul — un vechi și bun amic al eroului tău — simte primejdia și nu știe cum s'o înlătore.

... Du-te, dute și te'nchide 'n odăița ta, și culcă în patul tău trupușorul uscat

al copilului. Descopere-l să-î vezi de aproape coastele eșite, membrele lui de paiangen, fă să fluture în jurul acestuî dezastru ultima licărire de speranță, ultima rază de lumină a unuî suflet, căruia durerea nu mai are ce să-î ceară...

Citește, dacă vrei, în cărțile de medicină cîte-va cazuri de meningită, dar nu lăsa în nuvela ta să se vadă lucrul acesta. Studiază-ți eroul cu paciență, fă-l să-ți spue trecutul lui, visurile lui de fericire, greutățile prin care-a trecut, iubirea speranțele și temerile lui — aceasta pentru ca să-l cunoști *tu* de-aproape. Dar nouă, nu căuta să ne 'nșiri toată vieța lui, toate peripețiile prin care-a trecut. Alege-ți un... punct culminant, un moment de emoțiune, și dă acestuî moment o lumină atît de intensă, în cît noi, fără să ne spuî tu, să 'nțelegem și ce-a fost înainte, și ce-ar trebui să vie mai pe urmă. Numai așa vei face ca fie-care frază a ta să răsune în noi, să recheme tablouri, și să provoace în sufletele noastre ondulații largi de lumină și de înțeles. Nu insista mult în descrieri. Un gest violent, un oftat, o mîină crispată pe plapomă îmi va arăta mult mai bine ce se petrece în copil și

părinte de cît două pagini de fraze frumoase. Gîndește-te mult, și scrie puțin, ca să mă gîndesc și eu mult cînd te-oi citi. E de prisos să'mi spuî cum e îmbrăcat un om care plînge la patul unui copil bolnav. Mă pot dispensa chiar și de figura lui, — detalii pe cari mî-ar plăcea să le aflu cînd omul acesta ar face pe fantele în fața unei Dulcinee. Păzește-te de figurî și de epitete cari nu spun nimic; în proză bat rău la ochi, căci nu le mai acopere farmecul ritmului. Prezintă-mî pe eroul tău unde vrei și la orî-ce ceas: — în camera doctorului, la patul bolnavului, pe stradă, ziua, noaptea... mî-e indiferent unde și cînd îî fac cunoștința — numai să mă intreseze, și să pot zice la urmă din toată inima: îmi pare bine de cunoștință.

În sfîrșit, nu uita că toți avem ocupațiile noastre, și că puținele momente pe cari le putem da literaturii, ni-s așa de scumpe, că suntem în drept să privim ca pe niște *rău făcători* pe „autorii“ cari ne vorbesc mult și nu ne spun nimic.

Ș'acum scumpul meu tovarăș de durerî dă foc mașinei și pleacă....

A G A P I A .

Iubite prietene,

Ce vrei să-ți spun? Incepi prin a te plînge că va trebui să faci o noapte 'n-treagă în drumul de fier și patru ceasuri cu trăsura pîn' aici.

De, dragă, Agapia nu poate să vie la tine. Te sperie osteneala drumului? — rămîi la București..... Vezi, pe tonul acesta aș putea să-ți răspund la scrisoarea ta greoaie și nehotărîtă, scrisoare de om leneș și indiferent. Dar te iert. Cine știe pe ce căldură ș'în ce toane urîte mi-ai scris. Aici în liniștea asta măreață, în mijlocul acestei naturi generoase, care te uimește cu frumusețile ei, aici nu poți să fii de cît bun. Da, tu ești necăjit, și cum să nu-ți cred? Acolo e foc, acolo trăești ca într'un cuptor, știu; te dogorește caldarîmul, aerul, zidurile caselor sunt încinse, acolo respiri duhoarea caldă și năbușitoare a canalelor, și într'un pahar cu apă ai mai mulți dușmani de cît ți-ai putut face cu talentul tău, în lungă ta carieră de ziarist.

Aici, e  calc pe covor răcoros, soarele e blînd,  i-  codru de braz  de jur împrejur, aici — c nd e i din casă,  i umflie pieptul  i simi  că be  sănătate, via , cu fie-care respira e. Ah,  i c nd ai  ti din ce loc  i scriu! Ce mai salon! Nici vodă n'are a a. E larg, c t pia a teatrului; pe jos un covor de toată frumse a, pe un fund verde mi  de flori naturale în fel de fel de color ,  'un „desen“ bizar, parc'a stropit cine-va cu alb, cu ro , cu albastru, cu galben...  i totuși e a a de fermecător la vedere; de jur împrejur imense draperii de braz  urie i, aproape fantastice,  i de-asupra — tavanul înalt, boltit, de un albastru cald, voluptos — să jur  că-  cerul. Toată mobila m  costă numai doi franci: o masă de brad  i două bănci, din același material lucrate, sunt bine bătute pe   ru i, albe, curate, pe masă nu s'a scris de c t un nume p n' acum: MIMI —  'o altă iscălitură, indescifrabilă. De aici, din salonul acesta vast, grandios, căruia singurătatea, tăcerea,  i d  nu  tiu ce farmec din basme, de aici  i scriu. O, cum aș dori să-i trimet  i  ie cu r ndurile acestea ceva din răcoarea, din aspectul  i parfumul brazilor cari m  în-

cunjoară !... Eată, în momentul acesta aud toaca de la mînăstire. Ce impresie curioasă produce asupra nervilor mei cîntecul acesta, căci e un adevărat cîntec toaca de la „biserica cea mare“ din Agapia. Și nu numai acum, dar de cînd am auzit-o întîi, am simțit ca o misterioasă chiămare spre trecut, ca o deșteptare a evlaviei din copilăria mea. Mî-aduc aminte, era tot așa o zi frumoasă de vară. Eū ședeam în ceardac la arfondaric. Părea că nu e nimeni în imensa clădire cu două rînduri care îngrădește curtea bisericii. De-o dată aud primul sunet, clar, puternic, muzical — mă uit jos, în ușa bisericii vād o maică bătrîna, scurtă, în mîna stîngă ținea în cumpănă toaca la înălțimea umărului, în dreapta ținea un ciocan mic tot de lemn. A lovit o dată, și stă, pare că așteaptă să adoarmă răsunetul primei bătăi, apoi pleacă încet pe lîngă zidul bisericii, la început cîte-va lovituri tari, distanțate, — treptat intervalul dintre ele se micșorează, pînă ce nu mai auzi de cît o ploaie de sunete dulci, candelate, unite, pare că se duc departe, se topesc, și iar vin aproape, iar se despart, mai rari, mai puternice,

ecouri lungi auesc prin coridoare, prin sălile boltite ale chiliilor, și toată mînăstirea răsună ca o vioară; nu mai e sunet de toacă, sunt vorbe, sunt note duioase de cîntec, care înseninează și chiamă la rugăciune. Ah, cît aș da să mai pot crede...

Dar cu ce aer năcăjit mă întrebî: „și 'n definitiv ce-î Agapia?”

Ce să fie? E o mînăstire ascunsă 'ntre munți. Cînd vii, întîi ți se pare că te 'nfunzi în sălbătăcia și pustietatea codrilor, nu vezi nimic, te impacientezi, întrebî pe vizitiu: „mai e mult?” El îți răspunde liniștit: „Am ajuns.” Te uiți înaintea — un munte înalt acoperit de brazi, te uiți în toate părțile, nici un semn care să-ți spue că te-apropii de-o locuință omească. Trăsura a cotit un dîmb și.. iată Agapia, ai intrat în ea, o vezi toată ca 'ntr'o panoramă, — drumul se sfîrșește la poarta mînăstirei, de-aici nu mai e drum de trăsuri în altă parte. Cum intri, în stînga e afondaricul, în fund stăreția, de o parte și de alta, formînd un patrat, se 'nșiră chiliile maicilor, într'o singură clădire cu două rînduri, — aici în incinta mînăstirei, te crezi într'o cetate. Maicile mai cuprinsă își aū acareturile lor afară

din incinta mînăstirei: case drăguțe, simple, simpatice, cu părății albi, acoperite cu șindrilă, cu strașina lată ca s'adăpostească balconul care înconjură toată casa. Multă lume vine să petreacă vara aici. Traiul e destul de ieftin. Cea mai bună odaie nu te costă de cît 40 de lei pe lună, și cu 3 lei pe zi mînînci perfect.

De pe la 15 Iunie începe să vie lumea, „mosafirii“ cum zic maicile.

Tăcuta mînăstire să transformă într'un mic orășel. Tipuri de observat cîte poftești; dar ai atîtea locuri frumoase de văzut, că oamenii îți devin aproape indiferenți; pădurea-i la doi pași; în zece minute ești la „stîncă“ unde, între altele, vezi și peștera nu știu căreia sfinte, care-a trăit acolo, neștiută de nimeni, mai mulți ani — se și cunoaște pe patul de piatră, unde-a dormit, forma trupului ei; într'o jumătate de ceas ești sus, „la cruce“, ori la „Agapia veche“, ori „pe Muncel“ de unde se vede „Cetatea Neamțului“ și tîrgul, și valea netedă a Moldovii, — iar dacă vrei să faci „escursiuni“ ai „Pătru-Vodă“, „Ceahlăul!“, Valea Bistriții, ai tot județul Neamțului, în care cele trei mari decoruri ale naturii: munții, apele și pă-

durile îți dau priveliști tot așa de grandioase și de variate ca și în Elveția.

Dar vino, vino de vezi. Eū nu pot, și nici nu mă 'ncerc să-ți zugrăvesc un colț din miile de tablouri în cari mă răs-făț aici. Ș'apoi, între inima mea și locurile acestea sunt și alte legături... Eū am trăit pe-aici zilele fericite, nespuse de fericite, cari 'mă revin acum dintr'o așa depărtare, că parcă n'ar mai ține de viața mea. Aici toți brazil mă cunosc, mi's prietenī, și 'mă povestesc amintiri de cari adesea mă îneacă plînsul. În zgomotele pe cari le-aud sunt glasuri iubite cari 'mă vorbesc; în priveliștile cari mi se deschid la fie-care pas e un suflet care mă înțelege. Fie-care cărare, fie-care bancă își are amintirile ei, povestea ei, pe care numai mie mi-o spune, și numai eū o știu s'o înțeleg, pentru că din viața mea e ruptă...

Ia! Aud din vale un „hup, hup!“ E pentru mine. Mă chiamă la masă. E și la timp, nu-ī așa? Prea devenisem liric.

Ți-e cald? Ce răcoare-ī aici și bine. Viī?

La revedere

A. Vlahuță.

VERIFICAT
1987

TABLA DE MATERII.

IN VÎLTOARE.

	Pag.
1. In Vîltoare	5
2. Despărțire	17
3. Adela	33
4. Singurul amic	43
5. Fericire	51
6. Mătăni	57
7. Ion	67
8. Amintire	77
9. Ultimul cuvînt	87
10. Romantic	103
11. Părintele Nil	113
12. Prima iubire	119
13. File rupte	129
14. Pierdut	137
15. Valetul	145

IMPRESII.

1. Apărarea unui nebun	153
2. In căutarea originalității	161
3. Literatura noastră	167
4. Iar publicul	175
5. Cum se face o nuvelă	181
6. Agapia	189